ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ- ΣΧΟΛΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ-ΤΜΗΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΔΙ-ΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Εργασιακή ένταξη και κοινωνική οικονομία: Διερευνώντας τη λειτουργία ΚοινΣΕπ στο Κ.Φ.Α.Α. Ανωγείων.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ

Ραφαέλα Σαμάρα (Α.Μ. 16)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Χαρά Κούκη

Ηράκλειο 2025

Δήλωση τήρησης της ακαδημαϊκής δεοντολογίας:

Η υπογράφουσα φοιτήτρια του Δι-ιδρυματικού Μεταπτυχιακού «Κοινοτική Εργασία και Κοινωνική Οικονομία» του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο: *«Εργασιακή Ένταξη και κοινωνική οικονομία: Διερευνώντας τη λειτουργία ΚοινΣΕπ στο Κ.Φ.Α.Α. Ανωγείων»* είναι στο σύνολό της προϊόν δικής μου δουλειάς κι ότι όλες οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί αναφέρονται πλήρως. Επίσης δηλώνω ότι δεν αποτελεί προϊόν οποιασδήποτε εξωτερικής μη αδειοδοτημένης βοήθειας και ότι δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε Ίδρυμα ή Οργανισμό προς αξιολόγηση, ούτε έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν μέρος αυτής ή στο σύνολό της.

Ραφαέλα Σαμάρα

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του πληθυσμού των ασυνόδευτων ανηλίκων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν σε όλα τα επίπεδα της ένταξης κι εξετάζεται ο ρόλος που μπορεί να έχει η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία (Κ.Αλ.Ο) στην ομαλή ένταξή τους στις κοινότητες φιλοξενίας. Ο σκοπός της μελέτης αυτής είναι η ποιοτική διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις διάφορες μορφές επιχειρηματικότητας της Κ.Αλ.Ο και της συμβολής τους στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Στο πρώτο μέρος της εργασίας γίνεται η θεωρητική αποτίμηση των στοιχείων που αφορούν τον πληθυσμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που μένουν σήμερα στην Ελλάδα, όπως είναι τα χαρακτηριστικά ευαλωτότητας, οι ανάγκες των παιδιών, καθώς κι οι προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα. Ακόμα εξετάζονται οι πολιτικές που ακολουθούνται σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά κι ειδικότερα στην Ελλάδα και μελετώνται τα αποτελέσματα που αυτές έχουν στην πλαισίωση και την ένταξη των ασυνόδευτων. Παράλληλα στο πρώτος μέρος διερευνάται ο ρόλος που μπορεί να έχει η Κ.Αλ.Ο ως εναλλακτική λύση στην ένταξη των ασυνόδευτων. Για το λόγο αυτό, στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους εστιάζουμε στην Κ.Αλ.Ο και κυρίως στις αρχές και τις αξίες που ενστερνίζεται. Ουσιαστικά εξετάζεται το μοντέλο που προτείνει η Κ.Αλ.Ο. για την εργασία και την ένταξη, το οποίο διαφέρει από το παραδοσιακό μοντέλο εργασίας που προσβλέπει στο ατομικό κέρδος αφού εισάγει πιο ισότιμα και συμπεριληπτικά περιβάλλοντα εργασίας, τα οποία μεταξύ άλλων στοχεύουν στην πολύπλευρη ενίσχυση των μελών και στην ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων. Το δεύτερο μέρος της εργασίας αφορά την έρευνα πεδίου, η οποία εστίασε στο ΚΦΑΑ Ανωγείων με στόχο να διερευνηθεί ο ρόλος που μπορεί να έχει η Κ.Αλ.Ο ως ένας εναλλακτικός τρόπος ένταξης των ασυνόδευτων ανηλίκων. Για το λόγο αυτό διεξήχθη ποιοτική έρευνα και για την συλλογή των δεδομένων το ερευνητικό εργαλείο που αξιοποιήθηκε είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη. Η δειγματοληψία που ακολουθήθηκε είναι η δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα και συγκεκριμένα η σκόπιμη δειγματοληψία. Συνολικά δόθηκαν 12 συνεντεύξεις και συμμετείχαν ως πληροφοριοδότες εργαζόμενοι από το ΚΦΑΑ Ανωγείων, μέλη φορέων Κ.Αλ.Ο και στέλεχος της τοπικής αυτοδιοίκησης. Για την ανάλυση των ευρημάτων που εξήχθησαν από τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης. Οι συνεντευξιαζόμενοι μεταφέρουν την εμπειρία τους μέσα από την εμπλοκή τους με τους ανήλικους, τις

δυσκολίες και τις ανάγκες που αντιμετωπίζει ο εξεταζόμενος πληθυσμός, συζητάνε για την υποχρηματοδότηση και στοχάζονται στο κατά πόσο η δημιουργία ενός φορέα Κ.Αλ.Ο μπορεί να συμβάλλει στην άμβλυνση των δυσκολιών και στην ένταξη των ασυνόδευτων, αναφέροντας παράλληλα τις σχετικές προκλήσεις που συνοδεύουν την εφαρμογή ενός τέτοιου εγχειρήματος. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί κι ο τρόπος που έχει δομηθεί το σύστημα για τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα δε συντελεί στην ένταξη, καθώς υπάρχουν σημαντικά προβλήματα που οφείλονται στην υποχρηματοδότηση και στην υποστελέχωση των προγραμμάτων. Για αυτό η δημιουργία φορέα Κ.Αλ.Ο εντός του Κέντρου Φιλοξενίας θα φέρει θετικά αποτελέσματα στους φιλοξενούμενους και θα αποκτήσουν εργαλεία κι εφόδια που θα είναι χρήσιμα στην ενήλικη ζωή τους.

Λέξεις κλειδιά: *Ασυνόδευτοι ανήλικοι, πρόσφυγες, ένταξη, Κ.Αλ.Ο, ΚοινΣΕπ*

Abstract

In this thesis, an attempt is made to highlight the special characteristics of the population of unaccompanied minors and the difficulties they face at all levels of integration and the role that the social and solidarity economy (SSE) can have in their smooth integration into the host communities is examined. The purpose of this study is to qualitatively investigate the relationship between the various forms of entrepreneurship in the SSE and their contribution to the integration of unaccompanied minors. In the first part of the work, a theoretical assessment has been made of the data concerning the population of unaccompanied minors, such as the characteristics of vulnerability, the needs of the children, the challenges they face. The policies followed at the European Union level and the policies implemented in Greece and the results of these policies in the framework and integration of unaccompanied minors are also examined. At the same time, the first part explores the role that the Solidarity Economy can have as an alternative solution to the integration of unaccompanied minors. At this point, the framework in which the solidarity economy operates, the principles and values it embraces are analyzed. Essentially, the model it proposes for work and integration is examined, which differs from the traditional work model that aims at individual profit and proposes friendlier work environments, which, among other things, aim at the multifaceted strengthening of members and the strengthening of local communities. The second part of the work includes all the details regarding the design of the research and the results that emerged from the interviews. The research is qualitative and the research tool that was used to collect the data is the semi-structured interview. The sampling that was followed is non-probability sampling and specifically purposive sampling. A total of 12 interviews were conducted and employees of Unaccompanied Minors Reception Center in Anogeia, members of the SSE organizations and an executive of the local government of the area participated as informants. The thematic analysis method was used to analyze the data extracted from the interviews. The interviewees convey their experience through their involvement with minors, the difficulties and needs faced by the examined population and propose SSE as an alternative solution that will substantially contribute to their integration. The results of the research demonstrate that the policies that have been implemented and the way in which the system for the care of unaccompanied minors in Greece has been structured do not contribute to integration, as there are significant problems due to the

underfunding and understaffing of the programs. Therefore, the creation of a SSE agency within the hospitality center will bring positive results to the guests and they will acquire tools and supplies that will be useful in their adult lives.

Key words: *Unaccompanied minors, refugees, integration, social and solidarity economies, social and co-operative enterprise*

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θέλω να ευχαριστήσω πρώτα και πάνω από όλα την επιβλέπουσα της διπλωματικής εργασίας Χαρά Κούκη, για όλη την υποστήριξη, την καθοδήγηση και τη γενικότερη συμβολή της στην ολοκλήρωση της μελέτης αυτής. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλες τις καθηγήτριες και τους καθηγητές του Δ.Μ.Π.Σ. και τις αγαπημένες μου συμφοιτήτριες με τις οποίες διανύσαμε μαζί όλο αυτό το υπέροχο κι αρκετά ενδιαφέρον ταξίδι των μεταπτυχιακών μας σπουδών. Θα ήθελα ακόμα να ευχαριστήσω όλους τους συνεντευξιαζόμενους για το χρόνο, τη γνώση και τις εμπειρίες που μοιράστηκαν μαζί μου. Η αφορμή για τη διεξαγωγή και τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής έρευνας ήρθε κατά τη διάρκεια της εργασίας μου ως κοινωνική λειτουργός κι επιστημονικά υπεύθυνη στο ΚΦΑΑ Ανωγείων. Μέσα από τη διάδραση που είχα με τους φιλοξενούμενους ασυνόδευτους ήρθα σε άμεση επαφή με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν καθημερινά και κατάλαβα ότι οι υπάρχουσες πολιτικές ένταξης δε συντελούν στην ουσιαστική ένταξη κι ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κι ευρωπαϊκή κοινωνία· αντιθέτως οι πολιτικές αυτές έχουν τα αντίθετα αποτελέσματα. Θα ήθελα λοιπόν να αφιερώσω την παρούσα διπλωματική εργασία σε όλα αυτά τα παιδιά που αναγκάστηκαν να αφήσουν τις κοινότητές τους και τις οικογένειές τους σε μια προσπάθεια να βελτιώσουν τη ζωή τους μακριά από τον πόλεμο και τη φτώχεια. Τέλος η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στην οικογένειά μου και κυρίως στους τρεις αδερφούς μου και τη μαμά μου η οποία μου έμαθε να ανοίγω τα φτερά μου και να είμαι ελεύθερη!

«Σε αυτήν τη μηχανή του κόσμου οι λαοί αντί για λάδι καίνε ανθρώπου αίμα, μα αλλάζουν οι καιροί και θα 'ρθει η στιγμή κι ο δούλος θα είναι αυτός που βάζει στέμμα».

Κοινοί Θνητοί

Μουσική/Στίχοι: Μεϊμάρης Αντώνης/Φωτιάς Βασίλης

Περιεχόμενα

Περίληψη 3
Ευχαριστίες 7
Εισαγωγή 9
ΜΕΡΟΣ Α 12
Κεφάλαιο 1: Μεταναστευτικό 12
Ενότητα 1: Ορισμοί, Βασικές Έννοιες και Νόμοι γύρω από τη Μετανάστευση 12
Ενότητα 2: Πληθυσμός των Ασυνόδευτων Ανηλίκων 13
Ενότητα 3: Ασυνόδευτοι Ανήλικοι κι Ευαλωτότητα 18
Ενότητα 4: Προκλήσεις που Αντιμετωπίζουν τα Ασυνόδευτα Ανήλικα 20
Ενότητα 5: Πολιτικές για την Προστασία και την Ένταξη των Ασυνόδευτων Ανηλίκων 24
Κεφάλαιο 2: Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία 31
Ενότητα 1: Το Πλαίσιο της Κ.Αλ.Ο 31
Ενότητα 2: Ιστορική Αναδρομή της Κ.Αλ.Ο 36
Ενότητα 3: Κ.Αλ.Ο στην Ελλάδα και Θεσμικό Πλαίσιο 38
Ενότητα 4: Κ.Αλ.Ο κι Ευάλωτες Ομάδες 42
Επίλογος 47
ΜΕΡΟΣ Β- ΚΦΑΑ ΑΝΩΓΕΙΩΝ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΊΑΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ 48
Κεφάλαιο 3 48
Ενότητα 1: Μεθοδολογία 48
Ενότητα 2: Το Πλαίσιο Μελέτης 52
Ενότητα 3: Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων 52
Κεφάλαιο 4: Θεματική Ανάλυση-Παρουσίαση Ευρημάτων 56
Ενότητα 4.1: Πληθυσμός ασυνόδευτων ανηλίκων 57
Ενότητα 4.2: Συνθήκες εργασίας στο ΚΦΑΑ Ανωγείων 64
Ενότητα 4.3: Ένταξη ασυνόδευτων ανηλίκων 71
Ενότητα 4.4: Κ.Αλ.Ο. και ΚΦΑΑ Ανωγείων 72
Ενότητα 4.5: Η εμπειρία μελών φορέων Κ.Αλ.Ο. 79
Ενότητα 4.6: Σύνδεση της Κ.Αλ.Ο. με τους ασυνόδευτους ανηλίκους 84
Κεφάλαιο 5: Συζήτηση Αποτελεσμάτων 87
Κεφάλαιο 6: Σύνδεση με την Κοινότητα των Ανωγείων 94
Βιβλιογραφία 95
Ελληνόγλωσση 95
Ξενόγλωσση 102
Παραρτήματα 107

Εισαγωγή

Το προσφυγικό ζήτημα αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα της σύγχρονης εποχής, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία 15 χρόνια, που παρατηρείται σημαντική αύξηση των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη. Παρά τις προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών-μελών της να διαχειριστούν το φαινόμενο, η αδυναμία υιοθέτησης ολοκληρωμένων κι αποτελεσματικών πολιτικών έχει αναδείξει σοβαρές ελλείψεις. Οι προκλήσεις αυτές δεν εστιάζονται αποκλειστικά στον αριθμό των προσφύγων που κατέφθαναν κατά χιλιάδες πριν λίγα χρόνια στην Ευρώπη, αλλά στις κοινωνικές, πολιτικές κι οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Παράλληλα με αυτό στα περισσότερα κράτη-μέλη της Ένωσης -περιλαμβανομένης της Ελλάδας- το νομικό και θεσμικό πλαίσιο που διέπει την ένταξη των προσφύγων παραμένει αποσπασματικό, χωρίς να λαμβάνει επαρκώς υπόψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες αυτών των πληθυσμών (Οικονόμου, 2020). Αυτό με τη σειρά του έχει οδηγήσει σε δυσκολίες που σχετίζονται με τη διαχείριση των ροών και την ένταξη, επηρεάζοντας τη δυνατότητα ομαλής κοινωνικής κι οικονομικής ενσωμάτωσης των προσφύγων στις χώρες υποδοχής. Στο πλαίσιο αυτό, η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία (Κ.Αλ.Ο) προβάλλει ως μια εναλλακτική προσέγγιση που μπορεί να προσφέρει ουσιαστικές λύσεις για την ένταξη ασυνόδευτων ανηλίκων και του προσφυγικού πληθυσμού συνολικά. Ιδιαίτερα, η δημιουργία φορέων Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ) ενισχύει την κοινωνική συνοχή και προσφέρει ευκαιρίες για την επαγγελματική και κοινωνική ενδυνάμωση των προσφύγων.

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί να διερευνήσει τον ρόλο της Κ.Αλ.Ο στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων με σημείο αναφοράς το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων, το οποίο λειτούργησε από το 2000 έως τον Ιούλιο του 2024. Η συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί μοναδικό παράδειγμα στην Κρήτη και προσφέρει πολύτιμα δεδομένα για την κατανόηση των προκλήσεων αλλά και των δυνατοτήτων που προκύπτουν μέσω της αξιοποίησης καινοτόμων εργαλείων ένταξης. Έτσι λοιπόν μέσα από την παρούσα μελέτη στοχεύουμε να διερευνήσουμε τι θα σήμαινε η δημιουργία μιας ΚοινΣΕπ τόσο για τα ίδια τα παιδιά όσο και για την κοινότητα του χωριού που λειτουργούσε το κέντρο φιλοξενίας. Για το σκοπό της έρευνας τέθηκαν ορισμένα ερευνητικά ερωτήματα. Στο πρώτο ερώτημα γίνεται η

ποιοτική διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις διάφορες μορφές επιχειρηματικότητας της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και της συμβολής τους στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Στο δεύτερο εξετάζεται ποια είναι η συμβολή του μοντέλου επιχειρηματικότητας της Κοινωνικά Αλληλέγγυας Οικονομίας στην ομαλότερη μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην ενήλικη ζωή. Τέλος μέσα από το τρίτο ερευνητικό ερώτημα διερευνάται η συμβολή της Κ.Αλ.Ο στην αύξηση της κοινωνικής συνοχής στις κοινότητες στις οποίες εφαρμόζονται σχετικά εγχειρήματα.

Η εργασία αυτή έχει δομηθεί σε δύο μέρη: το πρώτο μέρος που αφορά τη βιβλιογραφική επισκόπηση και το δεύτερο μέρος που εστιάζει στην ποιοτική έρευνα που διεξήχθη. Το πρώτο μέρος της εργασίας χωρίζεται σε δύο ενότητες: θεωρητικά ζητήματα γύρω από το προσφυγικό κι η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία. Στην ενότητα με το προσφυγικό αρχικά εξετάζονται διάφορες έννοιες και νόμοι που πλαισιώνουν το προσφυγικό ζήτημα. Στη συνέχεια παρατίθενται τα αριθμητικά δεδομένα γύρω από τον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που έχουν έρθει στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι άλλα χαρακτηριστικά των ασυνόδευτων, όπως είναι η χώρα καταγωγής τους κι η ηλικία τους κατά την άφιξή τους. Επίσης μέσα στην παρούσα μελέτη εξετάζονται όλα αυτά τα στοιχεία που κάνουν τα ασυνόδευτα ανήλικα να είναι ευάλωτα, καθώς κι οι πολλαπλές προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα. Τέλος σε σχέση με την ενότητα του προσφυγικού διερευνάται η πολιτική που έχει θεσμοθετηθεί σε κεντρικό επίπεδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση με το Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο κι η πολιτική ένταξης για τους ασυνόδευτους ανηλίκους που έχει υιοθετήσει η Ελλάδα. Την ίδια στιγμή θα αναφερθούν και τα προβλήματα που λειτουργούν ως τροχοπέδη για την ένταξη των ανηλίκων. Στη δεύτερη ενότητα του θεωρητικού μέρους της παρούσας έρευνας θα εξεταστεί η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία. Ειδικότερα θα μελετήσουμε το πλαίσιο στο οποίο κινείται η Κ.Αλ.Ο, οι αρχές κι οι αξίες που πρεσβεύει. Παράλληλα θα γίνει ιστορική αναδρομή και θα αποτυπωθεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίχθηκε η Κ.Αλ.Ο και θα δοθεί έμφαση στην Ελλάδα, δηλαδή θα δούμε τις συνθήκες που οδήγησαν στην ανάπτυξή της. Τέλος θα διερευνήσουμε το ισχύον νομικό πλαίσιο της Κ.Αλ.Ο στη χώρα και δούμε ποια είναι η συμβολή της στην ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας θα παρουσιαστεί η έρευνα που πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2024 στα Ανώγεια Ρεθύμνου κι η οποία αφορά

στην αποτύπωση των στάσεων και των αντιλήψεων που έχουν οι συμμετέχοντες αναφορικά με τη συμβολή της Κ.Αλ.Ο στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων του ΚΦΑΑ Ανωγείων. Δηλαδή εξετάζεται ο αντίκτυπος που θα είχε για τα ασυνόδευτα ανήλικα η λειτουργία μιας ΚοινΣΕπ στην οποία θα ήταν μέλη. Η μέθοδος που αξιοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων είναι η ποιοτική έρευνα και για το λόγο αυτό δημιουργήθηκαν οδηγοί συνέντευξης (Παράρτημα 1, 2 και 3). Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 12 συνεντεύξεις στις οποίες συμμετείχαν εργαζόμενοι του ΚΦΑΑ Ανωγείων, ένας κοινωνικός λειτουργός από ΚΦΑΑ της Ηπείρου, μέλη ΚοινΣΕπ κι ο δήμαρχος των Ανωγείων. Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων ακολούθησε η ανάλυση των αποτελεσμάτων, δηλαδή των πληροφοριών που έδωσαν οι συνεντευξιαζόμενοι. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα και τις προτάσεις που εξήχθησαν τόσο από το θεωρητικό μέρος όσο κι από την έρευνα που έλαβε χώρα.

ΜΕΡΟΣ Α

Κεφάλαιο 1: Μεταναστευτικό

Ενότητα 1: Ορισμοί, Βασικές Έννοιες και Νόμοι γύρω από τη Μετανάστευση

Οι άνθρωποι που εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους ή την κοινότητα στην οποία διαμένουν κι εγκαθίστανται σε μια άλλη το κάνουν για τρεις βασικούς λόγους: είτε από επιλογή π.χ. για ακαδημαϊκούς λόγους, ή από ανάγκη λ.χ. λόγω της φτώχειας, ή από εξαναγκασμό, όπως είναι ο πόλεμος (Ροντιέ, 2016). Για αυτόν το λόγο υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες στους πληθυσμούς που εγκαταλείπουν τις χώρες τους: οι μετανάστες κι οι πρόσφυγες.

Σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο που ισχύει στην Ελλάδα κι ορίζεται από το Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου (2019) ως μετανάστης αναγνωρίζεται ένα πρόσωπο που επιλέγει να φύγει από τη χώρα που διαμένει επειδή θέλει να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης του ή για εκπαιδευτικούς λόγους ή λόγω εύρεσης εργασίας. Δηλαδή δε συντρέχει κάποιος κίνδυνος για τη ζωή του κι έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει ανά πάσα στιγμή στη χώρα καταγωγής του ή στην κοινότητά του. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων (Ο.Η.Ε., 1951). Η σύμβαση αυτή εγκρίθηκε το 1951 από τα Ηνωμένα Έθνη, τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 1954 κι υπάρχουν 145 συμβαλλόμενα κράτη. Η σύμβαση των Προσφύγων αποτελεί το βασικό νομικό κείμενο προστασίας των προσφύγων κι ορίζει ποιος είναι πρόσφυγας, ποια δικαιώματα έχουν οι πρόσφυγες και ποιες είναι οι υποχρεώσεις των κρατών απέναντί τους. Σύμφωνα λοιπόν και με το πρώτο άρθρο της παραπάνω σύμβασης θα μπορούσαμε να πούμε ότι ως πρόσφυγας αναγνωρίζεται ένα άτομο που αντιμετωπίζει βάσιμο φόβο δίωξης, λόγω «*φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας, ή που δεν έχει υπηκοότητα και είναι εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, ως αποτέλεσμα των γεγονότων αυτών, δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή*». Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής της σύμβασης προστατεύονταν από αυτήν μόνο οι υπήκοοι των συμβαλλόμενων κρατών-μελών εφόσον αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν από τις κοινότητές τους πριν από την 1η/1/1951. Το 1967 η σύμβαση τροποποιήθηκε κι έκτοτε δεν υπάρχει κάποιος γεωγραφικός ή χρονικός περιορισμός.

Επίσης στην τροποποίηση του 1967 -που ήταν κι η τελευταία- προστέθηκαν επιπλέον λόγοι που μπορεί κάποιος να λάβει το προσφυγικό καθεστώς. Ειδικότερα οι λόγοι που αναγνωρίζονται από την τροποποίηση του 1967 είναι η περιβαλλοντική καταστροφή (σεισμός, τσουνάμι κα.) κι η δίωξη ενός πολίτη λόγω της συμμετοχής του σε κάποια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα (Ο.Η.Ε., 1967).

Προκειμένου να αναγνωριστεί κάποιος ως πρόσφυγας είναι απαραίτητο να υποβάλλει σχετικό αίτημα χορήγησης ασύλου κι έως ότου εξετασθεί το αίτημά του θεωρείται αιτών άσυλο. Σε κάθε περίπτωση όμως όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στη σύμβαση των προσφύγων υπάρχουν ορισμένα δικαιώματα μέσα από τα οποία προστατεύεται τόσο ο αιτών άσυλο όσο κι ο αναγνωρισμένος πρόσφυγας. Συγκεκριμένα υπάρχει το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης και μετακίνησης στην χώρα υποδοχής (UNHCR, 2021·Ο.Η.Ε., 1951·UNHCR, χ.χ). Ταυτόχρονα η χώρα υποδοχής δε μπορεί να εξαναγκάσει το άτομο αυτό να επιστρέψει στην χώρα καταγωγής του ή σε οποιοδήποτε άλλο κράτος χωρίς να το επιθυμεί ο ίδιος (αρχή μη επαναπροώθησης) κι ο αιτών ή ο πρόσφυγας έχει το δικαίωμα της προστασίας από την χώρα υποδοχής κάτι που περιλαμβάνει την πρόσβαση στην υγεία και την εκπαίδευση (Ο.Η.Ε., 1951).

Μια σημαντική κατηγορία που ανήκει στον προσφυγικό πληθυσμό και που εξετάζεται στην παρούσα έρευνα είναι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι. Σύμφωνα με το ισχύον ελληνικό νομικό πλαίσιο, ασυνόδευτος ανήλικος είναι ένα παιδί κάτω των 18 ετών που φτάνει στην Ελλάδα χωρίς να υπάρχει η συνοδεία από κάποιον ενήλικο που ασκεί την επιμέλειά του, όπως αυτό προβλέπεται από το ελληνικό δίκαιο (ν.4636/2019). Μια άλλη εξίσου σημαντική κατηγορία ανηλίκων είναι οι χωρισμένοι ανήλικοι. Σε αυτήν την περίπτωση το άτομο που είναι κάτω των 18 ετών συνοδεύεται από κάποιον ενήλικο συγγενή, ο οποίος όμως δεν ασκεί τη γονική μέριμνα του ανηλίκου κι ως εκ τούτου δε έχει τη δικαιοπρακτική ικανότητα του ανηλίκου (ν.4636/2019).

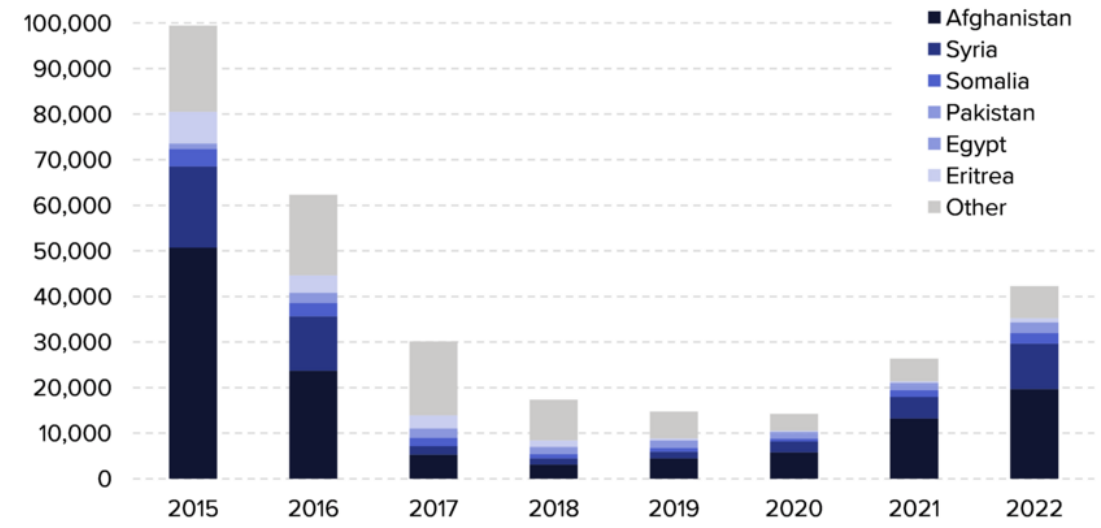
Ενότητα 2: Πληθυσμός των Ασυνόδευτων Ανηλίκων

Σε αυτό το σημείο θα εξεταστεί ο πληθυσμός των ασυνόδευτων ανηλίκων που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα και την Ευρώπη, κυρίως μετά το 2015 και θα μελετήσουμε κάποια από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εν λόγω ομάδας, όπως είναι η χώρες καταγωγής τους, η ηλικία και το φύλο. Επίσης θα εξεταστεί ο συνολικός αριθμός των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα ανεξάρτητα από το κριτήριο της ηλικίας.

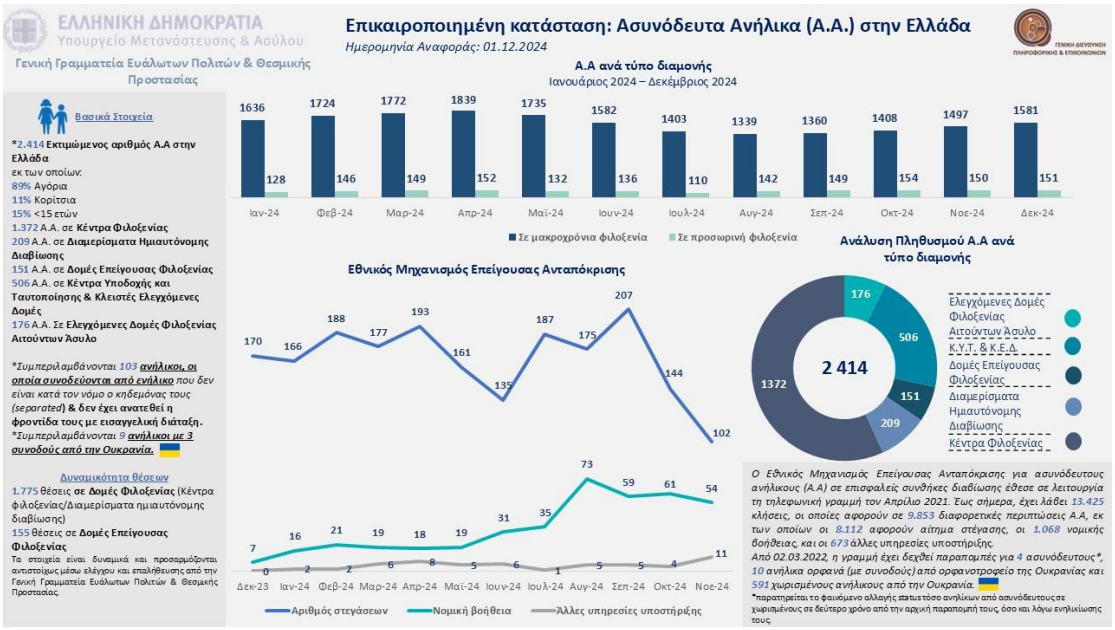
Αρχικά είναι αναγκαίο να γίνει ένας διαχωρισμός στη διαδικασία για την καταγραφή των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα η διαδικασία για την καταγραφή των αιτούντων άσυλο μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους, δηλαδή την περίοδο πριν από το 2015 και την περίοδο μετά το 2015 έως και σήμερα. Αυτός ο διαχωρισμός προκύπτει καθώς πριν από το 2015 δεν είχε συσταθεί η υπηρεσία ασύλου κι ως εκ τούτου δεν υπήρχε ένα ενοποιημένο σύστημα που να καταγράφει με σχετική ακρίβεια τους ανθρώπους που καταφθάνουν στα ευρωπαϊκά εδάφη (Οικονόμου, 2020). Σύμφωνα όμως με τον Ο.Η.Ε (2021) την περίοδο 1990-2000 υπήρχαν παγκοσμίως περίπου 24 εκατομμύρια ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά κι ο αριθμός αυτός έφτασε στα 36 εκατομμύρια παιδιά το 2020. Το 2015 που συστάθηκε η υπηρεσία ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση κι οι αιτήσεις συλλέγονταν σε μια κοινή βάση δεδομένων, ο συνολικός αριθμός των αιτήσεων για παροχή ασύλου από ασυνόδευτους ανηλίκους ήταν 100.000 κι υπήρχε μια πτωτική τάση μέχρι το 2019, που ο αριθμός των αιτήσεων ήταν περίπου 18.000 (βλέπε Σχήμα 1). Από το 2020 μέχρι και το 2022 σημειώνεται αύξηση του αριθμού των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ευρώπη και συνολικά το 2022 υποβλήθηκαν 42.000 αιτήματα για διεθνή προστασία από τον εξεταζόμενο πληθυσμό. Οι χώρες από όπου προέρχονται οι ανήλικοι είναι κυρίως από το Αφγανιστάν (20.000 αιτήσεις), από την Συρία (15.200 αιτήσεις), την Σομαλία και το Πακιστάν (2.000 αιτήσεις ανά χώρα) κι οι υπόλοιπες χώρες προέλευσης των ανηλίκων είναι από την Αίγυπτο, την Κολομβία, την Βενεζουέλα, την Τουρκία κα. (βλέπε Σχήμα 3). Συνολικά το 2022 το 1/6 των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη αφορούσε σε ασυνόδευτους ανήλικους. Από αυτόν τον αριθμό το 93% ήταν ηλικίας 14 έως 17 ετών και το 7% ήταν κορίτσια. Τα αιτήματα για τη λήψη διεθνούς προστασίας από τους ασυνόδευτους ανήλικους υποβλήθηκαν κατά κύριο λόγο στην Αυστρία, τη Γερμανία και την Ολλανδία, με ποσοστό επί του συνόλου των αιτήσεων 31%, 17% και 10% αντίστοιχα. Από τις 42.000 αιτήσεις που υποβλήθηκαν στα τοπικά γραφεία ασύλου αποσύρθηκαν οι 18.000 αιτήσεις. Αυτό σημαίνει ότι οι ίδιοι οι ασυνόδευτοι ακύρωσαν ή απέσυραν σιωπηρά τις αιτήσεις τους, κυρίως γιατί ταξίδεψαν σε κάποιο άλλο κράτος κι κατέθεσαν εκ νέου αίτημα για διεθνή προστασία (EUAA, 2023).

Στην Ελλάδα από τον Ιούλιο του 2022 η Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας που υπάγεται στο Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου δημοσιεύει κάθε μήνα έναν πίνακα με τα στατιστικά στοιχεία των ασυνόδευτων ανηλίκων που καταφθάνουν στα ελληνικά εδάφη. Ο πίνακας αυτός είναι

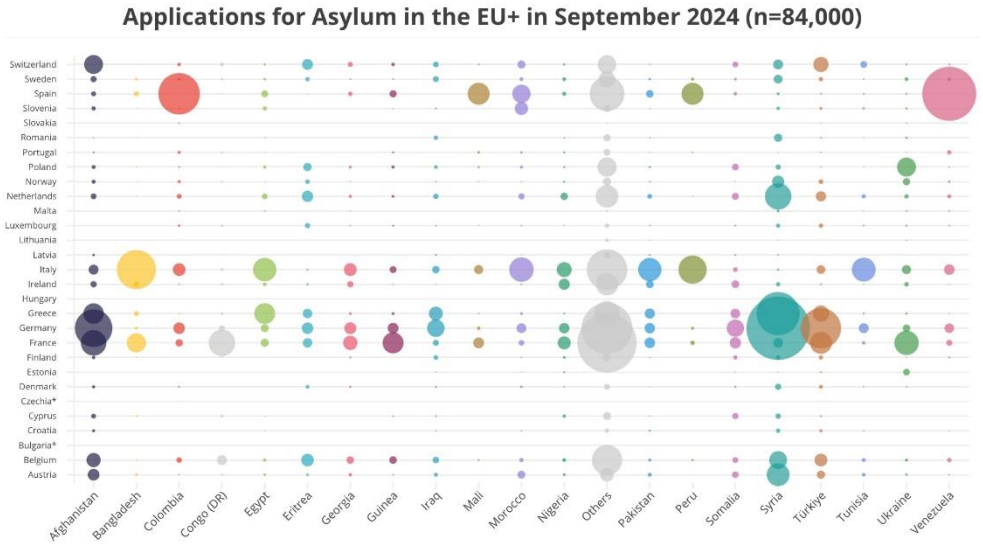
πολύ χρήσιμος γιατί αποτυπώνεται το προφίλ των παιδιών που αιτούνται άσυλο από την Ελλάδα. Σύμφωνα με τις έως τώρα δημοσιεύσεις της Γενικής Γραμματείας ο χαμηλότερος αριθμός ασυνόδευτων ανηλίκων που έχει καταγραφεί στην Ελλάδα από το 2015 αφορά τα 1.576 παιδιά που καταγράφηκαν τον Αύγουστο του 2023 κι η υψηλότερη εκτίμηση αφορούσε τον Ιανουάριο του ίδιου έτους που υπήρχαν 2.624 ασυνόδευτοι ανήλικοι (Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών, Ιανουάριος 2023·Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών, Αύγουστος 2023). Η τελευταία δημοσίευση που αφορά τον Δεκέμβριο του 2024 δείχνει ότι ο εκτιμώμενος αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων ανέρχεται στα 2.414 παιδιά. Σύμφωνα και πάλι με την τελευταία δημοσίευση από αυτά το 89% είναι αγόρια, το 11% είναι κορίτσια. Επίσης κάτω των 15 ετών είναι το 15% του συνολικού πληθυσμού και τα παιδιά αυτά μένουν κατά βάση σε Κέντρα Φιλοξενίας (1.372 ανήλικοι), σε διαμερίσματα ημι-αυτόνομης διαβίωσης (209 ανήλικοι), σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (506 ανήλικοι) και σε Δομές Επείγουσας Φιλοξενίας (151 ανήλικοι). Παράλληλα οι βασικές πληροφορίες αναφέρουν ότι τα ασυνόδευτα ανήλικα στην Ελλάδα προέρχονται κυρίως από το Αφγανιστάν (55%) και την Συρία (16%) (Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών, Δεκέμβριος 2024).

Σχήμα 1. Οι αιτούντες άσυλο που θεωρούνται ασυνόδευτοι ανήλικοι κατά κύρια χώρα καταγωγής, 2015-2022 (EUAA, 2023).

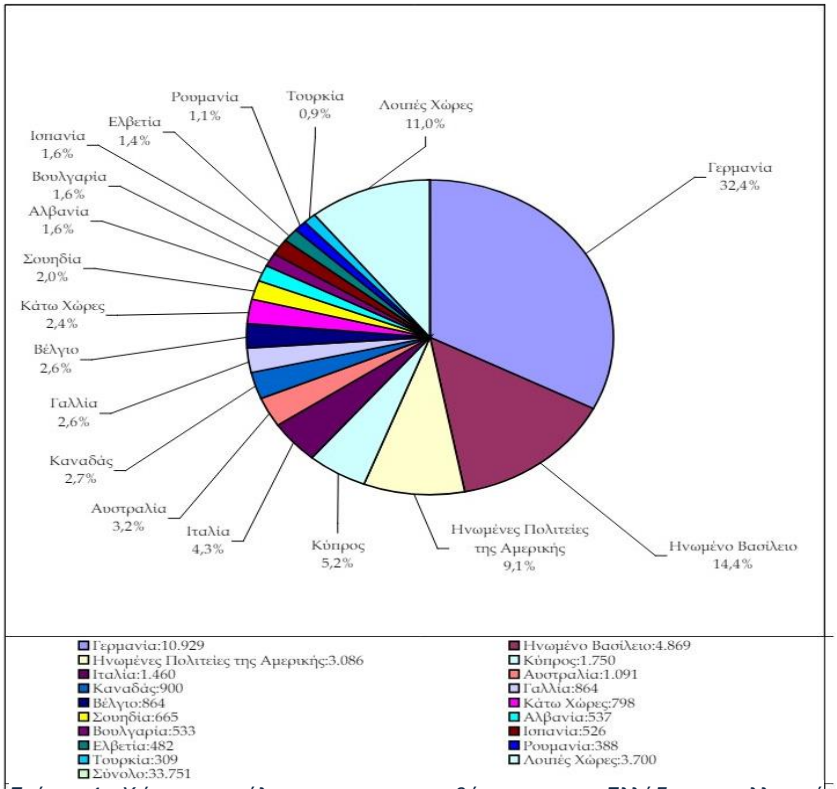
Σχήμα 2. Επικαιροποιημένη κατάσταση για τα ασυνόδευτα ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα-Ημερομηνία αναφοράς: 01/12/2024 (Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών, Δεκέμβριος 2024).

Σχήμα 3. Αιτήσεις για άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2024 (EUAA, 2024).

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως μέχρι και την προηγούμενη δεκαετία οι υπηρεσίες ταύτισης και διαχείρισης των αιτημάτων των προσφύγων και των μεταναστών ήταν λίγες σε ευρωπαϊκό επίπεδο και για αυτόν το λόγο τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία είναι περιορισμένα σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο κι ως εκ τούτου

και στην Ελλάδα (Οικονόμου, 2020). Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ, 2014), όπως παρουσιάζεται στο σχήμα 3, προκύπτει ότι από τους ανθρώπους που εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή του 2011, οι 43.341 ήταν άντρες κι οι 36.213 γυναίκες. Ενώ οι 33.751 (ποσοστό 42,4%) είχαν ελληνική υπηκοότητα κι οι 45.863 (ποσοστό 57,6%) είχαν άλλη υπηκοότητα. Το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή το 71,3% των ανθρώπων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα κατά το συγκεκριμένο έτος, με ελληνική υπηκοότητα προέρχεται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως και το αντίστοιχο μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων με άλλη υπηκοότητα, δηλαδή το 40% (ΕΛΣΤΑΤ, 2014). Στα Σχήματα 3 και 4, παρουσιάζονται οι χώρες της προηγούμενης διαμονής από τις οποίες προήλθε το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την απογραφή του 2011, ελληνική καθώς και με ξένη υπηκοότητα (περιλαμβάνονται και τα άτομα με αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα) αντίστοιχα (ΕΛΣΤΑΤ, 2014).

Σχήμα 4. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ελληνική υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή (ΕΛΣΤΑΤ, 2014).

Ενότητα 3: Ασυνόδευτοι Ανήλικοι κι Ευαλωτότητα

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αποτελούν μια ιδιαίτερη ομάδα του προσφυγικού πληθυσμού, λόγω της πολλαπλής ευαλωτότητας που μπορεί να βιώνουν. Για την έννοια της ευαλωτότητας δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός και στην παρούσα εργασία η ευαλωτότητα θα οριστεί με βάση την Pantazi et al. (2021). Συγκεκριμένα η ευαλωτότητα μπορεί να περιγραφεί ως μια κατάσταση στην οποία ένα άτομο ή μια ομάδα είναι εκτεθειμένοι σε διάφορους κινδύνους, όπως είναι η φτώχεια, η ανεργία, ο πόλεμος κα. και μπορούν να υποστούν σοβαρές συνέπειες που είναι δύσκολο έως κι ακατόρθωτο να διαχειριστούν. Η έννοια της ευαλωτότητας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την κοινωνική ευπάθεια και το άτομο ή η ομάδα μπορεί να βιώσουν καταστροφές ή σημαντικές δυσκολίες ειδικά σε περιόδους κρίσεων, όπως είναι η πανδημία της Covid-19. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι τα άτομα με ευαλωτότητα συχνά δεν έχουν την κατάλληλη στήριξη και πολλές φορές η πρόσβασή τους σε υπηρεσίες είναι περιορισμένη (European Parliament, 2024).

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι βρίσκονται σε κατάσταση ιδιαίτερης ευπάθειας κι ευαλωτότητας αρχικά λόγω της ηλικίας τους καθώς είναι ανήλικοι. Ταυτόχρονα είναι παιδιά που έχουν αποχωριστεί τους γονείς τους και βρίσκονται μακριά από την οικογένειά τους (Children's Commissioner, 2023). Επίσης πιθανώς να έχουν γίνει μάρτυρες ή να έχουν υποστεί ακραίες μορφές βίας, εκμετάλλευση, ψυχολογική και σεξουαλική κακοποίηση σε κάποιο ή σε όλα τα μέρη του ταξιδιού τους (International Committee of the Red Cross, 2004). Ακόμα τα κορίτσια που είναι ασυνόδευτα μπορεί να είναι θύματα βιασμού, να είναι εγκυμονούσες ή να έχουν ήδη την ευθύνη και τη φροντίδα των παιδιών τους (Children's Commissioner, 2023). Επιπλέον τα ασυνόδευτα ανήλικα μπορεί να έχουν κάποια αναπηρία, να έχουν διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό από τον κυρίαρχο ή να έχουν διαφορετική έκφραση φύλου (Children's Commissioner, 2023). Όλα αυτά τα στοιχεία της ευαλωτότητας επηρεάζουν κι εκθέτουν σε κίνδυνο τους ασυνόδευτους ανήλικους. Συγκεκριμένα είναι αυξημένος ο κίνδυνος κακοποίησης κι εκμετάλλευσης είτε σε σεξουαλικό επίπεδο είτε μέσα από την καταναγκαστική εργασία. Παράλληλα υπάρχουν σοβαρές ψυχολογικές επιπτώσεις στα παιδιά, καθώς έχουν βιώσει το τραύμα του πολέμου, των διώξεων και της εκμετάλλευσης στη διάρκεια του ταξιδιού τους κι αυτό εύκολα μπορεί να οδηγήσει σε ψυχικές δυσκολίες και διαταραχές όπως είναι το PTSD κι η κατάθλιψη. Ακόμα λόγω της ευαλωτότητάς τους οι ανήλικοι συχνά έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης ή σε άλλες υπηρεσίες που σχετίζονται με τις νομικές τους υποθέσεις (European Parliament, 2024· Children's Commissioner, 2023). Τέλος συχνά παρατηρείται έλλειψη σταθερότητας κι υποστήριξης. Αυτό προκύπτει γιατί οι ασυνόδευτοι ανήλικοι φιλοξενούνται σε κέντρα κράτησης, σε κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης (ΚΥΤ) [1]και σε δομές φιλοξενίας που το προσωπικό και τα άτομα που έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους συχνά εναλλάσσονται (European Parliament, 2024).

Όλα τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι λόγω της πολλαπλής ευαλωτότητας που βιώνει ο πληθυσμός των ασυνόδευτων ανηλίκων, απαιτείται η λήψη ολοκληρωμένων μέτρων προστασίας τους τα οποία να βασίζονται στις αρχές της

1 Στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Κ.Υ.Τ.) διαμένουν οι πολίτες τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς οι οποίοι έχουν εισέλθει στην ελληνική επικράτεια χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις προκειμένου να υπαχθούν στις διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης και να υποβάλουν αίτημα διεθνούς προστασίας. Στα Κ.Υ.Τ. οι εισερχόμενοι πολίτες τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς τελούν σε καθεστώς περιορισμού της ελευθερίας τους προκειμένου να υπαχθούν στις διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης (ν.4636/2019).

Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Ταυτόχρονα τα μέτρα αυτά για τα ασυνόδευτα ανήλικα είναι αναγκαίο να στηρίζονται σε ένα πλέγμα προστασίας το οποίο να αποσκοπεί στην ολιστική υποστήριξη περιλαμβάνοντας ενέργειες για την ψυχολογική, την κοινωνική και τη νομική βοήθεια.

Ενότητα 4: Προκλήσεις που Αντιμετωπίζουν τα Ασυνόδευτα Ανήλικα

Τα ασυνόδευτα ανήλικα αντιμετωπίζουν μια σειρά από προκλήσεις τόσο κατά τη μετακίνησή τους από την χώρα καταγωγής στη χώρα υποδοχής όσο και στην παραμονή και στην ένταξή τους στις κοινωνίες υποδοχής. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν αυτά τα παιδιά κινούνται σε ένα ευρύ φάσμα και περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά, νομικά, κοινωνικά και ψυχολογικά ζητήματα.

Όσον αφορά τις νομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα ασυνόδευτα ανήλικοι είναι σημαντικό να πούμε ότι η διαδικασία για την παροχή ασύλου είναι περίπλοκη και τις περισσότερες φορές αρκετά χρονοβόρα, καθώς από τη στιγμή που θα αιτηθεί ένας ανήλικος διεθνή προστασία μέχρι και την τελική έκβαση της υπόθεσής του μπορεί να περάσουν αρκετοί μήνες ως και χρόνια. Παράλληλα με αυτό αφού εκδοθεί κι επιδοθεί στον εκάστοτε ανήλικο η τελική απόφαση για το αν θα λάβει ή όχι το προσφυγικό καθεστώς, ακολουθούν κι άλλες χρονοβόρες διαδικασίες, όπως είναι η έκδοση άδειας διαμονής, η έκδοση ταξιδιωτικού εγγράφου, η ένσταση επί της απορριπτικής απόφασης κα. Επίσης οι ανήλικοι συχνά δεν έχουν την απαιτούμενη νομική υποστήριξη και γνώση ώστε να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και να μπορούν να τα προστατεύσουν. Ακόμα σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν αιτήματα οικογενειακής επανένωσης κι η διαδικασία αυτή καθυστερεί αρκετά λόγω της γραφειοκρατίας και του συντονισμού που πρέπει να γίνει μεταξύ του κράτους που μένει ο ανήλικος και του κράτους που μένει η οικογένειά του. Συνδυαστικά οι παραπάνω παράγοντες μπορούν να οδηγήσουν σε αβεβαιότητα, ανασφάλεια κι απομόνωση τα παιδιά και να έχουν αρνητική επίδραση στην ψυχική τους υγεία (Μετάδραση, 2022· European Parliament, 2021).

Συχνά οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αντιμετωπίζουν πολλαπλές δυσκολίες στην πρόσβαση τους στην εκπαίδευση. Οι προκλήσεις αυτές μπορεί να οφείλονται στα γλωσσικά εμπόδια, στην απουσία τμημάτων ζώνης ένταξης προσφύγων (ΖΕΠ)[2] -κάτι

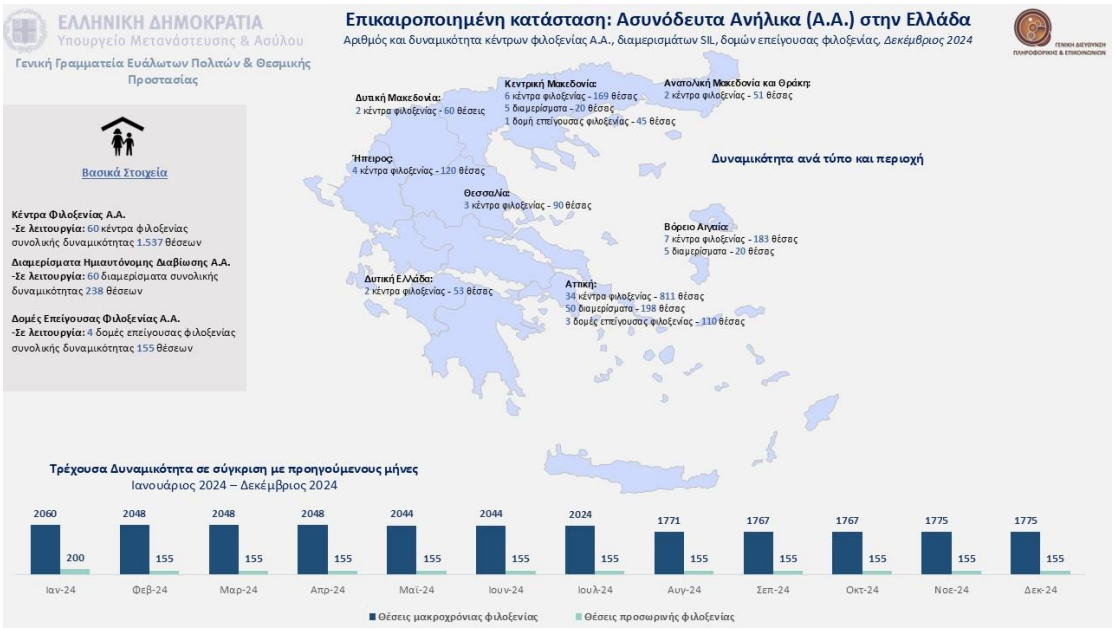
[2] Οι Τάξεις Υποδοχής ή οι τάξεις Ζώνης Ένταξης Προσφύγων (ΖΕΠ) είναι ένας τομέας της γενικής εκπαίδευσης που εμπλέκει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Στόχος των τμημάτων αυτών είναι η

που πολλές φορές συμβαίνει και σε περιοχές που υπάρχουν δομές ασυνόδευτων ανηλίκων- και στην έλλειψη των κατάλληλων εκπαιδευτικών μεθόδων κι εργαλείων που να είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες του εν λόγω πληθυσμού. Μάλιστα είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η συγκεκριμένη πρόκληση είναι ουσιαστική, καθώς το σχολείο κι η εκπαίδευση αποτελούν ένα βασικό μέσο για την ένταξη και την απόκτηση δεξιοτήτων που θα συμβάλουν στην επαγγελματική τους αποκατάσταση (Μετάδραση, 2022).

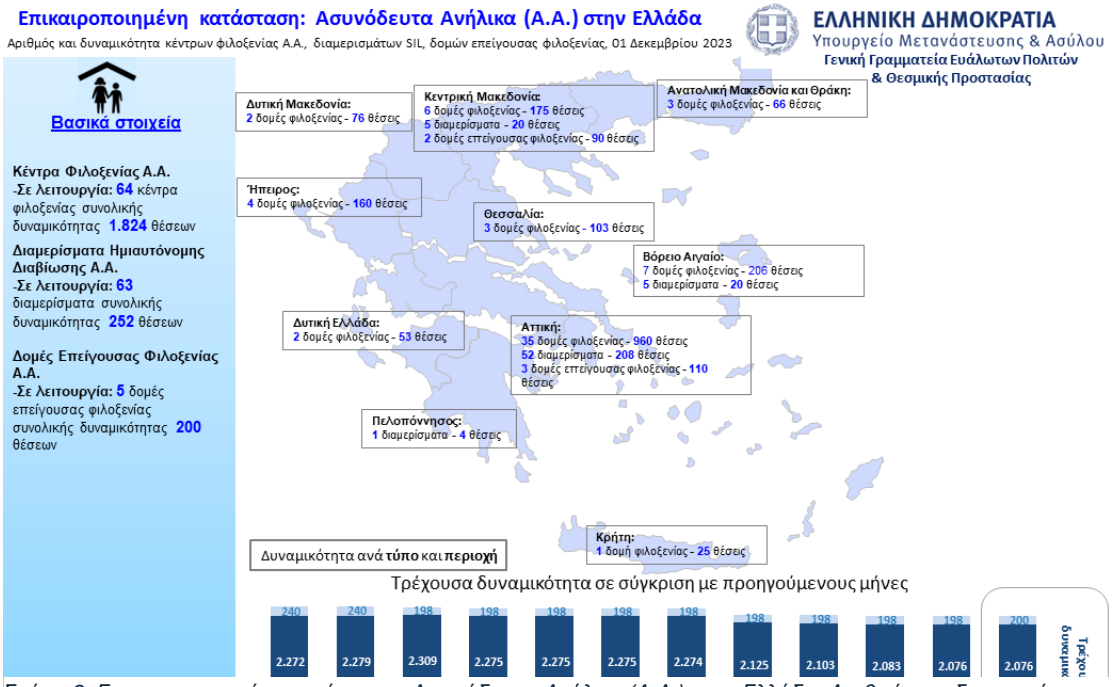
Μια ακόμα κρίσιμη πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι οφείλεται στην ανεπάρκεια των κατάλληλων δομών φιλοξενίας και στην έλλειψη ασφαλών συνθηκών στέγασης, γεγονός που αυξάνει τον κίνδυνο εκμετάλλευσης και κακοποίησης. Στην Ελλάδα για τη φιλοξενία των ασυνόδευτων ανηλίκων υπάρχουν τα Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (ΚΦΑΑ), τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ), τα διαμερίσματα ημι-αυτόνομης διαβίωσης κι οι δομές επείγουσας φιλοξενίας. Στη χώρα τον Δεκέμβριο του 2024 υπάρχουν συνολικά 124 πλαίσια που μπορούν να φιλοξενήσουν τα ασυνόδευτα παιδιά, συνολικής χωρητικότητας 1.930 θέσεων, τη στιγμή που ο αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων για την ίδια χρονική περίοδο να ανέρχεται στα 2.410 παιδιά (βλέπε Σχήμα 5). Αυτό καταδεικνύει δύο πράγματα. Πρώτον ότι υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση στα πλαίσια φιλοξενίας και δεύτερον ότι υπάρχουν παιδιά που δε φιλοξενούνται σε κάποια δομή αλλά είτε βρίσκονται σε αστεγία είτε βιώνουν άλλου τύπου επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης (Μετάδραση, 2022). Επίσης παρατηρώντας τον αντίστοιχο πίνακα για τον Δεκέμβριο του 2023, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι υπάρχει μείωση των δομών φιλοξενίας για τους ασυνόδευτους, καθώς υπήρχαν 132 πλαίσια φιλοξενίας με τον αριθμό των ασυνόδευτων να ανέρχεται στους 1.987 (βλέπε Σχήμα 6). Παράλληλα όσον αφορά τη στέγαση των ανηλίκων, σε ορισμένες περιπτώσεις όταν ένας ασυνόδευτος καταφθάσει στην χώρα μέχρι να καταγραφεί και να υπάρχει διαθεσιμότητα σε κέντρο φιλοξενίας, παραμένει σε Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) ή και κάποιες φορές παραμένει σε κέντρο κράτησης. Μάλιστα όσον αφορά την παραμονή των ανηλίκων σε κέντρα κράτησης είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι αυτό όχι μόνο δεν προβλέπεται από την ευρωπαϊκή και την ελληνική νομοθεσία αλλά παραβιάζει τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η Ελλάδα έχει καταδικαστεί

ενίσχυση των μαθητών και των μαθητριών που έχουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα. Σε αυτά τα τμήματα μπορούν να συμμετάσχουν πρόσφυγες, μετανάστες, παλιννοστούντες κα.

αρκετές φορές για την προστατευτική παραμονή ανηλίκων σε κέντρα κράτησης από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κι έχουν επιβληθεί επανειλημμένα πρόστιμα για τις παραβιάσεις αυτές (EASO, 2019· Άρσις, 2019· Συνήγορος του Πολίτη, 2017).

Σχήμα 5: Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα. Αριθμός και δυναμικότητα κέντρων φιλοξενίας Α.Α., διαμερισμάτων SIL, δομών επείγουσας φιλοξενίας, Δεκέμβριος 2024 (Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών, 2024).

Σχήμα 6: Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα. Αριθμός και δυναμικότητα κέντρων φιλοξενίας Α.Α., διαμερισμάτων SIL, δομών επείγουσας φιλοξενίας, Δεκέμβριος 2023 (Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών, 2023).

Επίσης οι ανήλικοι έρχονται αντιμέτωποι με προκλήσεις που αφορούν την ψυχική τους υγεία. Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα οι ασυνόδευτοι ανήλικοι είναι μια ευάλωτη ομάδα που έχουν βιώσει ισχυρές τραυματικές εμπειρίες, οι οποίες σχετίζονται με τον πόλεμο, τη βία που έχουν υποστεί, την απώλεια μελών της οικογένειάς τους και την απομάκρυνση από την ίδια την οικογένειά τους και την κοινότητά τους. Αυτές οι εμπειρίες συχνά οδηγούν σε διαταραχές, στρες, άγχος και κατάθλιψη. Για αυτόν το λόγο χρήζουν εξειδικευμένης και συστηματικής φροντίδας από ειδικούς ψυχικής υγείας (Μετάδραση, 2022).

Η κοινωνική ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τόσο οι ίδιοι όσο κι οι κοινότητες υποδοχής. Οι ανήλικοι συχνά έρχονται αντιμέτωποι με τον ρατσισμό, την ξενοφοβία και τον κοινωνικό αποκλεισμό και έτσι, σε συνδυασμό με την έλλειψη υποστηρικτικών δικτύων, οδηγούνται στην περιθωριοποίηση. Η ένταξη αυτών των παιδιών δεν αφορά μόνο την επιβίωσή τους, αλλά και τη δυνατότητα να γίνουν ενεργά μέλη των τοπικών κοινοτήτων και να αποκτήσουν ισότιμη πρόσβαση σε κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ευκαιρίες (Μετάδραση, 2022).

Τέλος όσο οι ασυνόδευτοι ανήλικοι φτάνουν στην ενηλικίωση έρχονται αντιμέτωποι με την στεγαστική και οικονομική τους αυτονομία κι ανεξαρτησία. Οι ανήλικοι δε θα μπορούν πλέον να φιλοξενούνται σε δομές και θα πρέπει να φροντίσουν οι ίδιοι για τη στέγαση και την εργασία τους. Στην Ελλάδα για τη στέγαση υπάρχει το πρόγραμμα SIL και το ESTIA. Το πρώτο πρόγραμμα αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο από την ανήλικη στην ενήλικη ζωή κι αφορά άτομα από 18 έως 21 ετών. Η παραπομπή συνήθως γίνεται από το ΚΦΑΑ που διαμένει ο εκάστοτε ανήλικος κι αφού κλείσει τα 18 και γίνει δεκτός στο πρόγραμμα μεταβαίνει στην περιοχή που υπάρχει διαθεσιμότητα και του παρέχεται η κατάλληλη υποστήριξη. Τα οφέλη αυτών των προγραμμάτων είναι ότι αποτελούν ένα μεταβατικό στάδιο στην ενήλικη ζωή, καθώς μέσα από αυτά τα προγράμματα οι ενήλικοι πλέον έχουν πλήρη βοήθεια στην εργασιακή, εκπαιδευτική και στεγαστική τους αποκατάσταση και παράλληλα έχουν την κατάλληλη ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη από τους επαγγελματίες που στελεχώνουν το πρόγραμμα. Ωστόσο οι θέσεις για αυτό το πρόγραμμα είναι

περιορισμένες αναλογικά με τον αριθμό των παιδιών που έχουν ενηλικιωθεί σε κάποιο κέντρο φιλοξενίας (Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου, 2023).

Όσο αφορά το ESTIA είναι ένα πρόγραμμα που βοηθάει τους ενήλικες στην στεγαστική τους αποκατάσταση μέσω ενός οικονομικού βοηθήματος που δίδεται σε μηνιαία βάση. Αυτό το οικονομικό βοήθημα είναι πολύ σημαντικό για τα παιδιά που αποχωρούν από τις δομές λόγω ενηλικίωσης, καθώς τους παρέχεται μια επιπλέον βοήθεια μέχρι να ορθοποδήσουν (Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου, 2021). Άλλα προγράμματα κι υπηρεσίες που συμβάλλουν στην ομαλότερη μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην ενήλικη ζωή είναι το πρόγραμμα ReA (Refugees Assistance) που λειτουργεί στο Ηράκλειο κι αφορά στην επαγγελματική αποκατάσταση με την κατάλληλη προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων, τα Κέντρα Ένταξης Μεταναστών, τα Κέντρα Κοινότητας κα. (Αναπτυξιακή Κρήτης, χ.χ.). Παρόλα τα προγράμματα που υπάρχουν κι αποδεδειγμένα έχουν θετικά οφέλη για τους ασυνόδευτους που πρόκειται να ενηλικιωθούν, παρατηρούνται ορισμένα εμπόδια όπως είναι η υποστελέχωση των υπηρεσιών, η έλλειψη διερμηνείας, ο περιορισμένος αριθμός θέσεων κι η αποσπασματική λειτουργία κάποιων προγραμμάτων (Μανωλάκος, 2023).

Συνοψίζοντας, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αντιμετωπίζουν σοβαρές προκλήσεις σε νομικό, εκπαιδευτικό, κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο, που απαιτούν συντονισμένες δράσεις από τις αρμόδιες αρχές και την κοινωνία συνολικά. Η ενίσχυση της νομικής προστασίας, η διεύρυνση των εκπαιδευτικών και των στεγαστικών υποδομών, η παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης κι η προώθηση της κοινωνικής ένταξης είναι καθοριστικής σημασίας για να εξασφαλιστεί μια βιώσιμη και αξιοπρεπής πορεία από την ανηλικότητα προς την ενηλικίωση.

Ενότητα 5: Πολιτικές για την Προστασία και την Ένταξη των Ασυνόδευτων Ανηλίκων

Στο σημείο αυτό της εργασίας θα εξεταστούν οι πολιτικές που εφαρμόζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την προστασία και την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Συγκεκριμένα θα μελετηθεί το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο (2021-2027) που έχει θεσμοθετηθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Εθνική Στρατηγική για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων που ακολουθεί η Ελλάδα και τα μοντέλα ένταξης που εφαρμόζονται στην Γερμανία και την Σουηδία. Ο λόγος που επιλέγονται

να παρουσιαστούν τα μοντέλα ένταξης που χρησιμοποιούν η Γερμανία κι η Σουηδία είναι γιατί στην πρώτη χώρα συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός ασυνόδευτων ανηλίκων αλλά και του προσφυγικού πληθυσμού στην Ευρώπη και το μοντέλο της δεύτερης χώρας αποτελεί μια καλή πρακτική ολιστικής ένταξης των ανηλίκων στηριζόμενη άμεσα στις αρχές των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Επίσης πέρα από τους στόχους και τις προβλέψεις που θέτει το καθένα από τα παραπάνω, θα εξεταστεί ο βαθμός που αυτά εφαρμόζονται κι οι δυσκολίες που υπάρχουν από τη μέχρι τώρα εφαρμογή τους και οι οποίες λειτουργούν ως τροχοπέδη στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Α. Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο (2021-2027)

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ψήφισε το νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο για την περίοδο 2021-2027 (European Commission, 2020). Το Σύμφωνο αυτό αποτελεί ένα σχέδιο για την ένταξη των προσφύγων κι αποσκοπεί σε θεωρητικό επίπεδο στην ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος (European Commission, 2023·European Commission, 2020).

Το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο περιλαμβάνει μέτρα τόσο την κοινωνική όσο και την οικονομική ένταξη των προσφύγων, προσβλέποντας παράλληλα στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών υποδοχής. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι κεντρικός γιατί χρηματοδοτεί και δίνει τα εργαλεία και την καθοδήγηση στα κράτη-μέλη της. Παράλληλα παρέχει μια σειρά από κίνητρα στις χώρες ώστε να ενισχύσουν τις προσπάθειές τους. Μέσα από το σχέδιο δράσης του Συμφώνου αναγνωρίζεται ότι η συμβολή των προσφύγων στην ανάπτυξη της οικονομίας της Ένωσης είναι ουσιαστική και για αυτό προτρέπει τις χώρες υποδοχής να αναλαμβάνουν δράσεις κι ενέργειες που να αποτρέπουν τον αποκλεισμό των προσφύγων. Οι δράσεις του Συμφώνου αφορούν όλους τους τομείς της κοινωνικής, εκπαιδευτικής κι οικονομικής ζωής ενός ανθρώπου. Συγκεκριμένα περιλαμβάνει δράσεις που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των προσφύγων και των μεταναστών χωρίς περιορισμούς κι αποκλεισμούς, κάτι που υποστηρίζεται από ευρωπαϊκά κονδύλια. Στην Ελλάδα για παράδειγμα για να ενισχυθεί η πρόσβαση των προσφύγων και των μεταναστών στην εκπαίδευση έχουν δημιουργηθεί και χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. τα τμήμα Ζ.Ε.Π. (Ζώνη Ένταξης Προσφύγων) (ΦΕΚ Β 4951/7-8-2023, 2023). Παρόμοιες τάξεις έχουν χρηματοδοτηθεί και για άλλες χώρες

της Ε.Ε. όπως είναι η Γερμανία κι η Ιταλία. Άλλη μια δράση του Συμφώνου αφορά την ελεύθερη και δωρεάν πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας -σωματικής και ψυχικής. Στην Ελλάδα για παράδειγμα τα νοσοκομεία είχαν στελεχωθεί για πολλούς μήνες με διερμηνείς οι οποίοι ήταν on call όλο το 24ωρο, προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ασθενών που δε μιλούν την ελληνική γλώσσα (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, χ.χ.).

Παρόλο που το Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο προσβλέπει στην ένταξη των προσφύγων σε όλους τους τομείς της ζωής λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού όπως είναι το φύλο, η ανηλικότητα κ.α., δεν έχει εφαρμοστεί πλήρως κι υπάρχουν πολλά εμπόδια σε αυτό (Geddes & Carrera, 2021). Το Αρχικά για τη χρονική περίοδο 2021-2027 η Ευρωπαϊκή Ένωση διέθεσε το ποσό του 1,9 δισεκατομμυρίων ευρώ για την υλοποίηση των στόχων του Συμφώνου. Ωστόσο το ποσό αυτό έχει κατανεμηθεί ισομερώς στα κράτη-μέλη της και δε δόθηκε επιπλέον χρηματοδότηση στα κράτη πρώτης γραμμής, δηλαδή στις χώρες με τις περισσότερες αφίξεις προσφύγων, που είναι η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιταλία, η Μάλτα κι η Κύπρος. Επομένως σε αυτές τις πέντε χώρες η χρηματοδότηση είναι μικρότερη αναλογικά με τον αριθμό των ανθρώπων που υποδέχονται κι άρα υπάρχει μικρότερη δυνατότητα για παροχή φροντίδας μέσω υπηρεσιών (Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου, 2024). Παράλληλα όταν ψηφίστηκε το εν λόγω σύμφωνο δεν είχε ξεκινήσει ακόμα ο πόλεμος στην Ουκρανία που αύξησε τον αριθμό των προσφύγων στα κράτη της Ευρώπης και δεν υπήρξε αύξηση της χρηματοδότησης μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Τέλος μια τρίτη δυσκολία που εντοπίζεται στην εφαρμογή του Συμφώνου κι εμποδίζει την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και των προσφύγων συνολικά είναι η απουσία σχετικής νομικής υποχρέωσης ώστε τα κράτη να παρακολουθούν συστηματικά την απόδοση των μέτρων που λαμβάνουν για τους πρόσφυγες. Έτσι με αυτόν τον τρόπο είναι δύσκολο να αξιολογηθεί η συμβολή των κονδυλίων που δίνονται από την Ευρώπη για την ένταξη των προσφύγων (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2024).

Β. Εθνική Στρατηγική για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων

Στην Ελλάδα θεσμοθετήθηκε τον Ιανουάριο του 2022 η Εθνική Στρατηγική για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων σχετικά με την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και τη συνολική υποστήριξή τους (Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου, 2024). Η Εθνική Στρατηγική στοχεύει στη διασφάλιση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου

προστασίας και φροντίδας για τα παιδιά αυτά μέσα από τέσσερις στρατηγικούς πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας εστιάζει στην παροχή ολοκληρωμένης προστασίας και στην προώθηση των δικαιωμάτων τους. Αυτό περιλαμβάνει κατάλληλες συνθήκες υποδοχής, πρόσβαση σε στέγαση, υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση κι εκπροσώπηση. Η προσέγγιση βασίζεται στα δικαιώματα του παιδιού, διασφαλίζοντας το βέλτιστο συμφέρον τους. Ο δεύτερος πυλώνας αφορά τη βιώσιμη επίλυση για κάθε παιδί, μέσω της οικογενειακής επανένωσης, της μετεγκατάστασης ή της κοινωνικής τους ένταξης στην Ελλάδα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην υποστήριξη για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή και στην επανένταξη στη χώρα καταγωγής ή σε τρίτη χώρα εφόσον αυτό απαιτείται. Ο τρίτος πυλώνας στοχεύει στην πρόληψη και στην προστασία από κάθε μορφή βίας, κακοποίησης κι εκμετάλλευσης μέσω της ενημέρωσης, της εκπαίδευσης και της ενίσχυσης των μηχανισμών προστασίας. Ο τέταρτος πυλώνας επικεντρώνεται στον εκσυγχρονισμό του συστήματος συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων για την αποτελεσματική παρακολούθηση και βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η στρατηγική υλοποιείται με τη συνεργασία κρατικών φορέων, ΜΚΟ και διεθνών οργανισμών, ενώ η χρηματοδότηση για την υλοποίηση των στόχων της Εθνικής Στρατηγικής γίνεται από ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα.

Αναφορικά με την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων, το Σύμφωνο ενσωματώνει κατευθύνσεις και δράσεις για την ομαλή κοινωνική τους ενσωμάτωση, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες διαβίωσης των ανηλίκων όπως έχουν διαμορφωθεί έως τώρα. Επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει την πρόσβαση στην εκπαίδευση και τη γλωσσική επάρκεια. Προβλέπεται δηλαδή μέσα από το Σύμφωνο η παροχή γλωσσικών μαθημάτων που θα επιτρέψουν στους ανήλικους να αποκτήσουν επάρκεια στην ελληνική γλώσσα. Ο δεύτερος άξονας αφορά την πρόσβαση σε υπηρεσίες που αφορούν την επαγγελματική κατάρτιση των ασυνόδευτων και την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας. Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και την προώθηση της συναναστροφής με την τοπική κοινότητα. Ο τρίτος βασικός άξονας έχει να κάνει με την υποστήριξη των ανηλίκων για τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή. Για τους ανήλικους που πλησιάζουν στην ενηλικίωση διασφαλίζεται η στήριξη κατά τη μετάβαση μέσω εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ευκαιριών καθώς κι η ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτονομίας (Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου, 2024).

Στην εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων διαπιστώνονται πολλά και σοβαρά προβλήματα που εμποδίζουν την ένταξη των παιδιών. Τα προβλήματα αυτά οφείλονται στην υποχρηματοδότηση, στην καθυστέρηση καταβολής των κονδυλίων και στην έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού, δημιουργώντας πολλά προβλήματα στην ένταξη και τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που έχει ενταθεί τους τελευταίους μήνες έχει να κάνει με την έλλειψη διερμηνείας στις υπηρεσίες του ασύλου. Λόγω της υποχρηματοδότησής και της μη ανανέωσης της σύμβασης με τη ΜΕΤΑδραση -η οποία αποτελεί και τη μόνη υπηρεσία που παρέχει τηλεφωνική διερμηνεία- δεν δύναται να προχωρήσουν οι διαδικασίες για την παροχή του ασύλου (Αγγελίδης, 2024a). Η κατάσταση αυτή μάλιστα από τον Αύγουστο και μετά έχει επιδεινωθεί, καθώς υπάρχουν μόλις 69 διαθέσιμοι διερμηνείς για να καλύψουν τις ανάγκες χιλιάδων προσφύγων, ενώ σε πολλές δομές δεν υπάρχει κανένας διαθέσιμος διερμηνέας. Αυτό οδηγεί σε καθυστερήσεις ή ακυρώσεις συνεντεύξεων ασύλου κι εγγράφων, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις επιστρατεύονται μη πιστοποιημένοι διερμηνείς ή ακόμα και αυτόματες μεταφράσεις από το διαδίκτυο υπονομεύοντας έτσι όλη τη διαδικασία καταστρατηγώντας τα δικαιώματα του συνόλου του προσφυγικού πληθυσμού (Refugee Support Aegean, 2024· Αγγελίδης, 2024b).

Επίσης οι συνθήκες διαβίωσης στις δομές φιλοξενίας είναι πολλές φορές απογοητευτικές. Σε πολλές περιπτώσεις ο αριθμός των ανηλίκων ξεπερνά τη χωρητικότητα των δομών. Για παράδειγμα στο ΚΥΤ της Λέρου φιλοξενούνται πάνω από 280 ανήλικοι ενώ η μέγιστη χωρητικότητα είναι τα 100 παιδιά. Αυτή υπερπλήρωση οδηγεί σε ανεπαρκή υγιεινή, έλλειψη χώρων ύπνου κι αυξημένους κινδύνους για την υγεία (Παμπρή, 2024). Επιπλέον παρατηρείται ανεπάρκεια πόρων και προσωπικού ενώ οι εντάσεις και τα επεισόδια βίας είναι καθημερινό φαινόμενο στις δομές (Αγγελίδης, 2024a). Η καθυστέρηση στη χρηματοδότηση είναι ακόμα ένα ζωτικό σημαντικό ζήτημα. Οι οργανώσεις που διαχειρίζονται δομές όπως είναι τα ΚΦΑΑ βρίσκονται συχνά στα όρια της λειτουργίας τους λόγω της έλλειψης πόρων. Η καθυστέρηση στις πληρωμές προκαλούν ανησυχία για τη βιωσιμότητα αυτών των δομών και τη διατήρηση του προσωπικού, επηρεάζοντας άμεσα την ποιότητα της φροντίδας που παρέχεται στα παιδιά (Αγγελίδης, 2024c). Τέλος οι διαδικασίες για τη μεταφορά των ανηλίκων σε ασφαλέστερες και πιο κατάλληλες δομές είναι εξαιρετικά αργές. Η

παραμονή τους σε ‘ασφαλείς ζώνες’ που συχνά δεν ανταποκρίνονται στα βασικά πρότυπα ασφαλείας αυξάνει τον κίνδυνο εκμετάλλευσης και βίας. Οι οργανώσεις από το καλοκαίρι του 2024 κι έπειτα ζητούν επειγόντως την ενίσχυση των ξενώνων και τη δημιουργία περισσότερων θέσεων φιλοξενίας, καθώς και την άμεση ενεργοποίηση του μηχανισμού μετεγκατάστασης σε άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προβλήματα αυτά υπογραμμίζουν την ανάγκη για μια συνολική στρατηγική που θα εξασφαλίζει τις βασικές αρχές προστασίας κι αξιοπρέπειας για τους ασυνόδευτους ανηλίκους. Η ενίσχυση των υπηρεσιών αυτών, η αποτελεσματική χρήση των ευρωπαϊκών κονδυλίων κι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στις δομές είναι καίρια για την προστασία των δικαιωμάτων αυτών των παιδιών (Refugee Support Aegean, 2024· Αγγελίδης, 2024).

Γ. Γερμανία και Σουηδία

Στο σημείο αυτό αφού έχουν περιγραφεί η πολιτική που ακολουθείται σε κεντρικό βαθμό στην Ευρωπαϊκή Ένωση -μέσα από το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο- κι η πολιτική ένταξης που εφαρμόζεται στην Ελλάδα από το 2022, είναι χρήσιμο να γίνει μια επισκόπηση των πολιτικών που εφαρμόζονται στην Γερμανία και τη Σουηδία για την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Ο λόγος που επιλέχθηκε να παρουσιαστεί το μοντέλο της Γερμανίας βασίζεται στο γεγονός ότι στη χώρα αυτή συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός ασυνόδευτων ανηλίκων κι ενήλικων προσφύγων σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Οπότε είναι ωφέλιμο να μελετήσουμε το μοντέλο ένταξης που έχει ενστερνιστεί η εν λόγω χώρα. Παράλληλα ο λόγος που επιλέχθηκε να αναλυθεί το μοντέλο της Σουηδίας είναι γιατί η χώρα αυτή ακολουθεί ένα διαφορετικό πρότυπο για την προστασία των ασυνόδευτων σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης, το οποίο δε στηρίζεται στην ιδρυματική φροντίδα των παιδιών όπως γίνεται με τα υπόλοιπα κράτη· αντιθέτως στηρίζεται στην εξατομικευμένη φροντίδα κι η συμβολή της ανάδοχης φροντίδας.

Στην Γερμανία η φροντίδα για τους ασυνόδευτους ανηλίκους βασίζεται σε ένα πλαίσιο που περιλαμβάνει την προστασία της παιδικής ηλικίας και της εξασφάλισης των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι τοπικές αρχές είναι υπεύθυνες για την παροχή στέγασης και υποστήριξης με τη διαδικασία να ξεκινά από την τοποθέτηση των παιδιών σε κέντρα υποδοχής. Η ένταξη περιλαμβάνει πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Σημαντική έμφαση δίνεται στην

εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας και στην επαγγελματική κατάρτιση, ενώ κοινωνικοί λειτουργοί κι επιτηρητές αναλαμβάνουν τη φροντίδα τους. Ωστόσο προκύπτουν προκλήσεις όπως είναι ο υπερπληθυσμός στα κέντρα υποδοχής κι η έλλειψη επαρκών πόρων. Επιπλέον ορισμένα παιδιά παραμένουν ευάλωτα σε κινδύνους όπως είναι η εμπορία ανθρώπων κι η απομόνωση, ιδιαίτερα όταν δεν εξασφαλίζεται άμεση πρόσβαση σε προγράμματα ένταξης (Αποστολοπούλου, 2023· Σιούλα, 2023).

Η Σουηδία αποτελεί μια από τις πιο προηγμένες χώρες στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Το σουηδικό σύστημα βασίζεται στην αρχή της παιδοκεντρικότητας, εξασφαλίζοντας την ενεργό συμμετοχή των παιδιών σε διαδικασίες που τα αφορούν. Η Σουηδία διαθέτει καλά ανεπτυγμένο δίκτυο στέγασης που περιλαμβάνει ανάδοχες οικογένειας κι ειδικές δομές φιλοξενίας (Σιούλα, 2023). Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα κι η ένταξη στο σχολικό σύστημα αποτελεί βασικό εργαλείο κοινωνικής συνοχής. Παράλληλα οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας και κοινωνικής υποστήριξης παρέχουν βοήθεια για την αντιμετώπιση τραυματικών εμπειριών. Οι σουηδικές αρχές συνεργάζονται με διεθνείς οργανισμούς και τοπικές κοινότητες για την καλύτερη εφαρμογή των πολιτικών προστασίας. Παρά τις καλές πρακτικές που ακολουθεί η Σουηδία υπάρχουν ορισμένες προκλήσεις που σχετίζονται με τον αυξημένο αριθμό αφίξεων στη χώρα και την ενίσχυση των ξενοφοβικών τάσεων σε ορισμένα τμήματα της κοινωνίας (Σιούλα, 2023· Κυπραίου, 2020).

Συγκρίνοντας τις δύο αυτές χώρες παρατηρείται ότι η Γερμανία κι η Σουηδία επενδύουν σημαντικά στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων εφαρμόζοντας διαφορετικές προσεγγίσεις. Η Γερμανία εστιάζει στη γλωσσική κι επαγγελματική ένταξη, ενώ η Σουηδία στηρίζεται περισσότερο στην κοινωνική ένταξη και την ψυχική υγεία των παιδιών. Κοινή η πρόκληση είναι η εξασφάλιση επαρκών πόρων για την κάλυψη των αυξημένων αναγκών, καθώς κι η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων. Η επιτυχία στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων εξαρτάται από τη στενή συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών κι εθνικών πολιτικών, τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και τη συνεχή βελτίωση των υποδομών και των υπηρεσιών (European Parliament, 2024·Σιούλα, 2023·Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, χ.χ.).

Κεφάλαιο 2: Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία

Οι δυσκολίες εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανηλίκους αλλά και το σύνολο του προσφυγικού πληθυσμού, δημιουργούν κενά που δε μπορούν να καλυφθούν από τις έως τώρα πρωτοβουλίες των κυβερνήσεων (Rivna & Gress, 2022). Οι δυσκολίες αυτές οφείλονται εν μέρει τόσο στο ευρύ φάσμα αναγκών που κυμαίνονται από την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, την υγεία, την εκπαίδευση και τελικά την κοινωνική ένταξη όσο και στις διαμάχες μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το ποιες είναι οι κατάλληλες πολιτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου (Techau, 2015). Λύση σε αυτό το πρόβλημα θα μπορούσαν να προσφέρουν οι επιχειρήσεις της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Αλ.Ο), οι οποίες τα τελευταία χρόνια αναγνώρισαν την ανάγκη ένταξης των ασυνόδευτων ανηλίκων κι αναζητούν βιώσιμες λύσεις στον τομέα αυτό (Barraket, 2017). Στο παρόν κεφάλαιο θα αναπτυχθεί το πλαίσιο στο οποίο κινείται η Κ.Αλ.Ο, οι αρχές κι οι αξίες στις οποίες στηρίζεται κι οι κοινωνικές ομάδες στις οποίες εστιάζει. Παράλληλα θα αποτυπωθεί η ιστορική αναδρομή της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας κι η εξέλιξή της στον ελλαδικό κι ευρωπαϊκό χώρο. Επίσης καθώς το κεντρικό ζήτημα της παρούσας μελέτης είναι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι είναι σημαντικό να εξεταστεί ο ρόλος της Κ.Αλ.Ο ως προς την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Τέλος στο κεφάλαιο αυτό θα διερευνηθεί το νομικό πλαίσιο που εφαρμόζεται η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία και θα αποτυπωθούν καλές πρακτικές που έχουν εφαρμοστεί σε σχέση με την ένταξη ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων.

Ενότητα 1: Το Πλαίσιο της Κ.Αλ.Ο

Η Κ.Αλ.Ο αναφέρεται σε μορφές οικονομικών δραστηριοτήτων και σχέσεων που δίνουν προτεραιότητα στους κοινωνικούς και συχνά περιβαλλοντικούς στόχους έναντι των κινήτρων κέρδους. Περιλαμβάνει πολίτες, παραγωγούς, εργαζομένους και καταναλωτές που δρουν συλλογικά κι αλληλέγγυα για τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας και της κοινωνίας (Αδάμ, 2012*)*. Η Κ.Αλ.Ο χρησιμοποιείται ως όρος ομπρέλα και περιλαμβάνει την κοινωνική οικονομία και την αλληλέγγυα οικονομία που λειτουργεί ως τρίτος μοχλός ανάπτυξης πέρα από την αγορά και το κράτος (Κουλούρα, 2023). Πιο συγκεκριμένα η κοινωνική οικονομία αναφέρεται σε συλλογικές επιχειρήσεις με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά την ελεύθερη συμμετοχή των

ενδιαφερομένων, τις δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Καπογιάννης & Νικολόπουλος, 2012a). Τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας που αντικατοπτρίζουν τις 7 συνεταιριστικές αρχές είναι:

1. Εθελοντική κι ελεύθερη συμμετοχή χωρίς διακρίσεις.
2. Δημοκρατικός τρόπος λήψης αποφάσεων με βάση την αρχή «ένα μέλος-μία ψήφος».
3. Ισότιμη οικονομική συμμετοχή των μελών στα κόστη και τα οφέλη.
4. Ανεξαρτησία, αυτονομία κι αυτοδιαχείριση.
5. Κοινωνική ευθύνη και κοινωνική προσφορά σε τοπικό επίπεδο.
6. Εκπαίδευση και πληροφόρηση.
7. Συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών.
   (Defourny & Nyssens, 2006).

Από την άλλη πλευρά η αλληλέγγυα οικονομία έχει ως κύριες αξίες τη συλλογική δράση, την αλληλεγγύη και την κοινωνική δικαιοσύνη κι έχει ως τελικό στόχο τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας και την ευημερία της κοινότητας (Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010a). Οι δύο έννοιες είναι δύσκολο να διαχωριστούν καθώς έχουν το ίδιο όραμα, κοινές αξίες και στόχους. Η αλληλέγγυα οικονομία εστιάζει περισσότερο στο γενικό καλό της κοινωνίας ενώ κοινωνική οικονομία δίνει μεγαλύτερη έμφαση στο καλό των μελών της (Κουλούρα, 2023). Είναι το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον. Η Κ.Αλ.Ο αποτελεί το σύνολο κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων και προτείνει έναν εναλλακτικό τρόπο παραγωγής, κατανάλωσης κι εργασίας. Η Κ.Αλ.Ο δεν αποτελεί μια προνομιακή πολιτική για τους ευάλωτους πληθυσμούς. Τα προϊόντα κι οι υπηρεσίες που παράγονται μέσα από τα εγχειρήματα της Κ.Αλ.Ο έχουν κοινωνικό προσανατολισμό και στοχεύουν στην αειφορία του περιβάλλοντος, τη βιώσιμη ανάπτυξη, είναι κοινωνικά καινοτόμα και στοχεύουν στην κάλυψη των αναγκών του κοινωνικού συνόλου (Σεργάκη et al., 2023).

Το πρώτο κριτήριο για να καταταχθεί ένας φορέας στην κατηγορία της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι η δημοκρατική διοίκηση. Τα μέλη της διοίκησης θα πρέπει να εκλέγονται με δημοκρατικές διαδικασίες και να μην ορίζονται

από φορείς του δημοσίου. Το δεύτερο κριτήριο αφορά τη χρηματοδότηση. Δηλαδή μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης δε θα πρέπει να προέρχεται από το δημόσιο τομέα ή από φορείς που εμπλέκονται άμεσα με αυτόν. Το τρίτο κριτήριο έχει να κάνει με τον οικονομικό στόχο. Η οικονομική επιδίωξη δε θα πρέπει να είναι το κέρδος αλλά το όφελος από την λειτουργία της Κ.Αλ.Ο. είναι αναγκαίο να αντανακλάται στο κοινωνικό σύνολο ή/και στα μέλη του (Σεργάκη et al., 2023).

Η Κ.Αλ.Ο αποσκοπεί στην επανασύνδεση της οικονομίας με την κοινωνία και την φύση. Παρόλο που αρκετοί φορείς Κ.Αλ.Ο. δημιουργούνται για να ανταποκριθούν σε συγκεκριμένες ανάγκες των ανθρώπων και των κοινοτήτων, ορισμένοι από αυτούς τους φορείς προσβλέπουν στον μετασχηματισμό του υπάρχοντος οικονομικού συστήματος (Καβουλάκος & Γριτζάς 2015). Πιο συγκεκριμένα επιδιώκουν να δημιουργήσουν ένα σύστημα το οποίο βασίζεται σε αξίες, όπως είναι η συμμετοχική δημοκρατία, η αλληλεγγύη, η ισότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα της γης, η αυτοδιάθεση κι η συνεργασία (Ζαϊμάκης & Νικολαΐδης 2022· Καβουλάκος & Γριτζάς 2015). Ταυτόχρονα όλοι οι φορείς της Κ.Αλ.Ο δίνουν έμφαση στις ανθρώπινες κοινωνικές αξίες και την ηθική στην οικονομική δραστηριότητα και τις οικονομικές σχέσεις. Επίσης δίνουν έμφαση στις οικονομικές πρακτικές που βασίζονται στη δημοκρατική διακυβέρνηση και την αυτοδιαχείριση, την αμοιβαιότητα, την αλληλεγγύη και την ενεργό ιδιότητα του πολίτη.

Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία αποδέχεται την Κ.Αλ.Ο γιατί καλύπτει κενά στο οικονομικό σύστημα, τα οποία η ιδιωτική οικονομία δε θέλει να καλύψει ενώ ταυτόχρονα μειώνει την κρατική παρέμβαση. Από την άλλη η σοσιαλοδημοκρατική προσέγγιση θεωρεί την Κ.Αλ.Ο βοηθό του κράτους πρόνοιας και παράγοντα που αυξάνει το εύρος των κοινωνικών υπηρεσιών καλύπτοντας παράλληλα και τις αδυναμίες του (Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010). Τέλος για την ριζοσπαστική προσέγγιση η Κ.Αλ.Ο αποτελεί τον τρίτο πόλο που μπορεί να οδηγήσει σε μία μετακαπιταλιστική κοινωνία ξεπερνώντας το δίπολο κράτους-αγοράς πάνω στο οποίο συγκροτείται ο παγκοσμιοποιημένος καπιταλισμός (Καπογιάννης & Νικόπουλος, 2012).

Η έννοια της Κ.Αλ.Ο αρχίζει και αναγεννάται τη δεκαετία του 1990, με αποτέλεσμα ο αριθμός των φορέων της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας να αυξάνεται σημαντικά τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες και άρχισε να θεωρείται κομμάτι του τρίτου τομέα. Με τον όρο τρίτος τομέα

αναφερόμαστε σε ένα φάσμα συλλογικών δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην κάλυψη αναγκών οι οποίες δεν καλύπτονται από το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα και το κοινωνικό κράτος (Καπογιάννης &Νικόπουλος, 2012b· Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010). Οι φορείς της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας έχουν συμβάλει στη μείωση των μακροπρόθεσμων κι επιζήμιων τάσεων, όπως η αύξηση της φτώχειας και της ανισότητας, ιδίως στον ανεπτυγμένο κόσμο, η περιβαλλοντική υποβάθμιση κι αποβιομηχάνιση που θέτει σε ανεργία ειδικευόμενους εργαζομένους (Yi et al., 2018). Επιπλέον οι φορείς της Κ.Αλ.Ο διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών σε όλες τις κοινότητες, ιδίως σε μια εποχή που οι κρατικοί προϋπολογισμοί είναι πιεσμένοι και υπόκεινται σε περικοπές (Ζαϊμάκης & Νικολαΐδης, 2022). Εκτός από την παροχή υπηρεσιών οι φορείς της Κ.Αλ.Ο έχουν σε γενικές γραμμές επιδείξει μια αξιοσημείωτη ικανότητα ως εργοδότες να διατηρούν και να δημιουργούν θέσεις εργασίας σε περιόδους κρίσεων, στις οποίες οι κυβερνήσεις κι η αγορά απέτυχαν (βλέπε την περίοδο της Covid-19). Ως εκ τούτου όλο και περισσότεροι φορείς χάραξης πολιτικής άρχισαν να δίνουν προσοχή στο ρόλο και τις δυνατότητες της Κ.Αλ.Ο ως μέσο υλοποίησης των κοινωνικών στόχων (Alarcon et. al., 2021).

Με τα χαρακτηριστικά της Κ.Αλ.Ο που περιγράφησαν παραπάνω, τον κοινοτικό προσανατολισμό, τη δημοκρατική αυτοδιαχείριση και την αλληλεγγύη εντός κι εκτός των οργανώσεων και των επιχειρήσεων της προσελκύει την προσοχή σε επίπεδο πολιτικής. Το ενδιαφέρον αυτό δεν αναφέρεται μόνο σε ένα πλαίσιο στο οποίο οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις των τελευταίων δεκαετιών έχουν αναγκάσει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να αναζητήσουν εναλλακτικές λύσεις για τις συνήθεις επιχειρηματικές δραστηριότητες (Alarcon et. al., 2021). Όλο και περισσότερες κυβερνήσεις διακρίνουν ότι η Κ.Αλ.Ο αποτελεί ένα δυνητικά ισχυρό μέσο για την επίτευξη το κοινοτικών στόχων. Πράγματι, λόγω των κοινωνικών στόχων που θέτει, των αξιών και της τοπικής ανάπτυξης στην οποία αποσκοπούν αρκετοί φορείς της Κ.Αλ.Ο, η ίδια μπορεί να αποτελέσει σημαντικό περιουσιακό στοιχείο μιας κοινότητας (Καβουλάκος & Γριτζάς 2015). Πολλοί φορείς της Κ.Αλ.Ο λειτουργούν μέσω τοπικών κυκλωμάτων παραγωγής, ανταλλαγής και κατανάλωσης, αποδίδοντας όχι μόνο την κάλυψη βασικών αναγκών αλλά και στην τοπική οικονομική ανάπτυξη με βάση τη βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση. Οι αξίες κι οι αρχές της με επίκεντρο τη δημοκρατία, την αλληλεγγύη και την κοινωνική συνοχή ακόμα έχουν σημαντικό δυναμικό για τη μείωση των ανισοτήτων (Alarcon et. al., 2021).

Παράλληλα δεδομένης της συχνής ενεργούς συμμετοχής των γυναικών, η κοινωνική οικονομία μπορεί να έχει ουσιαστικό ρόλο στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ενδυνάμωση των γυναικών. Τα παραπάνω πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης που εφαρμόζουν οι φορείς Κ.Αλ.Ο είναι πιο ευαίσθητα στις τοπικές περιβαλλοντικές συνθήκες σε σχέση με εκείνα των κερδοσκοπικών επιχειρήσεων που επικεντρώνονται αποκλειστικά στο κέρδος. Εκτός από τους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους που θέτει η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία, συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό των κοινοτήτων που δραστηριοποιείται καθώς κινητοποιεί τους πολίτες στο να έχουν ενεργό δράση (Ζαϊμάκης & Νικολαΐδης 2022).

Όσον αφορά την Ελλάδα η μεταβολή των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επέφερε η κρίση του 2010 με την αύξηση της ανεργίας, τη συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών και του Δημόσιου τομέα πρόσθεσαν και άλλες διαστάσεις στην Κ.Αλ.Ο πέρα από την συνεταιριστική (Κουλούρα, 2023). Στην Ελλάδα οι σημαντικότεροι φορείς Κ.Αλ.Ο είναι οι εξής:

1. Κοιν.Σ.Ε.Π. Ένταξης. Διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: Κοιν.Σ.Επ. ένταξης ευάλωτων ομάδων, Κοιν.Σ.Επ. ένταξης ειδικών ομάδων και Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.). Οι ανωτέρω φορείς στοχεύουν στην εργασιακή ένταξη ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες και ειδικές ομάδες του πληθυσμού.
2. Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας. Μέσω της παραγωγής προϊόντων και της παροχής υπηρεσιών στοχεύουν στην αύξηση της απασχόλησης και της συνοχής της κοινωνίας προάγοντας έτσι το συλλογικό συμφέρον και την βιώσιμη ανάπτυξη.
3. Αστικές Εταιρείες: Δημιουργούνται από την ένωση δύο ή περισσοτέρων φυσικών ή νομικών προσώπων και τα μέλη τους επιδιώκουν κάποιο κοινό σκοπό οικονομικής και κοινωνικής φύσεως.
4. Σωματεία: Σχηματίζονται από την ένωση φυσικών ή νομικών προσώπων που έχουν κάποιο μη κερδοσκοπικό σκοπό.
5. Αλληλασφαλιστικοί φορείς: Είναι εθελοντικές ομάδες ατόμων που στοχεύουν στην κάλυψη των αναγκών των μελών τους μέσω της αλληλεγγύης και της δημοκρατικής συμμετοχής στην διοίκηση.
6. Αστικοί συνεταιρισμοί: Κύρια δραστηριότητα τους είναι η προσφορά των υπηρεσιών τους σε ομάδες ατόμων καταναλωτικού και προμηθευτικού τύπου

με στόχο την προώθηση των κοινών επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους.

7. Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί: Μέσω της δραστηριότητας τους στοχεύουν στην προώθηση των τοπικών και παραδοσιακών προϊόντων, στην ανάδειξη της παράδοσης και στην ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και του τόπου στον οποίο ανήκουν.
8. Καταναλωτικοί συνεταιρισμοί: Κύριος στόχος τους είναι η αύξηση της αγοραστικής δύναμης των μελών τους μέσω αγαθών και υπηρεσιών με μειωμένο κόστος και αυξημένη ποιότητα. Είναι ανοικτοί συνεταιρισμοί και προϋπόθεση στο να συμμετάσχει κάποιος είναι να μην ασκεί ανταγωνιστικό επάγγελμα.
9. Εταιρείες Λαϊκής Βάσης: Συνδυάζουν χαρακτηριστικά ανώνυμης εταιρείας και συνεταιρισμού και έχουν αυξημένη κοινωνική ευθύνη. Η διάσταση της ανώνυμης εταιρείας έχει περιορισμούς όσον αφορά το κεφαλαιουχικό χαρακτήρα της οι οποίος προσομοιάζει με συνεταιρισμό.

(Σεργάκη et al., 2023· Κοντογεώργης et al., 2018).

Συμπερασματικά η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες που δίνουν προτεραιότητα στην κοινωνία και το περιβάλλον έναντι του κέρδους. Κυρίαρχα στοιχεία της είναι η συλλογική κι η δημοκρατική δράση προωθώντας τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας και της κοινωνίας. Η Κ.Αλ.Ο καλύπτει κενά που δημιουργεί το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα -ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης- προσφέροντας υπηρεσίες στην κοινωνία, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, στοχεύοντας στην τοπική ανάπτυξη. Η Κ.Αλ.Ο συνδέει την οικονομία με την κοινωνία και τη φύση κι αναδεικνύεται ως ένα πολύτιμο εργαλείο στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων.

Ενότητα 2: Ιστορική Αναδρομή της Κ.Αλ.Ο

Στα πρώτα στάδιά της η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία εκδηλώθηκε μέσω συνεταιρισμών που εντοπίζονται πίσω στην εποχή των Αιγυπτίων, των αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων συντεχνιών τεχνιτών. Ο πρώτος σύγχρονος συνεταιρισμός ιδρύθηκε το 1844 στο Ροτσντέιλ. Αναβίωσαν στη δεκαετία του ‘70 λόγω της κρίσης του παραδοσιακού κράτους-πρόνοιας. Ο όρος Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία εμφανίστηκε στη Γαλλία γύρω στο 1830 από τον Charles Dunoyer κι εδραιώθηκε στην

ακαδημαϊκή κοινότητα από τους Charles Gide και Leon Warlas (Kontogeorgos & Sergaki, 2016, σ. 802).

Αναλογιζόμενοι μια χρονική περίοδο σχεδόν δύο αιώνων από την εμφάνισή της και δεδομένου ότι δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός αποδεκτός παγκοσμίως, η Κ.Αλ.Ο μπορεί να περιγραφεί ως ένα σύνολο ιδιωτικών, οργανωμένων οντοτήτων που μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων παράγουν εμπορικά και μη εμπορικά αγαθά και υπηρεσίες (Ε.Ε., 2016). Παράλληλα στον 'Οδηγό Δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων' αναφέρεται ότι η αλληλέγγυα οικονομία αφορά σε οικονομικές δραστηριότητες που διενεργούνται από συλλογικές πρωτοβουλίες, βασισμένες στις αρχές της εξυπηρέτησης των αναγκών των μελών τους και της ευρύτερης κοινότητας. Επιπλέον η Κ.Αλ.Ο αντιτίθεται στην άκρατη αποκόμιση κέρδους και τάσσεται υπέρ της αυτόνομης διοίκησης. Αυτή η αρχή ισχύει ανεξάρτητα από τη συνεισφορά του κάθε μέλους στο κεφάλαιο, καθώς επίσης αναφέρεται και στην διανομή των κερδών έναντι του κεφαλαίου (Αδάμ, 2014). Ερχόμενοι στο σήμερα η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία περιλαμβάνει μια πληθώρα μορφών και προσεγγίσεων. Συνεταιρισμοί, ταμεία αλληλοβοήθειας, κοινωνικές επιχειρήσεις κι οργανώσεις του τρίτου τομέα γνωρίζουν ανάπτυξη σε πολλές χώρες. Ενδεικτικά ευρωπαϊκές χώρες όπως είναι η Ιταλία, η Ισπανία κι η Γαλλία έχουν δημιουργήσει θεσμικό πλαίσιο γύρω από τη λειτουργία φορέων κοινωνικής κι αλληλέγγυας οικονομίας, έχοντας ως κεντρικό στόχο την κοινωνική ένταξη και τη βιώσιμη ανάπτυξη (Alarcon et. al., 2021).

Στην Ελλάδα η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία έχει περάσει από διάφορες φάσεις κι έχει εξελιχθεί μέσα στον χρόνο κυρίως μετά τη δεκαετία του 2000. Η έννοια της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας υπήρχε στη χώρα σε περιορισμένο βαθμό πριν το 2000 -κυρίως μέσω συνεταιρισμών-, στους οποίους συμμετείχαν αγρότες ή/κι εργαζόμενοι μικρών παραγωγικών μονάδων οι οποίοι δρούσαν σε συλλογικό επίπεδο. Μάλιστα σε ορισμένες περιοχές όπως είναι η Καρδίτσα γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη πριν την αλλαγή της χιλιετίας (Κουλούρα, 2023). Στη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 εκδηλώθηκε περισσότερο ενδιαφέρον για αυτόν τον τύπο της οικονομίας και είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν περισσότεροι συνεταιρισμοί και κοινωνικές επιχειρήσεις οι οποίες είχαν ως στόχο την προαγωγή της κοινωνικής δικαιοσύνης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο. Για την περίοδο που εκδηλώθηκε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα -δηλαδή μετά το

2008- υπήρξε σημαντική αύξηση των συνεργατικών εγχειρημάτων -χωρίς να υπάρχει κάποιο νομικό πλαίσιο-, διότι έδινε τη δυνατότητα στους πολίτες να οργανωθούν και να δημιουργήσουν βιώσιμες κοινωνικές επιχειρήσεις με κοινωνικούς στόχους όπως είναι η κοινωνική ένταξη, προστασία του περιβάλλοντος κι η μείωση της φτώχειας που χαρακτήριζε την περίοδο εκείνη. Κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου αναπτύχθηκαν αρκετές πρωτοβουλίες στον τομέα των κοινωνικών επιχειρήσεων, όπως είναι τα κοινωνικά παντοπωλεία και συσσίτια, οι αγροτικές κοινωνικές επιχειρήσεις κι οι αλληλέγγυες δομές υγείας και εκπαίδευσης (Ζαϊμάκης & Νικολαΐδης 2022). Οι πρωτοβουλίες αυτές ήταν πολύ σημαντικές για την περίοδο εκείνη, διότι εκδηλώθηκε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, η φτώχεια επηρέασε σημαντικά την ελληνική κοινωνία και πολλοί άνθρωποι κι οικογένειες δεν είχαν πρόσβαση σε βασικά αγαθά όπως είναι το φαγητό κι η υγεία (Στέλλας, 2021). Το 2015 άλλαξε η κυβέρνηση στην Ελλάδα και ήρθε στην εξουσία η αριστερά, η οποία έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας και στην υποστήριξη των συνεργατικών μοντέλων. Η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία ενσωματώθηκε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πολιτικών που είχαν ως στόχο την ανάπτυξη και την ενίσχυση των κοινωνικών επιχειρήσεων. Παράλληλα δημιουργήθηκε το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία» κι ιδρύθηκε το «Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Οικονομίας», δίνοντας μεγαλύτερη οργανωτική και θεσμική υποστήριξη στον τομέα.

Ερχόμενοι στο σήμερα, στην Ελλάδα η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία αντιμετωπίζει αρκετές προκλήσεις όπως είναι η έλλειψη χρηματοδότησης, η γραφειοκρατία κι η περιορισμένη διάδοση της αντίληψης αυτής στην ευρύτερη κοινωνία (Γενική Γραμματεία Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας, 2023). Παρόλα αυτά οι πρωτοβουλίες της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας έχουν αρχίσει να αναγνωρίζονται ως σημαντικές κι ως ένα κρίσιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση της φτώχειας και για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της βιώσιμης ανάπτυξης (Ζαϊμάκης & Νικολαΐδης 2022).

Ενότητα 3: Κ.Αλ.Ο στην Ελλάδα και Θεσμικό Πλαίσιο

Η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία τα τελευταία χρόνια αποκτά προβολή στη δημόσια πολιτική μέσω κρατικών παρεμβάσεων, όπως είναι μέτρα αναγνώρισης και στήριξης. Παρόλο που τα εγχειρήματα της Κ.Αλ.Ο αφορούν σε πρωτοβουλίες που καθοδηγούνται από τους πολίτες κι από τα κάτω, οι δημόσιες πολιτικές επηρεάζουν τα

έργα και τα οικοσυστήματα. Αυτό προκύπτει διότι το κράτος μπορεί να λειτουργήσει ως διευκολυντής ή ως εμπόδιο μέσα από τις πολιτικές που ασκεί. Επομένως η κατανόηση της πολιτικής ατζέντας είναι ζωτικής σημασίας (Καβουλάκος & Γριτζάς 2015). Σε αυτό το κεφάλαιο θα διερευνηθούν οι αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο για την Κ.Αλ.Ο στην Ελλάδα, θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο ν.4430/2016 ο οποίος βρίσκεται σε ισχύ και θα μελετηθεί η εξέλιξη της αλληλέγγυας οικονομίας στη χώρα μέσα από τους αριθμούς.

Στην Ελλάδα υπάρχουν τρεις νόμοι που σχετίζονται με τους φορείς της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας. Ο πρώτος είναι ο ν.2716/1999 κι αφορά τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.). Οι Κοι.Σ.Π.Ε. εισήχθησαν στην Ελλάδα για την ένταξη ατόμων με σοβαρές ψυχοκοινωνικές δυσκολίες και στόχος τους είναι η θεραπεία κι η οικονομική τους ενδυνάμωση (ν.2716/1999). Ο δεύτερος νόμος που θεσμοθετήθηκε στη χώρα είναι ο ν.4019/2011 για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Βασικοί στόχοι του νόμου αυτού είναι η δημιουργία θέσεων εργασίας, η προώθηση της κοινωνικής ένταξης κι η τόνωση της τοπικής ανάπτυξης. Ο νόμος αυτός επιτρέπει την αναγνώριση άλλων οντοτήτων ως φορέων κοινωνικής οικονομίας εφόσον πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια. Κάποια από τα κριτήρια αυτά είναι η προτεραιότητα των ατόμων έναντι του κεφαλαίου κι η εφαρμογή της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων. Παρόλο που δημιουργήθηκαν πολλοί κοινωνικοί συνεταιρισμοί, οι περισσότεροι επικεντρώνονται σε συλλογικούς και παραγωγικούς σκοπούς παρά σε κοινωνικούς στόχους, κάτι που οδηγεί σε περιορισμένη δημιουργία θέσεων εργασίας (ν.4019/2011).

Ο τελευταίος νόμος που ψηφίστηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο είναι ο ν. 4430/2016 για την Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία και την ανάπτυξη των φορέων της. Προτού δούμε τα βασικά σημεία του νόμου αυτού είναι σημαντικό να εξεταστεί το πλαίσιο που είχε διαμορφωθεί εκείνη τη χρονική περίοδο στη χώρα. Η εξέλιξη της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα του 2015 συνδέεται άρρηκτα με μια σειρά από κοινωνικά, πολιτικά κι οικονομικά γεγονότα που επηρέασαν και χαρακτήρισαν την Ελλάδα εκείνη την περίοδο. Ήδη από το 2008 η χώρα μαστίζονταν από βαθιά οικονομική κρίση κι η ανεργία είχε εκτοξευθεί ιδιαίτερα στους νέους. Παράλληλα την περίοδο εκείνη είχαν ήδη υπογραφεί τρία μνημόνια κι οι πολιτικές λιτότητας που είχαν επιβληθεί στην Ελλάδα είχαν καταστροφικές συνέπειες για την ελληνική κοινωνία κι οικονομία. Την περίοδο εκείνη υπήρχαν σημαντικές περικοπές

στις κοινωνικές παροχές, η αγορά εργασίας είχε απορρυθμιστεί και γίνονταν συνεχώς μειώσεις των μισθών σε οριζόντιο επίπεδο. Όλες αυτές οι εξελίξεις που έφερε η οικονομική κρίση, οδήγησε τους πολίτες στην αναζήτηση εναλλακτικών οικονομικών μοντέλων τα οποία να μην βασίζονται τόσο στο κέρδος αλλά στην κοινωνική δικαιοσύνη και στην τοπική ανάπτυξη. Η Κ.Αλ.Ο ήταν η απάντηση σε αυτή την ανάγκη της εποχής. Το 2015 ήρθε κι η αλλαγή της πολιτικής κατεύθυνσης στην Ελλάδα με την αλλαγή της κυβέρνησης. Συγκεκριμένα τα ηνία της εξουσίας ανέλαβε ο ΣΥΡΙΖΑ. Η νέα κυβέρνηση αναγνώρισε την ανάγκη για την ανάπτυξη της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας ως μέσο αντίστασης στη λιτότητα κι ως μέσο προώθησης της κοινωνικής δικαιοσύνης (Στέλλας, 2021). Έτσι λοιπόν στο πλαίσιο αυτό ενθάρρυνε και οργάνωσε το πεδίο αυτό με την ψήφιση του ν. 4430/2016. Η Κ.Αλ.Ο έγινε σημαντική προτεραιότητα των δημόσιων πολιτικών στην Ελλάδα κι η νέα κυβέρνηση διαμόρφωσε ένα πρόγραμμα που περιελάμβανε:

- τη σύσταση της Ειδικής Γραμματείας για την Κ.Αλ.Ο, με στόχο τη χάραξη και την εφαρμογή συνεκτικών πολιτικών,
- την προώθηση συνεργασιών μεταξύ του δημόσιου τομέα και της Κ.Αλ.Ο,
- τη δημιουργία υποστηρικτικών δομών,
- τη σύνδεση της Κ.Αλ.Ο με δυναμικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας,
- τη διασφάλιση χρηματοδοτικών πόρων για την ενίσχυση της Κ.Αλ.Ο,
- την προώθηση και την ανάληψη διαχείρισης εγκαταλειμμένων επιχειρήσεων από τους εργαζομένους.
- (ν. 4430/2016).

Η Κ.Αλ.Ο βρίσκεται ανάμεσα στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα κι ενσωματώνει εκφάνσεις της κοινωνικής κι οικονομικής ζωής που δεν εντάσσονται αποκλειστικά σε κάποιον από τους δύο. Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η απασχόληση σε αυτήν κυμαίνεται από 2% έως 10% του πληθυσμού, ενώ σημειώθηκε οριακή μείωση την περίοδο 2014-2015. Το 2015 περίπου 13,6 εκατομμύρια αμειβόμενοι εργαζόμενοι απασχολούνταν σε φορείς της Κ.Αλ.Ο και πάνω από 232 εκατομμύρια πολίτες ήταν μέλη σε κάποιον από τους 2,8 εκατομμύρια φορείς και επιχειρήσεις που την αποτελούν (ΕΟΚΕ, 2017). Το 2021 σημειώθηκε και πάλι μια μικρή αύξηση των οικονομικών δραστηριοτήτων της Κ.Αλ.Ο, διότι οι ενέργειές της αφορούσαν το 10% της οικονομίας της Ένωσης κι απασχολούσαν 13,8 εκατομμύρια εργαζομένους (European Commission, 2021). Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τις Γεωργικέα, et.,

al (2018) υπάρχουν ορισμένες αστοχίες στα διαθέσιμα στοιχεία για την εξέλιξη της Κ.Αλ.Ο στην Ευρώπη κι αυτά δεν είναι ακριβή, λόγω της απουσίας ενός κοινού συστήματος καταγραφής των δεδομένων μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην Ελλάδα σύμφωνα με το Γενικό Μητρώο Κ.Αλ.Ο στις αρχές του 2017 υπήρχαν 568 εγγεγραμμένοι φορείς και το 2019 οι εγγραφές έφτασαν τις 1.464, δηλαδή σημειώθηκε αύξηση περίπου 70% μέσα σε δύο χρόνια. Η πλειονότητα αυτών των οντοτήτων είναι συνεταιρισμοί και συνολικά την περίοδο του 2017 απασχολήθηκαν 1.141 πολίτες -εκ των οποίων οι 265 ανήκαν σε ευπαθείς ομάδες- και το 2019 οι θέσεις απασχόλησης έφτασαν τις 8.145. Από το 2014 έως το 2017 ο κύκλος εργασιών αυτών των φορέων αυξήθηκε κατά 397% και τα κέρδη έφτασαν τα 31,8 εκατομμύρια ευρώ (Διεύθυνση Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας, 2023). Σύμφωνα με τον τελευταίο πίνακα που δημοσιεύτηκε από το Γενικό Μητρώο Κ.Αλ.Ο οι εγγεγραμμένοι φορείς για το 2024 ανέρχονται στους 2.501 κι οι εργαζόμενοι είναι 18.862 (Διεύθυνση Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας, 2024).

Παρά τη συνεχή ανοδική πορεία της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα, παρατηρούνται δύο στοιχεία που είναι επιβαρυντικά. Το πρώτο αφορά την ελλιπή ενημέρωση κι εκπαίδευση του γενικού πληθυσμού σε σχέση με το πεδίο της Κ.Αλ.Ο. Αυτό με τη σειρά του δημιουργεί λανθασμένες πεποιθήσεις όπως για παράδειγμα σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχει ταύτιση των συνεταιρισμών με τους χρεοκοπημένους συνεταιρισμούς, με αρκετά περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα και με τη διαρκή ανάγκη υποστήριξης τους από το κράτος. Το δεύτερο επιβαρυντικό στοιχείο απορρέει από την άνιση κατανομή των φορέων Κ.Αλ.Ο στη χώρα, καθώς παρατηρείται υπερσυγκέντρωση στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως είναι η Αττική κι η Θεσσαλονίκη σε σχέση με την περιφέρεια (Αποστολόπουλος, κι άλλοι, 2020). Συγκεκριμένα το 2017 των 42% των ενεργών φορέων είχαν ως έδρα την Αττική, το 13% την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ενώ στην Κρήτη και το Βόρειο Αιγαίο υπήρχε το 7% και το 1% αντίστοιχα. Το αντίστοιχο ποσοστό γεωγραφικής κατανομής για το 2024 δείχνει ότι το 40% των ενεργών φορέων Κ.Αλ.Ο βρίσκεται στην Αττική, το 18% στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, λιγότερο από το 1% στο Βόρειο Αιγαίο και την Κρήτη (Διεύθυνση Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας, 2024). Η δραστηριότητα των ενεργών φορέων κινείται γύρω από αθλητικές δράσεις, υπηρεσίες πολιτιστικής εκπαίδευσης, αγροτικές-κτηνοτροφικές δραστηριότητες, διαχείριση

δράσεων προστασίας του περιβάλλοντος, υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης κα. (Πλατφόρμα Δικτύωσης Φορέων Κ.Αλ.Ο, 2024).

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία είναι ένα σημαντικό πεδίο για την Ευρώπη και την Ελλάδα σε κοινωνικό κι οικονομικό επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια και με αφορμή την οικονομική κρίση που επηρέασε τη χώρα σε συνδυασμό με την ψήφιση του ν. 4430/2016 έχει αναπτυχθεί περαιτέρω, καθώς ήρθε ως λύση στα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που προκλήθηκαν από το 2008 και μετά. Ωστόσο για να αναπτυχθεί περαιτέρω είναι απαραίτητο να ενημερωθεί ο γενικός πληθυσμός για το πεδίο και τη δράση της Κ.Αλ.Ο και να υποστηριχθεί η ανάπτυξή της στην Περιφέρεια, ώστε να επωφεληθούν κι οι πιο απομακρυσμένες τοπικές κοινότητες.

Ενότητα 4: Κ.Αλ.Ο κι Ευάλωτες Ομάδες

Η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελεί μια σημαντική προσέγγιση για την προώθηση της εργασιακής ένταξης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, προσφέροντας μια εναλλακτική προσέγγιση από αυτήν που προτείνει η παραδοσιακή οικονομία. Οι πρακτικές κι οι πρωτοβουλίες του τομέα αυτού, που περιλαμβάνουν κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, Κοι.Σ.Π.Ε., γυναικείους συνεταιρισμούς κι άλλες μορφές οργανώσεων προσφέρουν λύσεις σε βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ευάλωτες ομάδες στον εργασιακό χώρο, όπως η ανεργία, η απομόνωση κι ο κοινωνικός αποκλεισμός (Δουβίτσα, 2023· Μουζάκη et al., 2023· Αναγνωστόπουλος & Κουρνούτας, 2016· Αδάμ, 2010).

Η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία επηρεάζει το εργασιακό περιβάλλον για τις ευάλωτες ομάδες, καθώς προωθεί συνεργατικές πρακτικές και δημιουργεί κοινότητες οι οποίες βασίζονται στην αλληλεγγύη (Fonteneau et al., 2010). Στο πλαίσιο αυτό η εργασία αποκτά διαφορετική διάσταση καθώς απομακρύνεται από τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα του παραδοσιακού μοντέλου εργασίας κι ενσωματώνει αξίες όπως είναι η συμμετοχή κι η κοινωνική συνοχή (Μουζάκη et al., 2023). Η Κ.Αλ.Ο επικεντρώνεται στην κάλυψη κοινωνικών αναγκών και όχι στη δημιουργία κέρδους (Αναγνωστόπουλος & Κουρνούτας, 2016). Αυτό το μοντέλο επιτρέπει τη δημιουργία δομών που παρέχουν στα μέλη τους, ανεξαρτήτως κοινωνικού υπόβαθρου, ευκαιρίες για εκπαίδευση, απασχόληση και κοινωνική ενδυνάμωση. Ειδικότερα οι κοινωνικές επιχειρήσεις δίνουν έμφαση στη συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρίες, των ανέργων,

των κακοποιημένων γυναικών, των αποφυλακισμένων, των προσφύγων κι άλλων ευάλωτων ομάδων, συμβάλλοντας αποτελεσματικά στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού (Δουβίτσα, 2023). Οι φορείς της Κ.Αλ.Ο επικεντρώνονται στη δημιουργία περιβάλλοντος όπου οι εργαζόμενοι αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης κι αμοιβαίας υποστήριξης και δημιουργεί εργασιακές ευκαιρίες οι οποίες βασίζονται στην κατανόηση και την ενδυνάμωση (Μουζάκη et al., 2023·Fonteneau et al., 2010). Επιπλέον η Κ.Αλ.Ο προάγει την ένταξη ευάλωτων ομάδων στην αγορά εργασίας μειώνοντας τον αποκλεισμό και παρέχοντας δίκαιες συνθήκες εργασίας. Η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία δημιουργεί ένα διαφορετικό πλαίσιο εργασίας, προσαρμοσμένο στις ανάγκες του εκάστοτε πληθυσμού και τα μέλη τέτοιων εγχειρημάτων αποκτούν πλέον ενεργό ρόλο στην εργασία τους, καθώς η εισαγωγή της Κ.Αλ.Ο στον εργασιακό χώρο επιφέρει αλλαγές όχι μόνο σε επίπεδο πρακτικών αλλά κι αξιών (Μουζάκη et al., 2023, σσ. 3-27). Μέσα από συνεργατικά εγχειρήματα διαφοροποιείται το πλαίσιο εργασίας κι αυτό προσαρμόζεται στις ανάγκες του εκάστοτε πληθυσμό. Τα μέλη των εγχειρημάτων αποκτούν πλέον ενεργό ρόλο στην εργασία τους, καθώς αποκτούν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων ενισχύοντας την αίσθηση του ανήκειν και της αυτονομίας κι αυτό παρέχει πιο δίκαιες συνθήκες εργασίας. Αυτές οι πρακτικές όχι μόνο αναμορφώνουν το εργασιακό τοπίο αλλά συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινοτήτων όπου οι άνθρωποι συνυπάρχουν σεβασμό κι αλληλεγγύη (Fonteneau et al., 2010). Η Κ.Αλ.Ο φέρνει σημαντικές αλλαγές στο εργασιακό περιβάλλον, ειδικά για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες μέσω της εφαρμογής συμμετοχικών και συνεργατικών πρακτικών. Συγκεκριμένα οι φορείς της Κ.Αλ.Ο προωθούν την ισότητα και την ενεργό συμμετοχή όλων των μελών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό είναι ισχύει την αίσθηση της ατομικής αξίας και συμβάλλει στη δημιουργία ενός κοινοτικού πλαισίου εργασίας στο οποίο οι εργαζόμενοι στην συνεργάζονται κι αλληλο-υποστηρίζονται (Αδάμ, 2010). Παράλληλα η Κ.Αλ.Ο στοχεύει στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που άτομα που αντιμετωπίζουν αποκλεισμό από την αγορά εργασίας μπορούν να βρουν νόημα και προοπτική στην απασχόληση. Αυτή η προσέγγιση αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε περιόδους κρίσης που η ανεργία κι η κοινωνική ανισότητα αυξάνονται (Αναγνωστόπουλος & Κουρνούτας, 2016·Αδάμ, 2010). Ακόμα στα άτομα αυτά προσφέρεται εργασιακή ασφάλεια, διότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις παραδοσιακά προσβλέπουν στις σταθερές εργασιακές θέσεις εργασίας σε συνδυασμό με τις καλύτερες συνθήκες σε σχέση με την παραδοσιακή αγορά εργασίας. Κατά την εμπλοκή τους τα μέλη των εγχειρημάτων ενισχύουν τις

υπάρχουσες δεξιότητές τους και καλλιεργούν νέες δεξιότητες μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την επαγγελματική τους προοπτική (Δουβίτσα, 2023·Μουζάκη et al., 2023, σσ. 3-27). Φυσικά δεδομένου ότι η Κ.Αλ.Ο προωθεί την εμπλοκή των μελών με την κοινότητα μέσα από δράσεις, ενισχύει και προωθεί την οικονομική και κοινωνική προστιθέμενη αξία, συμβάλλοντας στην κοινωνική και την εργασιακή υποστήριξη κι ένταξη των μελών της (Αναγνωστόπουλος & Κουρνούτας, 2016). Τέλος μέσω της Κοινωνική κι Αλληλέγγυας Οικονομίας οι εργαζόμενοι συμμετέχουν σε ένα περιβάλλον που προωθεί τη συμπερίληψη, μειώνοντας το στίγμα που συχνά συνοδεύει τις ευάλωτες ομάδες (Αδάμ, 2010).

Στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος ο θεσμός των ΚοιΣΠΕ, σε σχέση με τους υπόλοιπους φορείς της Κ.Αλ.Ο. Είναι ο μόνος φορέας που αφορά αποκλειστικά στην ενδυνάμωση ατόμων με ζητήματα ψυχικής υγείας μέσω της εργασίας. Βασικός στόχος των ΚοιΣΠΕ είναι η οικονομική, η κοινωνική κι επαγγελματική ένταξη ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχοκοινωνικά προβλήματα κι η εργασία ασκεί θεραπευτικό ρόλο, συμβάλλοντας παράλληλα στην οικονομική ανεξαρτησία κι αυτάρκεια των μελών της. Ουσιαστικά αποτελούν μια γέφυρα ανάμεσα στη θεραπεία και την επανένταξη, προσφέροντας εργασιακές ευκαιρίες στα μέλη της και κοινωνική υποστήριξη, μειώνοντας παράλληλα το στίγμα που υπάρχει γύρω από την ψυχική υγεία (Νέοι Ορίζοντες, 2010). Μέχρι το 2020 υπήρχαν 30 ΚοιΣΠΕ σε όλη την Ελλάδα, στις οποίες συμμετείχαν ενεργά 3.300 συνεταιριστές, από τους οποίους οι 1.300 είναι άτομα με σοβαρές ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Ο κύκλος εργασιών αυτών των ΚοιΣΠΕ είναι ευρύς και περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες γύρω από την μελισσοκομία, την κτηνοτροφία, το περιβάλλον, την καθαριότητα κα. (Κουπίδης, 2020).

Συνδέοντας τα παραπάνω με τον προσφυγικό πληθυσμό θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι πρόσφυγες, έχοντας όλα αυτά τα στοιχεία που τους κάνουν ευάλωτους το παραδοσιακό μοντέλο εργασίας δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες τους και καλλιεργεί συνθήκες εκμετάλλευσης. Η Κ.Αλ.Ο αποτελώντας ένα πλαίσιο που προσβλέπει στην κάλυψη των ατομικών αναγκών, στην ασφαλή εργασία, στην ενίσχυση του ατόμου και των κοινοτήτων αποτελεί την ενδεδειγμένη λύση για την ένταξη της ομάδας αυτής. Η Κ.Αλ.Ο μετατρέπει το εργασιακό περιβάλλον σε έναν χώρο όπου η εργασία δεν αποτελεί απλώς μέσο βιοπορισμού αλλά πλαίσιο προσωπικής ανάπτυξης, κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Παραδείγματα φορέων Κ.Αλ.Ο που αφορούν στην ένταξη ευάλωτων ομάδων

Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε τρία εφαρμοσμένα παραδείγματα φορέων κοινωνικής κι αλληλέγγυας οικονομίας που στόχο έχουν την ένταξη ευάλωτων ομάδων κι αξιοποιούν την εργασία ως μέσω για την επίτευξη του στόχου.

Το πρώτο παράδειγμα φορέα κοινωνικής κι αλληλέγγυας οικονομίας είναι το Myrtillo Café[3]. Συγκεκριμένα το Myrtillo είναι μια ΚοινΣεπ που λειτουργεί από το 2013 στους Αμπελόκηπους ως καφενείο-πολυχώρος και προσφέρει επαγγελματική απασχόληση κι εκπαίδευση σε άτομα με αναπηρίες. Στόχος της ΚοινΣΕπ αυτή είναι η ένταξη ευπαθών ομάδων στην κοινωνία και το όλο εγχείρημα είναι βασισμένο σε επιτυχημένο μοντέλο στο Εδιμβούργο. Συνολικά έχει 14 εργαζομένους και το 90% αυτών είναι άτομα με διάφορες μορφές αναπηρίας όπως είναι η κώφωση, ο αυτισμός και διάφορες κινητικές δυσκολίες. Τρία μέλη δουλεύουν στην παρασκευή του καφέ, τρία μέλη στην παρασκευή των γευμάτων, ένα μέλος στη γραμματειακή υποστήριξη κι έξι μέλη στην εξυπηρέτηση. Ο χώρος συνδυάζει την εστίαση με μια σειρά από πολιτισμικές και κοινωνικές δραστηριότητες που στόχο έχουν την ευαισθητοποίηση της κοινότητας. Η εργασία αυτή προσφέρει στους συμμετέχοντες μια θεραπευτική υποστήριξη, κοινωνική συμμετοχή και ενδυνάμωση (Καράλης, 2023).

Το δεύτερο παράδειγμα είναι ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙΣΠΕ) Ρεθύμνου με την ονομασία Αρωδαμός.[4] Ο συγκεκριμένος φορέας Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας έχει σημαντική δράση στον τομέα της ψυχικής υγείας, ξεκινώντας τη λειτουργία του το 2015 με πρωτοβουλία επιστημόνων ψυχικής υγείας και κατάφερε να αναπτύξει αξιόλογες δράσεις, όπως είναι το μουσικό καφέ 'Στη Φτου Κούκου' και το συνεργείο καθαριότητας. Σήμερα επικεντρώνεται στις υπηρεσίες καθαριότητας συνεχίζοντας τη συμβολή τους στην κοινωνική ένταξη και την επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με σοβαρά ψυχικά προβλήματα. Η ΚΟΙΣΠΕ Ρεθύμνου παρέχει υπηρεσίες καθαριότητας και συνεργάζεται με δημόσιους κι ιδιωτικούς φορείς αναλαμβάνοντας τον καθαρισμό εσωτερικών χώρων. Επίσης

---

3 Καράλης, Β. (2023). Myrtillo: Σήμερα το 90% των εργαζομένων του είναι άτομα με αναπηρίες. https://meallamatia.gr/. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/yiH9X0f2b.

[4] Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ρεθύμνου. (χ.χ.). *ΚοιΣΠΕ Ρεθύμνου*. https://www.cepsyre.gr/archiki.html. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/a_AcU4Y2s

εστιάζει στην ένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα προωθώντας την οικονομική τους αυτάρκεια και τον αποστιγματισμό της ψυχικής υγείας (Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ρεθύμνου, χ.χ.).

Το τρίτο παράδειγμα φορέα προέρχεται από την Ισπανία και συγκεκριμένα από την περιοχή La Garroxta της Καταλονίας. Η ονομασία του εγχειρήματος είναι La Fageta [5]κι αποτελεί ένα κοινωνικό έργο και μια επιχείρηση που έχει ως στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης ανθρώπων που βρίσκονται σε ευάλωτες συνθήκες μέσα από μια πραγματική κι αξιοπρεπή εργασία. . Ιδρύθηκε το 1982 από τον ψυχολόγο Cristóbal Colón, με στόχο να προσφέρει εργασία κι αξιοπρεπή διαβίωση σε άτομα με ψυχικές ασθένειες ή νοητικές διαταραχές. Κεντρικά σημεία του εγχειρήματος είναι ότι εργασία θεωρείται ως βασικό στοιχείο στην αποκατάσταση της αυτοεκτίμησης των ανθρώπων, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να συνεισφέρουν ενεργά στην κοινωνία. Επίσης το έργο περιλαμβάνει τέσσερις νομικές οντότητες που συνεργάζονται μεταξύ τους προκειμένου να αναπτύξουν κοινωνικές και συνάμα επιχειρηματικές δραστηριότητες. Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες αφορούν την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων, παγωτών, μαρμελάδων, εκτροφή ζώων καθώς και τουριστικές υπηρεσίες. Παράλληλα το εγχείρημα αυτό έχει και κοινωνικές δραστηριότητες, όπως είναι η παροχή υπηρεσιών σε τομείς παραδείγματος χάριν που αφορούν στην κοινωνική κι εργασιακή ένταξη, την εξειδικευμένη φροντίδα και την εκπαίδευση. Το La Fageda αποτελεί ένα παράδειγμα κοινωνικής επιχειρηματικότητας που συνδυάζει την κοινωνική φροντίδα με βιώσιμες επιχειρηματικές πρακτικές και προσφέρει ευκαιρίες σε ανθρώπους που βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας μέσα από προγράμματα εργασιακής ένταξης κι εκπαιδευτικά σεμινάρια πάνω στην κοινωνική επιχειρηματικότητα (La Fageda, 2014). Το μοντέλο της La Fageda θεωρείται παγκόσμια πρότυπο στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας κι έχει εμπνεύσει παρόμοια εγχειρήματα σε άλλες χώρες. Τα προϊόντα της είναι ιδιαίτερα δημοφιλή στην Ισπανία, καθώς συνδυάζουν ποιότητα, αυθεντικότητα και έναν ισχυρό κοινωνικό σκοπό.

[5] La Fageda. (2014). What is La Fageda? Fageda.com. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/M-v7NOgif.

Επίλογος

Στο παρόν κείμενο, αναλύθηκαν οι βασικές έννοιες κι αρχές της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας, καθώς κι η κοινωνική της διάσταση ως εργαλείο για την υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Μέσα από τη θεωρητική διερεύνηση, εξετάστηκε πώς οι δομές της Κ.Αλ.Ο, όπως οι συνεταιρισμοί, οι κοινωνικές επιχειρήσεις κι οι πρωτοβουλίες αλληλεγγύης, προωθούν την κοινωνική συνοχή και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη σύνδεση αυτών των πρακτικών με την υποστήριξη και την ένταξη ασυνόδευτων ανηλίκων, μιας από τις πιο ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες.

Η Κ.Αλ.Ο λειτουργεί ως μηχανισμός που μπορεί να απαντήσει σε κρίσιμα κοινωνικά ζητήματα, προσφέροντας τόσο άμεση ανακούφιση όσο και μακροπρόθεσμες λύσεις για την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Μέσα από δράσεις όπως η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η προώθηση της απασχόλησης κι η δημιουργία ασφαλών κοινωνικών δικτύων, η Κ.Αλ.Ο παρέχει τις προϋποθέσεις για την κοινωνική κι επαγγελματική ενδυνάμωση αυτών των παιδιών. Παράλληλα, η συμμετοχή των ασυνόδευτων ανηλίκων σε κοινοτικά προγράμματα της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας ενισχύει την αίσθηση του ανήκειν και τη σύνδεσή τους με την τοπική κοινωνία. Μέσα από την ανάλυση αναδείχθηκε ότι η Κ.Αλ.Ο δεν περιορίζεται απλώς σε οικονομικές λειτουργίες, αλλά επενδύει σε ανθρώπινες σχέσεις και την κοινωνική ευημερία. Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων, αυτό μεταφράζεται σε ουσιαστική υποστήριξη που συνδυάζει τις βασικές τους ανάγκες (στέγαση, τροφή, υγεία) με την προώθηση της αυτονομίας τους, μέσα από την εκπαίδευση, την επαγγελματική αποκατάσταση και την πολιτισμική αλληλεπίδραση.

Συμπερασματικά, η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία αποδεικνύεται ένα πολύτιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που σχετίζονται με την ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων. Η αξιοποίηση των αρχών της Κ.Αλ.Ο συμβάλλει όχι μόνο στη στήριξη των ίδιων των παιδιών, αλλά και στη διαμόρφωση μιας πιο συμπεριληπτικής και δίκαιης κοινωνίας. Επομένως, η συστηματική ένταξη των πρακτικών της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας στις πολιτικές ενσωμάτωσης μπορεί να αποτελέσει σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της βιώσιμης κοινωνικής ανάπτυξης.

ΜΕΡΟΣ Β- ΚΦΑΑ ΑΝΩΓΕΙΩΝ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Κεφάλαιο 3

Ενότητα 1: Μεθοδολογία

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ποιοτική διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις διάφορες μορφές επιχειρηματικότητας της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας και της συμβολή τους στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων του Κέντρου Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων. Παράλληλα για τον σκοπό της έρευνας τέθηκαν ορισμένα ερευνητικά ερωτήματα. Ειδικότερα το πρώτο που τέθηκε είναι αν το μοντέλο επιχειρηματικότητας της Κοινωνικά Αλληλέγγυας Οικονομίας συμβάλλει στην ομαλότερη ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Το επόμενο ερευνητικό ερώτημα εξετάζει τη συμβολή του μοντέλου επιχειρηματικότητας της Κοινωνικά Αλληλέγγυας Οικονομίας στην ομαλότερη μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην ενήλικη ζωή. Το τελευταίο ερώτημα που τέθηκε αφορά στην συμβολή της Κ.Αλ.Ο στην αύξηση της κοινωνικής συνοχής της κοινότητας στην οποία δραστηριοποιούνται.

Η παρούσα έρευνα είναι ποιοτική κι αυτό το είδος της έρευνας επιλέχθηκε γιατί δίνεται η δυνατότητα για πιο λεπτομερή αποτύπωση των πληροφοριών που δίνει το δείγμα μέσα από τις συνεντεύξεις (Τσιώλης, 2014). Η δειγματοληψία που ακολουθήθηκε είναι η δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα (non probability sampling). Σε αυτού του είδους τη δειγματοληψία το δείγμα έχει τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ερευνητική υπόθεση. Με αυτόν τον τρόπο δίνονται περισσότερα στοιχεία και πληροφορίες, συμβάλλοντας στην πιο ολοκληρωμένη εξήγηση κι ερμηνεία του εξεταζόμενου θέματος. Ακόμα η μέθοδος δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα που αξιοποιήθηκε στην έρευνα είναι η σκόπιμη δειγματοληψία (purposive sampling). Η ερευνήτρια δηλαδή εστίασε στα ερευνητικά ερωτήματα και στη συνέχεια προσδιορίστηκαν τα χαρακτηριστικά που ήταν αναγκαίο να πληροί το δείγμα της έρευνας, ώστε να είναι σε θέση να καλυφθούν τα ερωτήματα που τέθηκαν (Γαλάνης, 2017).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω το πλαίσιο μελέτης είναι το ΚΦΑΑ Ανωγείων. Ο λόγος που επιλέχθηκε να μελετηθεί το συγκεκριμένο ΚΦΑΑ κι όχι κάποιο άλλο είναι αφενός γιατί αποτελεί το πρώτο Κέντρο Φιλοξενίας στην Ελλάδα κι είναι και το μοναδικό που έχει λειτουργήσει στην Κρήτη. Αφετέρου έχω εργαστεί ως κοινωνική

λειτουργός κι επιστημονικά υπεύθυνη στο εν λόγω ΚΦΑΑ από τον Δεκέμβριο του 2022 έως και τον Ιούλιο του 2024 και μέσα από την εμπλοκή μου στο πεδίο ήρθα σε άμεση επαφή με τον εξεταζόμενο πληθυσμό και με όλες τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη διάρκεια της παραμονής τους στη χώρα υποδοχής. Παράλληλα με την εργασία μου στο ΚΦΑΑ Ανωγείων παρακολουθούσα το παρόν Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, στο οποίο ένας από τους στόχους σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών είναι η κατανόηση της συμβολής που έχει η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία στην ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων όπως είναι τα ασυνόδευτα ανήλικα.

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη και για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων δημιουργήθηκαν τρεις οδηγοί (Παράρτημα 1, 2 και 3). Αυτού του είδους η συνέντευξη περιλαμβάνει κυρίως ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση του θέματος. Τα οφέλη της ημι-δομημένης συνέντευξης σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008) προέρχονται από την προετοιμασία που έχει κάνει ο ερευνητής ως προς τα θέματα που θέλει να εξετάσει, μέσα από τη δημιουργία του οδηγού της συνέντευξης. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων έχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει τη σειρά και το περιεχόμενο των ερωτήσεων ανάλογα με την ροή της συζήτησης με τον εκάστοτε πληροφοριοδότη. Αφού ολοκληρώθηκαν οι συνεντεύξεις κι έγινε η απομαγνητοφώνησή τους σειρά είχε η ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν. Στο αυτό το σημείο η ερευνήτρια συγκέντρωσε όλα τα εμπειρικά δεδομένα κι απέδωσε το νόημα σε αυτά. Για την απόδοση του νοημάτων των δεδομένων αξιοποιήθηκε η θεματική ανάλυση κι η διαδικασία αυτή ξεκίνησε με την ομαδοποίησή τους. Αφού ολοκληρώθηκε η θεματική ανάλυση κι η παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας ακολούθησε η σύνδεσή τους με τη βιβλιογραφία και μελέτες που έχουν διεξαχθεί (Ιωσηφίδης, 2008).

Συνολικά διενεργήθηκαν 12 συνεντεύξεις και συμμετείχαν επαγγελματίες που έχουν εργαστεί στο ΚΦΑΑ Ανωγείων την τελευταία διετία. Ταυτόχρονα συμμετείχαν άτομα που έχουν εμπλακεί σε κάποιον φορέα Κ.Αλ.Ο που δραστηριοποιούνται στην κοινότητα των Ανωγείων. Επίσης δεδομένου ότι το πλαίσιο μελέτης είναι το κέντρο φιλοξενίας που λειτουργούσε στα Ανώγεια, συνέντευξη έδωσε κι ο δήμαρχος της περιοχής. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως μια συνεντευξιαζόμενη η οποία εμπλέκεται στην ΚοινΣΕπ των Ανωγείων έχει εργαστεί για περίπου ένα χρόνο ως φροντίστρια στο ΚΦΑΑ Ανωγείων. Ακόμα καθώς στο ΚΦΑΑ Ανωγείων δεν υπήρχε

άλλη κοινωνική λειτουργός πέρα από εμένα που διεξάγω την έρευνα και προκειμένου να είναι πιο ολοκληρωμένο το δείγμα συμμετείχε στην έρευνα ως πληροφοριοδότης ένας κοινωνικός λειτουργός ο οποίος έχει εργαστεί σε ένα άλλο ΚΦΑΑ στα Ζαγοροχώρια. Ο λόγος που επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος κοινωνικός λειτουργός ήταν γιατί είχα ευκολότερη πρόσβαση στον ίδιο και γιατί έχει εμπλακεί και στο πεδίο των ασυνόδευτων ανηλίκων και στην Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία. Από τους 12 συνεντευξιαζόμενα άτομα οι 5 είναι γυναίκες κι οι 7 άνδρες, ηλικίας από 28 έως 65 ετών. Όλοι έχουν ολοκληρώσει την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, οι έξι εξ αυτών έχουν ολοκληρώσει την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση κι έχουν λάβει μεταπτυχιακό τίτλο. Μάλιστα ο ένας από τους συμμετέχοντες αυτήν την περίοδο είναι υποψήφιος διδάκτορας. Όλοι οι συμμετέχοντες που έχουν εργαστεί στο ΚΦΑΑ Ανωγείων έχουν παρακολουθήσει αρκετές εκπαιδεύσεις σε σχέση με τον προσφυγικό πληθυσμό και τους ασυνόδευτους ανήλικους. Επιπρόσθετα οι δύο συμμετέχοντες έχουν εργαστεί και στο παρελθόν σε προγράμματα που παρείχαν υπηρεσίες σε πρόσφυγες κι η προϋπηρεσία τους τομέα του προσφυγικού κυμαίνεται από 8 μήνες έως 5 χρόνια. Η προσέγγιση των συνεντευξιαζόμενων έγινε δια ζώσης, διότι εργάστηκα από τον Δεκέμβριο του 2022 μέχρι και το κλείσιμο του κέντρου αρχικά ως κοινωνική λειτουργός σε αυτό και στη συνέχεια ως επιστημονικά υπεύθυνη. Έτσι ενημέρωσα όλους τους συμμετέχοντες για τη διπλωματική εργασία και τους εξήγησα τον σκοπό και τους στόχους της έρευνας. Η εμπλοκή μου στο ΚΦΑΑ Ανωγείων κι η γνωριμία μου με τους συνεντευξιαζόμενους παρουσιάζει κάποια θετικά και κάποια αρνητικά στοιχεία. Τα θετικά στοιχεία έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι είχα εύκολη πρόσβαση στο δείγμα κι οι συμμετέχοντες ένοιωθαν άνεση, ασφάλεια κι εμπιστοσύνη να μοιραστούν μαζί μου πληροφορίες κι ειδικά πιο ευαίσθητες πληροφορίες. Το αρνητικό στοιχείο που δημιουργεί η σχέση μου με τους συμμετέχοντες έχει να κάνει με το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων σε ορισμένα ζητήματα που έθεσαν επειδή γνώριζα σε τι αναφέρονταν δε ζήτησα διευκρινήσεις ή να μου εξηγήσουν περισσότερο αυτό που μετέφεραν κι έτσι χάθηκαν κάποιες χρήσιμες πληροφορίες. Για την πραγματοποίηση της μελέτης δεν δόθηκε καμία χρηματική αμοιβή ή άλλου είδους ανταμοιβή κι οι συμμετέχοντες συμμετείχαν εθελοντικά. Η λήψη των συνεντεύξεων ξεκίνησε στις 2 Σεπτεμβρίου 2024 κι ολοκληρώθηκε στις 24 του ίδιου μήνα. Η διάρκεια τους ήταν από 30 λεπτά έως 70 λεπτά και πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως μέσα από την εφαρμογή Google Meet.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ-ΔΕΙΓΜΑ	
Σ1	Εργαζόμενος στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ2	Εργαζόμενη στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ3	Εργαζόμενος στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ4	Εργαζόμενη στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ5	Εργαζόμενος στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ6	Εργαζόμενη στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ7	Μέλος ΚΟΙΝΣΕΠ
Σ8	Κοινωνικός Λειτουργός σε ΚΦΑΑ στα Ζαγοροχώρια
Σ9	Δήμαρχος Ανωγείων
Σ10	Μέλος ΚΟΙΝΣΕΠ και πρώην εργαζόμενη στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ11	Εργαζόμενη στο ΚΦΑΑ Ανωγείων
Σ12	Μέλος ΚΟΙΝΣΕΠ

Στη μελέτη αυτή -όπως και σε κάθε έρευνα- ένα κρίσιμο ηθικό ζήτημα που ανακύπτει είναι αυτό της εχεμύθειας και της διασφάλισης του απορρήτου και της ανωνυμίας των απαντήσεων. Η φοιτήτρια που πραγματοποίησε τη συγκεκριμένη έρευνα δεσμεύεται να τηρήσει τον Κώδικα Δεοντολογίας, χωρίς να υπάρξει η οποιαδήποτε διαρροή των απαντήσεων και δεσμεύεται στην προστασία των προσωπικών δεδομένων. Μάλιστα πριν τη λήψη της κάθε συνέντευξης όλοι οι πληροφοριοδότες κι η φοιτήτρια υπέγραψαν το έντυπο συναίνεσης και τήρησης της ανωνυμίας και του απορρήτου. Οι περιορισμοί κι οι δυσκολίες που υπήρχαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας αφορούν κυρίως το γεγονός ότι όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εξ' αποστάσεως και διαδικτυακά κι ορισμένες φορές υπήρχαν δυσκολίες στη σύνδεση λόγω της ποιότητας του δικτύου. Επίσης λόγω της εξ' αποστάσεως λήψης των συνεντεύξεων ενδεχομένως χάθηκαν κάποιες πληροφορίες που προσφέρει η δια ζώσης επικοινωνία. Παράλληλα ένα εμπόδιο που υπήρξε οφείλονταν στο χρόνο που πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις. Πιο συγκεκριμένα δύο μήνες πριν από τη λήψη των συνεντεύξεων εκδόθηκε απόφαση από το Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου που χρηματοδοτούσε το πρόγραμμα λειτουργίας του ΚΦΑΑ Ανωγείων να κλείσει το κέντρο κι αυτό επηρέασε τους πληροφοριοδότες που εργάζονταν στο πλαίσιο. Ακόμα δεδομένου ότι δομή είχε κλείσει τον Ιούλιο του 2024, δηλαδή λίγο

καιρό πριν τη λήψη των συνεντεύξεων και δεν είχε καταβληθεί ένα μεγάλο μέρος των δεδουλευμένων, η πλειονότητα των συμμετεχόντων ένοιωθαν επισφάλεια κι ήταν συναισθηματικά επιβαρυμένοι. Τέλος η έρευνα αυτή αφορά το ρόλο που μπορεί να έχει η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στους φιλοξενούμενους του ΚΦΑΑ Ανωγείων και συμμετείχαν κατά βάση πρώην εργαζόμενοι και μέλη ΚοινΣΕπ που εδράζονται στα Ανώγεια κι όχι σε κάποια άλλη περιοχή. Ως εκ τούτου το μέγεθος του δείγματος που απαιτείται για να θεωρηθεί έγκυρη η έρευνα είναι περιορισμένο, το δείγμα δεν είναι καθολικό και τα αποτελέσματά της έρευνας δε είναι δυνατόν να ισχύουν για όλα τα ΚΦΑΑ της Επικράτειας.

Ενότητα 2: Το Πλαίσιο Μελέτης

Το πλαίσιο μελέτης είναι τα Ανώγεια Ρεθύμνης. Τα Ανώγεια είναι μια ορεινή κωμόπολη, αποτελεί την έδρα του ομώνυμου δήμου και διοικητικά υπάγεται στην Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου Κρήτης. Μέχρι το 2010 η κωμόπολη υπαγόταν στο Δήμο Μυλοποτάμου. Ο δήμος Ανωγείων είναι ένας μικρός δήμος, καθώς πέρα από την πρωτεύουσα σε αυτόν ανήκει κι ο οικισμός Σίσαρχα. Ο δήμος δυτικά συνορεύει με τον δήμο Μυλοποτάμου κι ανατολικά με τον δήμο Μαλεβιζίου. Επίσης έχει απόσταση 60 χιλιόμετρα από την πόλη του Ρεθύμνου και 29 χιλιόμετρα από το Ηράκλειο. Τα Ανώγεια βρίσκονται σε υψόμετρο 830 μέτρων και τοποθετούνται στους πρόποδες του Ψηλορείτη. Σύμφωνα με την απογραφή του 2021 ο πληθυσμός των Ανωγείων ανέρχεται στους 2.965 κατοίκους, ενώ στην απογραφή του 2011 ο πληθυσμός ήταν 2.322 άτομα. Οι κάτοικοι ασχολούνται κατά βάση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία και για αυτόν το λόγο ο πρωτογενής τομέας είναι ανεπτυγμένος κι αποτελεί τη βάση της οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή. Ακόμα στα Ανώγεια υπάρχουν διάφορες δημόσιες υπηρεσίες όπως είναι το Κέντρο Υγείας, η κοινωνική υπηρεσία, το Κ.Α.Π.Η., το δημαρχείο, το αστυνομικό τμήμα, τα σχολεία όλων των βαθμίδων κα. (Δήμος Ανωγείων, χ.χ.).

Ενότητα 3: Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων

Το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων ιδρύθηκε το 2000 κι αποτελεί την πρώτη δομή Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα. Το ΚΦΑΑ λειτουργούσε αδιάκοπα από το 2000 έως και το 2019 όταν και σταμάτησε η λειτουργία του λόγω παύσης της χρηματοδότησης (Οικονόμου, 2020). Στη συνέχεια η δομή

επαναλειτούργησε τον Ιανουάριο του 2022 κι η λειτουργία του διακόπηκε και πάλι τον Ιούλιο του 2024. Το κτήριο που λειτουργούσε η συγκεκριμένη δομή ανήκει στο Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης (ΙΝΕΔΙΒΙΜ) που είναι κι ο φορέας λειτουργείας του ΚΦΑΑ και χρηματοδοτείται -όπως κι όλα τα ΚΦΑΑ από το Υπουργείου Μετανάστευσης κι Ασύλου. Το πλαίσιο φιλοξενούσε έως 25 ασυνόδευτα ανήλικα αγόρια, ηλικίας από 12 έως 18 ετών. Συνολικά κατά την πρώτη φάση λειτουργίας της δομής, δηλαδή από το 2000 έως και το 2019, έχουν φιλοξενηθεί στο ΚΦΑΑ περίπου 800 παιδιά, ενώ κατά τη δεύτερη φάση λειτουργίας του προγράμματος ο αριθμός αυτός ανέρχεται στα 160. Κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της στη δομή φιλοξενούνταν κατά βάση παιδιά από το Αφγανιστάν ενώ μετά την προσφυγική κρίση της δεκαετίας του 2010 φιλοξενούσε κυρίως ασυνόδευτους από την Συρία. Τα τελευταία δύο χρόνια πέρα από την Συρία και το Αφγανιστάν, διέμεναν παιδιά με καταγωγή από την Αίγυπτο, την Γκάμπια, τον Λίβανο, την Παλαιστίνη, την Σομαλία και το Ιράκ (ΙΝΕΔΙΒΙΜ, χ.χ.).

Το προσωπικό που στελέχωνε τη δομή και που ήταν υπεύθυνο για τη συνολική φροντίδα των ανηλίκων ήταν το επιστημονικό προσωπικό, δηλαδή κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, εκπαιδευτικοί, διερμηνείς και δικηγόροι. Επίσης υπήρχε και το βοηθητικό προσωπικό που ήταν βοηθοί μάγειρα και φροντιστές-υπεύθυνοι καθημερινής φροντίδας. Ακόμα η δομή στελεχωνόταν από το συντονιστή, την επιστημονικά υπεύθυνη και την ομάδα έργου (οι τελευταίοι βρισκόταν στα κεντρικά γραφεία του φορέα στην Αθήνα) (ΙΝΕΔΙΒΙΜ, 2024).

Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τις αυξημένες ανάγκες που υπήρχαν, για μεγάλα χρονικά διαστήματα υπήρχαν σοβαρά προβλήματα υποστελέχωσης κι υποχρηματοδότησης και προκειμένου να καλυφθούν οι ελλείψεις αυτές είχε αναπτυχθεί ένα δίκτυο συνεργασίας με το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του ΕΛΜΕΠΑ, καθώς υπήρχαν φοιτήτριες που έκαναν την πρακτική τους άσκηση εκεί. Επιπλέον υπήρχε συνεργασία με το πρόγραμμα ReA (Refugee Assistance) το οποίο βοηθάει πρόσφυγες κι αιτούντες άσυλο στην εργασία. Επιπρόσθετα το ΚΦΑΑ συνεργάζονταν με το πρόγραμμα All Children in Education της Άρσις για την εκμάθηση αγγλικών. Παράλληλα με αυτό στο γυμνάσιο και το λύκειο του χωριού είχαν δημιουργηθεί ειδικές τάξεις που ονομάζονται ζώνες ένταξης προσφύγων (ΖΕΠ), σκοπός των οποίων ήταν να παρέχουν μια πιο εξειδικευμένη προσέγγιση και πλαισίωση που θα διευκόλυνε την εκπαιδευτική διαδικασία και εμπειρία για τους ασυνόδευτους ανήλικους. Έτσι λοιπόν τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο, άρχισαν να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα και

κοινωνικοποιούνται μέσα από τη συναναστροφή τους με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους.

Τον Ιούνιο του 2024 το Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου με απόφασή του προχώρησε στην παύση λειτουργίας του προγράμματος με το επακόλουθο κλείσιμο της δομής των Ανωγείων, λόγω των σοβαρών προβλημάτων που προκαλούσε η υποχρηματοδότηση. Το ΚΦΑΑ Ανωγείων αποτελούσε το μοναδικό κέντρο φιλοξενίας για τους ασυνόδευτους ανηλίκους στην Περιφέρεια Κρήτης, σε μια περίοδο μάλιστα που έχουν αυξηθεί ιδιαίτερα οι ροές προς το νησί. Τόσο η Περιφέρεια Κρήτης μέσα από τα επίσημα όργανά της όσο και ο δήμος των Ανωγείων κινητοποιήθηκαν για την αποτροπή του κλεισίματος της δομής. Μάλιστα έχουν κατατεθεί σχετικές ερωτήσεις στο ελληνικό κοινοβούλιο και αναμένονται οι ερωτήσεις αυτές να απαντηθούν.

Σε αυτό το σημείο θεωρώ χρήσιμο να αναφέρω μέσα από την εμπειρία που είχα λόγω της επαγγελματικής μου εμπλοκής στο πλαίσιο ότι πολλοί φιλοξενούμενοι οι οποίοι ενηλικιώθηκαν κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στη δομή παρόλο που δεν είχαν σκοπό όταν τοποθετήθηκαν στο συγκεκριμένο πλαίσιο να μείνουν στην Κρήτη, λόγω της ασφάλειας και της οικειότητας που ένιωσαν άλλαξαν το πλάνο της ζωής τους και είτε εγκαταστάθηκαν μόνιμα στα Ανώγεια είτε εγκαταστάθηκαν Ηράκλειο. Γενικά όμως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που έχουν φιλοξενηθεί στο εν λόγω ΚΦΑΑ μετά την ενηλικίωσή τους και την αποχώρησή τους από αυτό είχαν συνήθως δύο επιλογές. Η πρώτη είναι να συνεχίσουν το ταξίδι τους και να μετακομίσουν σε χώρες της Ευρώπης προκειμένου να επανενωθούν με τις οικογένειές τους που βρίσκονται κυρίως στην Γερμανία, την Ολλανδία, την Ιταλία και το Βέλγιο. Η δεύτερη επιλογή που ακολουθούσαν ήταν να μείνουν στην Κρήτη -και κυρίως στα Ανώγεια και το Ηράκλειο- διότι έχουν αναπτύξει δίκτυα και συναισθηματικούς δεσμούς με το μέρος. Ωστόσο είναι χρήσιμο να αναφερθεί πως ένας σημαντικός αριθμός φιλοξενούμενων προχωρούσε σε άτυπη φυγή [6]από το ΚΦΑΑ κι αυτό σημαίνει ότι έφευγαν από αυτό

[6] Η άτυπη φυγή είναι η διαδικασία κατά την οποία τα ασυνόδευτα ανήλικα εγκαταλείπουν τα κέντρα φιλοξενίας στα οποία διαμένουν. Οι βασικοί λόγοι που προχωρούν σε αυτήν την ενέργεια είναι γιατί αναζητούν ένα καλύτερο μέλλον, δέχονται πιέσεις από τους συγγενείς τους να συνεχίσουν το ταξίδι τους, οι διαδικασίες για την παροχή ασύλου είναι αργές κι υπάρχει έλλειψη υπηρεσιών ή κακές συνθήκες στον ξενώνα όπου φιλοξενούνται. Σύμφωνα με την έρευνα που διεξήχθη από τον Faros (2018) το 13%-33% των παιδιών που τοποθετούνται στα ΚΦΑΑ αποχωρούν από αυτά κατά τα πρώτα 24ωρα της τοποθέτησής τους σε αυτά http://s.atcite.com/gUrXkHOQC.

πριν την ενηλικίωσή τους. Αυτό φυσικά ενέχει μια σειρά από κινδύνους, διότι η διαδικασία αυτή είναι παράνομη και τα παιδιά ήταν εκτεθειμένα σε κακουχίες και στα δίκτυα των διακινητών. Κατά τη διαδικασία εκκένωσης της δομής όλοι οι ανήλικοι φιλοξενούμενοι μεταφέρθηκαν και τοποθετήθηκαν σε άλλα πλαίσια της επικρατείας ενώ οι ενήλικες φιλοξενούμενοι αποφάσισαν να μείνουν στα Ανώγεια, λόγω των δικτύων που είχαν αναπτύξει.

Κεφάλαιο 4: Θεματική Ανάλυση-Παρουσίαση Ευρημάτων

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων ακολούθησε η απομαγνητοφώνησή τους και στη συνέχεια έγινε η θεματική ανάλυση των ευρημάτων. Δηλαδή έγινε η ανάλυση των πληροφοριών που έδωσαν οι συμμετέχοντες και στη συνέχεια έγινε η κατηγοριοποίηση τους και προέκυψαν έξι βασικοί θεματικοί άξονες, όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ	
1.Πληθυσμός ασυνόδευτων ανηλίκων	1.1 Προφίλ φιλοξενούμενοι πληθυσμού 1.2 Δυσκολίες-ανάγκες ανηλίκων 1.3 Προετοιμασία για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή 1.4 Επαγγελματική αποκατάσταση
2.Συνθήκες εργασίας στο ΚΦΑΑ Ανωγείων	2.1 Βασικές λειτουργίες του ΚΦΑΑ Ανωγείων 2.2 Στελέχωση της δομής 2.3 Δυσκολίες επαγγελματιών 2.4 Ο ρόλος του κράτους
3.Ένταξη ασυνόδευτων ανηλίκων	3.1 Παράγοντες κινδύνου 3.2 Οφέλη για την κοινότητα φιλοξενίας 3.3 Παράγοντες ένταξης
4.Κ.Αλ.Ο. και ΚΦΑΑ Ανωγείων	4.1 Εμπλοκή επαγγελματιών με την Κ.Αλ.Ο. 4.2 Οφέλη για τα ασυνόδευτα ανήλικα 4.3 Οφέλη για την τοπική κοινότητα 4.4 Εμπόδια-αντιστάσεις 4.5 Στήριξη από την τοπική κοινότητα κι ο ρόλος του Δήμου
5.Η εμπειρία μελών φορέων Κ.Αλ.Ο.	5.1 Περιγραφή εγχειρήματος Κ.Αλ.Ο. 5.2 Λόγοι επιλογής της Κ.Αλ.Ο. επιχειρηματικότητας 5.3 Δυσκολίες-Προκλήσεις κι Ευκαιρίες 5.4 Διαφορές σε σχέση με τις συμβατικές επιχειρήσεις 5.5 Επίδραση και σχέσεις με την τοπική κοινότητα
6.Σύνδεση της Κ.Αλ.Ο. με τους ασυνόδευτους ανηλίκους	6.1 Επαφή της κοινότητας με τους φιλοξενούμενους του ΚΦΑΑ Ανωγείων

	6.2 Η συμβολή της Κ.Αλ.Ο. στην ένταξη των Α.Α. και του προσφυγικού πληθυσμού κι οι δυσκολίες στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος στο ΚΦΑΑ Ανωγείων 6.3 Ο ρόλος της τοπικής κοινότητας και των φορέων στην εφαρμογή του εγχειρήματος

Ενότητα 4.1: Πληθυσμός ασυνόδευτων ανηλίκων

Η πρώτη θεματική των αποτελεσμάτων της έρευνας αφορά στον πληθυσμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που έχει φιλοξενηθεί στο ΚΦΑΑ Ανωγείων κατά τη δεύτερη περίοδο λειτουργίας του προγράμματος, δηλαδή από τον Ιανουάριο του 2022 μέχρι τον Ιούλιο του 2024. Η θεματική αυτή χωρίζεται σε τέσσερις υποκατηγορίες, δηλαδή στο προφίλ του φιλοξενούμενου πληθυσμού, στις δυσκολίες και τις ανάγκες που έχουν βιώσει οι ανήλικοι, στην προετοιμασία και τις ενέργειες που γίνονταν για την μετάβαση των φιλοξενούμενων στην ενήλικη ζωή και στην επαγγελματική τους αποκατάσταση.

4.1.1 Προφίλ φιλοξενούμενοι πληθυσμού

Όσον αφορά το προφίλ των ανηλίκων, οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι εστίασαν σε χαρακτηριστικά που αφορούν στην ηλικία, την καταγωγή, το φύλο των ανηλίκων, καθώς και στους βασικούς λόγους που τους ανάγκασαν να εγκαταλείψουν τις κοινότητές τους. Σύμφωνα λοιπόν με τη Σ4 υπάρχουν κάποια κριτήρια που πρέπει ο εκάστοτε ανήλικος να πληροί ώστε να φιλοξενηθεί σε κάποιο ΚΦΑΑ της Επικράτειας. Συγκεκριμένα *«φιλοξενούσαμε ασυνόδευτους ανηλίκους, δηλαδή παιδιά που μπορεί να είχαν έρθει μόνα τους στην Ελλάδα ή που δεν υπήρχε κάποιος που να ασκεί τη γονική μέριμνα. Δηλαδή δεν συνοδεύονταν από κάποιον κηδεμόνα».* Ως προς την ηλικία των ασυνόδευτων οι περισσότεροι επαγγελματίες ανέφεραν ότι εκείνα ήταν στην εφηβεία. Η Σ6 κι η Σ11 υποστηρίζουν αντίστοιχα σε σχέση με την ηλικία πως *«γενικά δεχόμασταν παιδιά από 12 ως 18 χρονών»* κι *«η δομή αφορούσε αγόρια σε εφηβική ηλικία. Κατά κύριο λόγο ήταν άνω των 15 κι οι περισσότεροι ήταν κοντά στην ενηλικίωση δηλαδή 16-18».*

Ως προς την εθνοτική καταγωγή των φιλοξενούμενων όλοι οι πληροφοριοδότες ανέφεραν πως οι ασυνόδευτοι που έχουν τοποθετηθεί στο συγκεκριμένο κέντρο προέρχονταν κυρίως από την Αίγυπτο, την Συρία, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, το Ιράκ

και την Γκάμπια. Η Σ11 είπε σχετικά με αυτό πως *«στην αρχή είχαμε πολλά παιδιά από Συρία, Αφγανιστάν και Πακιστάν. Τον τελευταίο καιρό από τον Ιανουάριο και μετά είχαμε πάρα πολλά παιδιά από την Αίγυπτο, τα οποία ήρθαν κυρίως για οικονομικούς λόγους και δεν ήταν ο σκοπός τους να μείνουν στην Ελλάδα αλλά να πάνε στην Ιταλία που είχαν συγγενείς».* Σύμφωνα με τον Σ8 που έχει εργαστεί σε αντίστοιχο ΚΦΑΑ στα Ζαγοροχώρια φαίνεται πως κι εκεί φιλοξενούνται ασυνόδευτοι από τις ίδιες χώρες με εκείνες του ΚΦΑΑ Ανωγείων, διότι υποστήριξε πως *«είχαμε πολλά παιδιά από το Πακιστάν, την Αίγυπτο, το Αφγανιστάν, τη Σομαλία, την Συρία και την Γκάνα».* Όσο αφορά το φύλο των παιδιών μόνο η Σ4 αναφέρθηκε σε αυτό κι είπε συγκεκριμένα ότι *«στο δικό μας ΚΦΑΑ φιλοξενούνταν ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι οποίοι ήταν οι ήτανε όλα αγόρια, αγόρια από 12 έως 18 ετών».*

Κλείνοντας σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού οι συνεντευξιαζόμενοι μίλησαν για τους λόγους που αναγκάστηκαν οι ανήλικοι να εγκαταλείψουν τις κοινότητές τους. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων οι επαγγελματίες ανέφεραν δύο βασικούς λόγους: τις διαμάχες και τη φτώχεια. Σε σχέση με τους λόγους αυτούς ο Σ3 είπε πως *«είχαμε 5 παιδιά από την Αφρική. Εκεί οι λόγοι είναι συνήθως είτε ο πόλεμος είτε θρησκευτικές διαμάχες. Οι Αιγύπτιοι έρχονται για οικονομικούς λόγους, οι Αφγανοί έρχονται λόγω πολέμου κι οι Πακιστανοί για οικονομικού λόγους».* Η Σ4 υποστήριξε σε σχέση με αυτό ότι *«δεν έφευγαν όλα τα παιδιά για τους ίδιους λόγους από τις οικογένειές τους. Τα παιδιά που ήταν από την Αίγυπτο και το Πακιστάν έφευγαν λόγω της οικονομικής ανέχειας και της γενικότερης οικονομικής κατάστασης που υπήρχε. Τα παιδιά από την Συρία και το Αφγανιστάν έφευγαν εξαιτίας του πολέμου. Κάποια άλλα παιδιά κινδύνευαν λόγω της θρησκείας τους, όπως για παράδειγμα τα παιδιά που είχαμε από το Ιράκ ανήκαν στη θρησκευτική ομάδα των Γιαζίντι. Το ίδιο ισχύει και για τα παιδιά που είχαμε από την Γκάμπια που ήταν χριστιανοί και κινδύνευαν».*

4.1.2 Δυσκολίες-ανάγκες ανηλίκων

Η δεύτερη υποκατηγορία του θεματικού άξονα αφορά στις δυσκολίες και τις ανάγκες που αντιμετώπιζαν κι είχαν εκφράσει οι ανήλικοι. Οι δυσκολίες κι οι ανάγκες που ανέπτυξαν οι πληροφοριοδότες στη διάρκεια των συνεντεύξεων είναι κατά βάση οι εξής: συναισθηματικές ανάγκες, οικονομικές ανάγκες, εκπαιδευτικές ανάγκες και νομικές δυσκολίες.

Όσο αφορά τις συναισθηματικές ανάγκες η πλειονότητα των επαγγελματιών εστίασε στην απουσία της οικογένειας των παιδιών και στο τραύμα που είχαν οι ανήλικοι λόγω διαφόρων δυσκολιών που βίωσαν τόσο στην κοινότητά τους όσο και στη διάρκεια του ταξιδιού τους. Σε σχέση με την απουσία της οικογένειας η Σ2 ανέφερε ότι *«κάποια παιδιά είχαν ανάγκη τους γονείς τους που ήταν μακριά και χρειαζόντουσαν συμπαράσταση από εμάς».* Η Σ4 περιγράφει για τις συναισθηματικές δυσκολίες των παιδιών ότι *«μια βασική δυσκολία που αντιμετωπίζουν έχει να κάνει με το τραύμα. Τα παιδιά αυτά μπορεί να έχουν βιώσει το τραύμα, είτε γιατί έφυγαν από τη χώρα τους και άφησαν πίσω τους δικούς τους, είτε γιατί μπορεί να έχουν βιώσει τον πόλεμο, είτε μπορεί να ήταν πολύ δύσκολο το ταξίδι τους κάτι να έχει συμβεί σε αυτό. Τα παιδιά επίσης βίωναν το τραύμα του αποχωρισμού».* Αξίζει να γίνει λόγος και σε αυτά που ανέφερε η Σ11, διότι υποστήριξε πως *«τα παιδιά αυτά είχαν πολύ δύσκολα βιώματα. Το ταξίδι τους ήταν πολύ δύσκολο κι αυτά είναι μικρά τα περισσότερα. Πολλά παιδιά μπορεί να έχουν φάει ξύλο, θα τους έχει κυνηγήσει η αστυνομία, ο στρατός ή να ήτανε σε αποθήκες κλεισμένα για μήνες. Όλα αυτά είναι πολύ δύσκολα και δεν μπορούσαν να τα διαχειριστούν.*

Στη συνέχεια αρκετοί πληροφοριοδότες αναφέρθηκαν στις αυξημένες οικονομικές ανάγκες των παιδιών κάτι που αποδίδουν στο χρέος που νοιώθουν ότι έχουν απέναντι στις οικογένειές τους. Ειδικότερα ο Σ1 κι η Σ4 αναφέρουν αντίστοιχα πως *«ήταν κυρίως οικονομικοί μετανάστες, άρα το μεγάλο τους θέμα είναι το οικονομικό. Θέλανε επαγγελματική αποκατάσταση, αυτός ήταν ο σκοπός τους»* κι *«έχουν πολλή μεγάλη ανάγκη από χρήματα κι οι οικογένειές τους συνήθως τους πιέζουν πάρα πολύ σε αυτό το κομμάτι να τους στείλουν δηλαδή χρήματα. Είναι παιδιά που δεν έχουν έρθει όπως καταλαβαίνουμε για διακοπές στην Ελλάδα αλλά είναι πρόσφυγες, είναι οικονομικοί μετανάστες, είναι παιδιά που η οικογένειά τους δεν έχει καθόλου χρήματα και μπορεί να είναι μεγάλες οικογένειες».*

Μια άλλη ανάγκη που είχαν οι ανήλικοι σύμφωνα με 3 συμμετέχοντες είναι αυτή της εκπαίδευσης. Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τον Σ8 *«μια άλλη ανάγκη είναι η εκπαίδευση, αλλά πολλά παιδιά για παράδειγμα τα παιδιά από το Πακιστάν δεν συνειδητοποιούσαν αυτή την ανάγκη γιατί μπορεί να μην είχαν πάει ποτέ στο σχολείο οπότε πιο πολύ ήταν κάτι που τους το περνούσαμε εμείς».* Η Σ2 ως προς τη γλώσσα και την εκπαίδευση συμπληρωματικά αναφέρει πως *«όλα τα παιδιά είχαν πρόβλημα με τη γλώσσα γιατί δεν μιλούσαν ελληνικά και προσπαθούσαμε εμείς με διάφορα νοήματα ή με*

το σώμα μας να μάθουν τη γλώσσα και να προσαρμοστούν. Τα βοηθούσαμε να μάθουν να γράφουν, ακόμα να πιάνουν το μολύβι, τους δείχνουμε ότι αυτό για παράδειγμα είναι το πιάτο ώστε να μάθουν σιγά σιγά».

Οι νομικές υποθέσεις των ανηλίκων ήταν ακόμα μια ανάγκη τους σύμφωνα με τρεις συμμετέχοντες. Αναλυτικότερα σύμφωνα με την Σ4 *«όταν ένα παιδί καταφθάνει σε οποιαδήποτε δομή το βασικό του πρόβλημα έχει να κάνει με τα χαρτιά. Αυτό είναι κάτι που σε όλα τα παιδιά προκαλεί άγχος».* Συμπληρωματικά η Σ11 αναφέρει ότι *«για τα παιδιά υπήρχαν οι πιέσεις από το στενό τους περιβάλλον για το τι να κάνουν σε σχέση με το αίτημά τους για προστασία».*

Άλλες ανάγκες και δυσκολίες που αναφέρθηκαν μεμονωμένα από κάποιους επαγγελματίες απορρέουν από τον ρατσισμό, τη δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες και τη διαφορά κουλτούρας με την Ελλάδα. Ο Σ8 αναφέρει σε σχέση με τις δύο πρώτες δυσκολίες-ανάγκες ότι *«υπήρχε ο ρατσισμός που βίωναν από την κοινωνία και αυτό τους εμπόδιζε να κάνουν μια προσπάθεια ώστε να ενταχθούν»* κι *«η δυσκολία πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες ή όποια άλλη υπηρεσία. Αυτή είναι μια δυσκολία που βιώνουν πολλοί άνθρωποι στην Ελλάδα κι η δυσκολία αυτή είναι πιο έντονη στους πρόσφυγες λόγω των δομικών εμποδίων».* Αναφορικά με τη διαφορά κουλτούρας σε σχέση με την Ελλάδα ο Σ1 υποστηρίζει ότι *«είχαν μεγαλώσει σε διαφορετική κουλτούρα κι εδώ έπρεπε να προσαρμοστούν. Η Ελλάδα δεν ήταν ο τελικός προορισμός τους. Οπότε στην πραγματικότητα έπρεπε να είμαστε ο δίαυλος για να πάνε στον πραγματικό τους προορισμό».*

Κλείνοντας σε σχέση με τις ανάγκες και τις δυσκολίες των ασυνόδευτων ανηλίκων οι πληροφοριοδότες που είναι μέλη ΚοινΣΕπ κι ο δήμαρχος Ανωγείων στάθηκαν κυρίως στην ανάγκη των ανηλίκων να ενταχθούν στην κοινότητα φιλοξενίας και να νοιώσουν αποδοχή. Ειδικότερα ο Σ7 υποστηρίζει ότι *«νομίζω η κοινωνική ενσωμάτωση είναι το μεγαλύτερο στοίχημα που αντιμετωπίζουν δεν θα το πω καν δυσκολία. Πώς βρίσκεις αυτόν τον συγχρονισμό με τις τοπικές κοινωνίες την αλληλεπίδραση που πρέπει να υπάρχει».* Η Σ10 μεταφέρει ότι για τα παιδιά είχε πολλή μεγάλη σημασία η ένταξη καθώς *«εγώ πολλά από τα παιδιά που έζησα κατάλαβα ότι για εκείνα πιο σημαντικό ήταν να τα αποδεχτούν παρά να φάνε και αυτό ίσχυε ειδικά για τα παιδιά που πήγαιναν σχολείο. Θυμάμαι ένα παιδί που πήγαινε συστηματικά σχολείο και πήγαινε και ερχόταν με τα παιδιά εδώ από το χωριό και αυτό το παιδί νιώθει μοναδικά*

με αυτό το πράγμα. Δεν τον ενδιέφερε αν το βράδυ θα έχανε το φαγητό. Τον ενδιέφερε και τον γέμιζε αυτή η εγκαρδιότητα κι η αποδοχή που έπαιρνε από τα παιδιά που πήγαινε μαζί τους βόλτα στο χωριό στην πλατεία παντού». Ταυτόχρονα με την ανάγκη ένταξης ο Σ7 στάθηκε και στην ανάγκη που έχουν οι ασυνόδευτοι να αποκτήσουν οικονομική ανεξαρτησία καθώς, *«νομίζω ότι το πρώτο που είναι γενικά και η βασική ανάγκη των ανθρώπων είναι η ανάγκη για εργασία. Δηλαδή ότι από κηδεμονευόμενος αρχίζεις και χειραφετείσαι. Δηλαδή εκεί που έχεις επιλέξει να πας να μείνεις έχεις αρχίσει και αποκτάς τον έλεγχο και ο έλεγχος έχετε μέσα από την εργασία».*

4.1.3 Προετοιμασία για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή

Μια κρίσιμη και σημαντική διαδικασία που αφορά την καθημερινότητα των δομών είναι η προετοιμασία των ανηλίκων για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή. Σύμφωνα με τους επαγγελματίες η προετοιμασία των παιδιών είναι μείζονος σημασίας και μέσα από αυτήν τα παιδιά προετοιμάζονται συστηματικά και σε καθημερινή βάση ώστε να έχουν όσο το δυνατόν περισσότερα εργαλεία κι εφόδια που θα τα βοηθήσουν να γίνουν αυτόνομα κι ανεξάρτητα όταν αποχωρήσουν από το πλαίσιο φιλοξενίας.

Για τον καλύτερο σχεδιασμό και την ομαλότερη μετάβαση των ανηλίκων σε αυτό το στάδιο της ζωής τους όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι δημιουργείται από κοινού με τον κάθε ανήλικο ένα ατομικό σχέδιο δράσης κι ένα σχέδιο αποχώρησης. Ο Σ3 ανέφερε πως *«τα παιδιά προετοιμάζονται σε καθημερινό επίπεδο για την μετάβαση στην ενήλικη ζωή».* Ο Σ1 κι η Σ4 αναφέρουν αντίστοιχα πως *«τα βοηθούσαμε σαν να ήμασταν σε εισαγωγικά οι γονείς τους αλλά ταυτόχρονα προσπαθούσαμε να ανεξαρτητοποιηθούν, μόνα τους να καλύπτουν τις ανάγκες τους. Να ξέρουν να φροντίζουν το σπίτι τους, την καθαριότητα που χρειάζεται, να αναλαμβάνουν ευθύνες. Από τη δομή να είναι ανεξάρτητοι»* κι *«ένα σημαντικό κομμάτι που αφορά τη λειτουργία των δομών είναι η προετοιμασία των παιδιών για τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή, γιατί όπως όλοι γνωρίζουμε κάποια στιγμή τα παιδιά όταν ενηλικιωθούν θα πρέπει να φύγουν από τη δομή».*

Στην προετοιμασία των φιλοξενούμενων για τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή -σύμφωνα με τους επαγγελματίες- βοηθητικό ρόλο είχε η απόκτηση γνώσεων, η επαγγελματική και στεγαστική αποκατάσταση κι η διασύνδεση των ωφελούμενων με διάφορες υπηρεσίες. Συγκεκριμένα ο Σ2 κι η Σ6 υποστήριξαν ότι *«από το επιστημονικό προσωπικό, από διάφορες δραστηριότητες που είχαν τα παιδιά. Στα αγγλικά ήταν ένα*

κομμάτι που έβγαζε εκτός δομής τα παιδιά και τα έβαζε στη διαδικασία να γίνουν ομάδες όχι μόνο με παιδιά από τις χώρες τους αλλά και με άλλα παιδιά από άλλες εθνικότητες. Αυτό ήταν κάτι που βοηθούσε τα παιδιά να γίνουν πιο κοινωνικά και να ενταχθούν στο πιο ευρύ περιβάλλον» και *«τα παρακινούσαμε να συμμετέχουν στο σχολείο, να συμμετέχουν σε δραστηριότητες για παράδειγμα να μάθουν αγγλικά, να ασχοληθούν με κάποια δραστηριότητα ή με κάποια τέχνη που τους ενδιέφερε».*

Σε σχέση με την επαγγελματική και στεγαστική αποκατάσταση των φιλοξενούμενων ο Σ1 κι η Σ4 είπαν ότι *«τα βοηθούσαμε να βρούνε σπίτι και μια δουλειά ώστε να έχουν οικονομική ανεξαρτησία και να μπορούν να ζήσουν μόνοι τους»* και *«σε σχέση με την εργασία συνεργαζόμαστε με κάποια προγράμματα στο Ηράκλειο και με κάποια άλλα προγράμματα όπως με την Οδύσσεια. Σκοπός αυτών των προγραμμάτων ήταν να ενημερώσουν τα ανήλικα για τα δικαιώματά τους να τους βοηθήσει να φτιάξουν βιογραφικό και να αναπτύξουν τις ικανότητές τους. Μετά όταν έφτανε ο καιρός για να φύγουν από τη δομή τους βοηθούσαμε να βρουν ένα σπίτι στο Ηράκλειο».*

Στη συνέχεια τρεις πληροφοριοδότες αναφέρθηκαν στη διασύνδεση των φιλοξενούμενων με υπηρεσίες. Ειδικότερα η Σ6 υποστήριξε πως *«κοντεύοντας πάντα στην ενηλικίωση γινόταν η διασύνδεση με φορείς ή υπηρεσίες που θα χρειαζόταν το παιδί και που θα μπορούσε να βοηθήσει για παράδειγμα στην κατάρτιση του βιογραφικού του κάθε παιδιού, τη διασύνδεση με κάποιες υπηρεσίες ή εργασίες που θα μπορούσαν να απορροφηθούν άμεσα ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν άμεσα και τη ζωή τους μετά τη δομή».*

Κλείνοντας το κομμάτι της μετάβασης στην ενήλικη ζωή όλοι οι συμμετέχοντες που εργάστηκαν στο πεδίο τόνισαν πως υπήρχε περαιτέρω υποστήριξη από τους ίδιους και μετά την αποχώρηση κάποιου φιλοξενούμενου που ενηλικιώθηκε. Συγκεκριμένα η Σ11 είπε ότι *«φυσικά και αφού έφευγαν από τη δομή κρατούσαμε ακόμα επαφή για να ξέρουν ότι έχουν κάποιον άνθρωπο αν χρειαστούν κάτι, κάποια βοήθεια, αν δυσκολευτούν να ξέρουν ότι δεν είναι μόνο τους. Και ακόμα και τώρα που έχει κλείσει η δομή πολλά παιδιά μας παίρνουν τηλέφωνο να μας ρωτήσουν κάτι, να μας ζητήσουν βοήθεια ή το οτιδήποτε κι εμείς το κάνουμε αυτό με χαρά».*

4.1.4 Επαγγελματική αποκατάσταση

Ένα στοιχείο που απασχόλησε τους ανήλικους και τους επαγγελματίες τόσο κατά τη διαμονή των παιδιών στη δομή όσο και μετέπειτα αφορά την επαγγελματική τους

αποκατάσταση. Έγινε ειδική μνεία από τους συμμετέχοντες που έχουν εργαστεί στο ΚΦΑΑ, καθώς αυτό απασχολούσε ιδιαίτερα τους ανηλίκους οι οποίοι εξέφραζαν συχνά την ανάγκη τους να εργαστούν και να έχουν οικονομική ανεξαρτησία. Ωστόσο σύμφωνα με τους πληροφοριοδότες υπήρχαν ορισμένες βασικές δυσκολίες σε σχέση με το θέμα της εργασίας των παιδιών αυτών. Συγκεκριμένα το γεγονός ότι οι φιλοξενούμενοι ήταν ανήλικοι κι υπήρχε άλλο πλαίσιο για την εργασία στην Ελλάδα σε σχέση με τις αντίστοιχες συνθήκες που επικρατούν στις χώρες καταγωγής των παιδιών και παράλληλα τα ίδια τα παιδιά δέχονταν πιέσεις από τις οικογένειές τους ώστε να εργαστούν.

Ειδικότερα ο Σ1 αναφέρθηκε στην ανάγκη των φιλοξενούμενων να έχουν οικονομική ανεξαρτησία και συγκεκριμένα υποστήριξε ότι *«θέλανε επαγγελματική αποκατάσταση, αυτός ήταν ο σκοπός τους. Τα παιδιά εξέφραζαν την ανάγκη να εργαστούν και στη δομή γινόταν ενημέρωση σε σχέση με το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη».* Η Σ2 τόνισε πως *«υπήρχε πίεση από την οικογένεια των παιδιών για να δουλεύουν ειδικά σε εθνικότητες όπως ήταν το Αφγανιστάν και το Πακιστάν. Είχα καταλάβει ότι συνήθως έστελναν το πιο μεγάλο παιδί μιας οικογένειας για αυτόν το λόγο για να δουλέψει και να στέλνει λεφτά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργείται περισσότερη πίεση και άγχος στα παιδιά».* Όλη η πίεση που βίωναν οι ανήλικοι από την οικογένεια τους σε σχέση με το οικονομικό κομμάτι τα οδηγούσε στην παράνομη εργασία. Όμως είναι σημαντικό να αναφερθεί όπως υποστηρίζει κι ο Σ3 *«στη χώρα τους δε δουλεύαν νόμιμα αλλά παράνομα. Βασικά δεν υπήρχε κανένα πλαίσιο ως προς αυτό και τα περισσότερα παιδιά δούλευαν από πολύ μικρή ηλικία. Οπότε υπήρχε έτσι ένα χάος».* Η Σ6 σε σχέση με την εργασία τονίζει ότι *«αυτό ήταν ένα από τα κυριότερα ζητήματα που εξέφραζαν και οι ίδιοι οι φιλοξενούμενοι, γιατί θα πρέπει να λάβουμε πέρα από το ηλικιακό ότι ήταν έφηβοι και ότι δέχονταν ισχυρές πιέσεις από την οικογένειά τους για να στέλνουν χρήματα. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν και τη χώρα καταγωγής των παιδιών και τις συνήθειες και το τι συνέβαινε στη χώρα καταγωγής».*

Λόγω των δυσκολιών που προκαλούσε η παραπάνω συνθήκη κάποιοι/ες από τους/τις πληροφοριοδότες/τριες ανέφεραν πως προκειμένου να επιλυθεί το ζήτημα και να προστατευτούν οι φιλοξενούμενοι από φαινόμενα εκμετάλλευσης γίνονταν ενημερώσεις από τη δομή φιλοξενίας είτε στο πλαίσιο των ατομικών συνεδριών είτε μέσα από σεμινάρια στα οποία συμμετείχαν οι ανήλικοι. Ο Σ3 προσθέτει πως *«αυτό που προσπαθούσαμε να κάνουμε -κυρίως η επιστημονική ομάδα- είναι να δώσει στα*

παιδιά να καταλάβουν ότι δεν μπορούν να εργαστούν χωρίς να έχουνε γνώση των δικαιωμάτων τους και χωρίς να έχουν βγάλει χαρτιά ώστε να μπορούν να εργαστούν». Η Σ6 υποστηρίζει *«υποχρέωσή μας ήταν να ενημερώσουμε τα παιδιά σε σχέση με τα δικαιώματά τους, πως αυτά να προστατευτούν, σε ποια ηλικία μπορούν να εργαστούν νόμιμα, κάτω από ποιες συνθήκες και πρώτα από όλα για να διασφαλίσουμε ότι δε θα βρεθούν θύματα εκμετάλλευσης, όπως συχνά συνέβαινε είτε στη χώρα καταγωγής είτε σε άλλες χώρες στις οποίες διήλθαν».*

Ακόμα προκειμένου οι ανήλικοι να έχουν παραπάνω ενημέρωση κι εκπαίδευση ως προς την εργασία η δομή προχωρούσε στη διασύνδεσή τους με διάφορες υπηρεσίες κυρίως στο Ηράκλειο και το Ρέθυμνο. Η διασύνδεση αυτή φάνηκε να είναι χρήσιμη κυρίως στην ενήλικη ζωή των φιλοξενούμενων που δε θα υπήρχε η υποστήριξη από το κέντρο φιλοξενίας. Η Σ4 αναφέρει σε σχέση με τη διασύνδεση ότι *«υπήρχαν κάποια προγράμματα που αφορούσαν στην επαγγελματική ένταξη κι αποκατάσταση των προσφύγων όπως είναι το ReA στο Ηράκλειο ή το Οδύσσεια που γινόντουσαν οι εκπαιδεύσεις των παιδιών διαδικτυακά. Επίσης υπήρχε συστηματική συνεργασία με το Κέντρο Κοινότητας Ρεθύμνου και τα παιδιά ενημερώνονταν γύρω από το εργασιακό πλαίσιο στην Ελλάδα».*

Ενότητα 4.2: Συνθήκες εργασίας στο ΚΦΑΑ Ανωγείων

Η δεύτερη θεματική των αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης αφορά στις συνθήκες εργασίας που είχαν διαμορφωθεί στο ΚΦΑΑ Ανωγείων. Ειδικότερα οι επαγγελματίες μέσα από τις συνεντεύξεις τους αναφέρθηκαν στις βασικές λειτουργίες του κέντρου φιλοξενίας, στο προσωπικό και τις ειδικότητες από τις οποίες στελεχωνόταν, στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στη διάρκεια του έργου τους αλλά και στο ρόλο που είχε το κράτος σε σχέση με την υποστήριξη της λειτουργίας του προγράμματος.

4.2.1 Βασικές λειτουργίες του ΚΦΑΑ Ανωγείων

Οι επαγγελματίες έκαναν λόγο στις βασικές λειτουργίες που είχε το ΚΦΑΑ Ανωγείων, οι οποίες είναι κοινές σε όλα τα ΚΦΑΑ της Επικράτειας. Σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους οι βασικές λειτουργίες -οι οποίες διαμόρφωναν και τις παρεχόμενες στους ανηλίκους υπηρεσίες- εστίαζαν στην κάλυψη των βασικών αναγκών των φιλοξενούμενων με την παροχή φροντίδας, στη νομική υποστήριξή τους,

στην εκπαίδευση, στην κοινωνικοποίηση των ανηλίκων αλλά και στην προετοιμασία για την ενήλικη ζωή.

Αναφορικά με την κάλυψη των βασικών αναγκών ο Σ1 είπε ότι *«η δομή ήταν ένα σπίτι, τα παιδιά έμεναν εκεί πέρα»* κι η Σ11 συμπλήρωσε πως *«αυτό που κάναμε ήταν να προσπαθούμε τα παιδιά να τα νιώσουν ότι εδώ είναι το σπίτι τους και ότι είναι ασφαλή μαζί μας».* Σχετικά με την παροχή φροντίδας προς τους φιλοξενούμενους η Σ4 υπογράμμισε πως «*φιλοξενούσαμε ασυνόδευτους ανηλίκους, δηλαδή παιδιά που μπορεί να είχαν έρθει μόνα τους στην Ελλάδα ή που δεν υπήρχε κάποιος που να ασκεί τη γονική μέριμνα. Δηλαδή δεν συνοδεύονταν από κάποιον κηδεμόνα. Ο στόχος της δομής ήταν να παρέχει στα παιδιά ένα ασφαλές περιβάλλον κι ένα προστατευμένο περιβάλλον και να τα προστατεύει από οποιονδήποτε κίνδυνο όπως είναι η εκμετάλλευση. Ο ρόλος της δομής ήταν να παρέχει ασφάλεια στα παιδιά».* Τέλος σε σχέση με την παροχή φροντίδας η Σ6 είπε πως «*στόχος της δομής ήτανε η φιλοξενία κι η γενικότερη υποστήριξη των παιδιών, η διαχείριση κι η υποστήριξη μέσα από την πλαισίωση τους».*

Ένας ακόμα σημαντικός στόχος που αφορούσε τη λειτουργία του ΚΦΑΑ σύμφωνα με τους περισσότερους συμμετέχοντες ήταν η νομική υποστήριξη των ανηλίκων κυρίως στα θέματα παροχής ασύλου αλλά και σε οποιαδήποτε άλλη νομική διαδικασία. Πιο αναλυτικά η Σ2 είπε ότι «*οι κοινωνικοί λειτουργοί ασχολιόταν με τα χαρτιά τους ώστε να μπορούν να είναι νόμιμα στη χώρα μας ή να φύγουν σε άλλα μέρη»* κι ο Σ3 υποστήριξε ότι *«στόχος μας ήταν να μπορέσουμε όσο μπορούμε να τους φτιάξουμε κάποια χαρτιά, να τους νομιμοποιήσουμε ώστε να είναι έτοιμα για την ενήλικη ζωή».*

Στους στόχους που αφορούσαν τη λειτουργία του ΚΦΑΑ κάποιοι πληροφοριοδότες ανέφεραν ότι ένας από αυτούς ήταν η κοινωνικοποίηση των φιλοξενούμενων. Ειδικότερα ο Σ3 υποστήριξε σε σχέση με αυτόν το στόχο ότι « *στόχος μας ήταν να κοινωνικοποιηθούν είτε μέσα στην κοινωνία του χωριού στα Ανώγεια είτε μέσα στην ευρύτερη κοινωνία της Κρήτης είτε της Ελλάδας. Να βρούμε τρόπους να ταιριάξουν τη δικιά τους κουλτούρα να την προσαρμόσουν στην κουλτούρα την ελληνική και της ελληνικής κοινωνίας. Αυτές είναι οι βασικές νομίζω αξίες που πρέπει να έχουμε σαν κέντρο φιλοξενίας, δηλαδή τα παιδιά να προσαρμοστούν, να κοινωνικοποιηθούν».* Αυτός ο στόχος της κοινωνικοποίησης ήταν αρκετά σημαντικός και για την επιτέλεσή του κρίσιμο ρόλο είχε το σχολείο, καθώς σύμφωνα με τον Σ1 *«πηγαίνανε σχολείο,*

έκαναν δραστηριότητες κι αυτό τα βοηθούσε να μάθουν τη γλώσσα και να κάνουν φίλους».

Τέλος σχετικά με το κομμάτι που αφορά το σκοπό λειτουργίας των ΚΦΑΑ έγινε ειδική μνεία από τους περισσότερους συμμετέχοντες στο κομμάτι που έχει να κάνει με την προετοιμασία των φιλοξενούμενων για την ενήλικη ζωή. Δηλαδή ο Σ3 υποστήριξε ότι *«σκοπός είναι να κρατήσεις τα παιδιά όσο το δυνατόν περισσότερο καιρό μπορείς και να τους δώσεις εργαλεία κι εφόδια που θα τα βοηθήσουν στη μετέπειτα ζωή τους, να είναι έτοιμα τα παιδιά ώστε να πάνε παραπέρα στην ζωή τους.* Η Σ11 ανέφερε ότι *«όταν έρχεται ένα παιδί στη δομή το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να δούμε τι θέλουν να κάνουνε όταν γίνουν 18 και θα βοηθούσαμε πάνω σε αυτό. Αυτό είναι κάτι που δουλεύεται κάθε μέρα με όλα τα παιδιά».*

4.2.2 Στελέχωση της δομής

Στο σημείο αυτό οι επαγγελματίες αναφέρθηκαν στο προσωπικό και στις ειδικότητες από το οποίο στελεχωνόταν τόσο η δομή των Ανωγείων όσο κι η δομή στην οποία εργαζόταν στα Ζαγοροχώρια ο πληροφοριοδότης στην ειδικότητα του κοινωνικού λειτουργού. Επίσης έγινε αναφορά από το σύνολο των συμμετεχόντων στα προβλήματα που υπήρχαν λόγω της υποστελέχωσης.

Στο ΚΦΑΑ Ανωγείων υπήρχαν τρεις διαφορετικές ομάδες κι η καθεμία είχε διαφορετικό αντικείμενο εργασίας. Πιο συγκεκριμένα η Σ4 υποστήριξε ότι «*υπήρχε η επιστημονική ομάδα, η υποστηρικτική ομάδα κι η ομάδα έργου η οποία ήταν στην Αθήνα. Η ομάδα έργου βρισκόταν στα κεντρικά του φορέα στο ΙΝΕΔΙΒΙΜ. Η επιστημονική ομάδα αποτελείται από την επιστημονικά υπεύθυνη η οποία ήταν κοινωνική λειτουργός, από ψυχολόγο κι από εκπαιδευτικό. Υπήρχε κι η υποστηρικτική ομάδα η οποία αποτελούνταν από φροντιστές ή αλλιώς γενικών καθηκόντων, από τις μαγείρισσες κι από διερμηνέα. Υπήρχε ακόμα κι ο ρόλος του συντονιστή ο οποίος ήταν ένα ξεχωριστό πρόσωπο».* Η Σ6 σε σχέση με τη στελέχωση της δομής των Ανωγείων είπε πως *«υπήρχε υποστήριξη από κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι ήταν τα πρόσωπα αναφοράς των παιδιών. Επομένως και σύμφωνα με το καθηκοντολόγιο ήταν στις αρμοδιότητές τους η διαχείριση, η υποστήριξη, η πλαισίωση των παιδιών κι αναλάμβαναν την υποδοχή των παιδιών την προσαρμογή τους στο περιβάλλον.*

Αφού οι πληροφοριοδότες αναφέρθηκαν στο προσωπικό και στις ειδικότητες από τις οποίες στελεχωνόταν το ΚΦΑΑ, αναφέρθηκαν εκτενώς στην επάρκεια της

στελέχωσης σε συνάρτηση με τον αριθμό των φιλοξενούμενων ανηλίκων. Σχεδόν όλοι οι επαγγελματίες υποστήριξαν ότι υπήρχε σοβαρό πρόβλημα με την υποστελέχωση καθόλη τη διάρκεια της λειτουργίας του ΚΦΑΑ, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να αναλαμβάνουν επιπλέον καθήκοντα πέραν του ρόλου τους και της σύμβασής τους. Η Σ11 ανέφερε πως «*πολλά παιδιά χρειάζονταν ψυχολόγο και εμείς δεν είχαμε για πολλούς μήνες στη δομή ψυχολόγο και είχανε πολύ σοβαρά προβλήματα τα οποία δεν μπορούσαμε να διαχειριστούμε ούτε εμείς».* Η Σ6 αναφέρθηκε στην έλλειψη νοσηλευτικού προσωπικού *«υπήρχε πρόβλεψη αλλά δεν είχαμε νοσηλευτή ποτέ κι έτσι έπρεπε το υπόλοιπο προσωπικό να συνοδεύει τα παιδιά στον γιατρό».* Οι ελλείψεις σε κάποιες ειδικότητες όπως είναι αυτή του ψυχολόγου είχε ως αποτέλεσμα σύμφωνα με πολλούς συμμετέχοντες να αναλαμβάνουν περαιτέρω καθήκοντα. Πιο συγκεκριμένα η Σ2 υποστήριξε πως *«τη δουλειά του ψυχολόγου την είχε αναλάβει το υπόλοιπο προσωπικό. Πέρα από τις αρμοδιότητες και τις δουλειές που είχε ο καθένας με βάση την ειδικότητά του θα έπρεπε να βοηθήσουμε τα παιδιά και κάνουμε εμείς τον ψυχολόγο».* Ο Σ8 ανέφερε ότι «*επειδή υπήρχαν πολλά πράγματα καλύπταμε κι άλλες αρμοδιότητες όπως ήταν για παράδειγμα αυτή του οδηγού και του συνοδού πέρα δηλαδή από του κοινωνικού λειτουργού.* Τέλος η Σ11 αναφέρθηκε σε μια περίοδο κατά την οποία η δομή των Ανωγείων αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα στη στελέχωσή της, κάτι που δυσκόλεψε τη λειτουργία της δομής. Δηλαδή περιέγραψε πως λόγω της υποστελέχωσης έπρεπε να καλύπτονται οι καθημερινές ανάγκες των παιδιών και με αυτόν τον τρόπο η ίδια για παράδειγμα αναγκάζονταν να βοηθάει στο σερβίρισμα του φαγητού, κάτι που δεν προβλεπόταν από το ΦΕΚ λειτουργίας των δομών.

4.2.3 Δυσκολίες επαγγελματιών

Σε αυτήν την υποκατηγορία του δεύτερου θεματικού άξονα οι πληροφοριοδότες μίλησαν αναλυτικά για τις δυσκολίες και τα εμπόδια που υπήρχαν κατά τη λειτουργεία του κέντρου φιλοξενίας κι επικεντρώθηκαν κυρίως στις ελλείψεις λόγω της υποχρηματοδότησης και της υποστελέχωσης κάτι που συνέβαλε στη δημιουργία συνθηκών burn-out. Συγκεκριμένα όσον αφορά στις ελλείψεις η Σ2 υποστήριξε ότι *«εγώ το διάστημα αυτό και πριν 4 χρόνια που είχα πάει υπήρχε πρόβλημα στο κομμάτι του φαγητού. Και την δεύτερη φορά που είχα πάει μου είχαν πει οι συνάδελφοι μου ότι υπήρχε πάλι πρόβλημα με το φαγητό αλλά δεν υπήρχε τόσο. Ένα άλλο βασικό πρόβλημα ήταν ο ρουχισμός».* Η Σ11 μίλησε εκτενώς για το κομμάτι που αφορούσε στη χρηματοδότηση και τις καθυστερήσεις που συστηματικά υπήρχαν κάτι που δυσκόλευε

σημαντικά την καθημερινότητα στη δομή. Πιο αναλυτικά υποστήριξε πως αντιμετώπιζαν συνεχώς καθυστερήσεις στην καταβολή των κονδυλίων, γεγονός που σήμαινε καθυστερήσεις στην καταβολή των δεδουλευμένων των εργαζομένων, των χρημάτων που έπρεπε να λαμβάνει το κάθε παιδί ανά μήνα και των πληρωμών στους προμηθευτές. Μάλιστα επειδή τα παιδιά είχαν διάφορες ανάγκες όπως είναι η συμμετοχή σε κάποια δραστηριότητα, οι εργαζόμενοι πολλές φορές αναγκάζονταν να πληρώνουν με δικά τους χρήματα το αντίτιμο ώστε να μην επηρεάζεται η καθημερινότητα των παιδιών. Στη συνέχεια έκανε λόγο για την πίεση που υπήρχε από το υπουργείο, καθώς υπογράμμισε ότι «πα*ράλληλα είχαμε και την πίεση από το υπουργείο να κάνουμε κάποια πράγματα κι ήταν πολύ δύσκολο όταν δεν είχαμε πολύ προσωπικό και όταν δεν παίρναμε κι εμείς τα χρήματα μας. Επειδή βλέπαμε αυτά τα παιδιά σαν δικά μας και ήμασταν οι μόνοι άνθρωποι που ήξεραν εδώ πέρα στην Ελλάδα και που ένιωθαν ασφάλεια δεν μπορούσαμε να μην το κάνουμε.*

Πέρα από τα προβλήματα χρηματοδότησης και στελέχωσης που έγινε σημαντική κι εκτενής αναφορά από τους πληροφοριοδότες, λίγοι από αυτούς αναφέρθηκαν στη δυσκολία που υπήρχε ορισμένες φορές σε σχέση με την προσέγγιση των ανηλίκων και στην απουσία προγραμμάτων στήριξης του προσφυγικού πληθυσμού. Ειδικότερα σχετικά με το πρώτο σκέλος των δυσκολιών η Σ6 είπε ότι *«νομίζω ότι σε αυτούς που έχουν δουλέψει στο πεδίο, το βασικότερο είναι να θέσεις τα όρια. Πώς να εξηγήσεις τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των παιδιών. Έχοντας πάντοτε στο μυαλό σου το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών και να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν σεβόμενοι όμως τους υπόλοιπους ωφελούμενους. Υπήρχαν φορές που υπήρχαν ζητήματα κουλτούρας που επηρέαζαν άμεσα τις αντιδράσεις των παιδιών και ως προς τους υπόλοιπους ωφελούμενους, αλλά και ως προς την τοπική κοινωνία.* Σε σχέση με τα προγράμματα υποστήριξης των προσφύγων η Σ11 υποστήριξε πως *«θα πρέπει να υπάρχουν περισσότερα προγράμματα και περισσότερες θέσεις για τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο και θα πρέπει αυτά τα προγράμματα να μη σταματάνε γιατί υπάρχουν πολλά προγράμματα που είναι για 1-2 χρόνια και μετά σταματάνε αλλά οι άνθρωποι συνεχίζουν να υπάρχουν».*

4.2.4 Ο ρόλος του κράτους

Ένα σημαντικό κομμάτι που αφορά στη λειτουργία των δομών φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανηλίκων έχει να κάνει με το ρόλο του κράτους που είναι ο σχεδιαστής

κι ο χρηματοδότης των προγραμμάτων για τον προσφυγικό πληθυσμό κι έχει τον εποπτικό ρόλο στη λειτουργία των ΚΦΑΑ.

Η πλειονότητα των επαγγελματιών αναφέρθηκε σε προβλήματα που δημιουργούνταν από τη στάση του κράτους, τα οποία οφείλονται κατά βάση στην υποχρηματοδότηση και στις συνεχείς καθυστερήσεις καταβολής των κονδυλίων. Η Σ4 -που εργαζόταν στα κεντρικά του φορέα- έδωσε αρκετές πληροφορίες για τη χρηματοδότηση και τα προβλήματα που υπήρχαν γύρω από αυτή. Συγκεκριμένα περιέγραψε ότι *«το κράτος θέλει να δείχνει ότι υποστηρίζει τα παιδιά αλλά στην πραγματικότητα κυρίως λόγω της υποχρηματοδότησης δεν στηρίζει την αυτονόμηση αυτών των παιδιών. Κι ο τρόπος χρηματοδότησης είναι πάρα πολύ πολύπλοκος και συνήθως η χρηματοδότηση έρχεται πολύ καθυστερημένα. Στο δικό μας το ΚΦΑΑ υπήρχαν πολύ μεγάλες καθυστερήσεις στη χρηματοδότηση πράγμα που δημιουργούσε και πολλές ελλείψεις».* Αυτές οι καθυστερήσεις σύμφωνα με την Σ4 παρεμπόδιζαν την ομαλή λειτουργία της δομής αφού δε μπορούσαν να προχωρήσουν ορισμένες διαδικασίες που θα κάλυπταν τις βασικές ανάγκες των παιδιών, όπως είναι ο ρουχισμός. Συμπληρωματικά με τα παραπάνω υποστηρίζει πως ο ρόλος του κράτους είναι πολύ σημαντικός κι ουσιαστικός ώστε να λειτουργήσει σωστά μια δομή. Συγκεκριμένα αναφέρει πως τα κέντρα φιλοξενίας θα πρέπει να λειτουργούν με βάση όλες τις ανάγκες των παιδιών κι όχι μόνο να καλύπτονται οι βασικές ανάγκες, δηλαδή το φαγητό κι η στέγαση. Αντιθέτως είναι απαραίτητο τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ανεμπόδιστα μια δραστηριότητα που επιθυμούν. Η Σ11 που έχει εργαστεί και σε άλλα προγράμματα γύρω από το προσφυγικό, ως προς το ρόλο του κράτους ανέφερε πως *«το κράτος δεν βοηθάει πολύ τα παιδιά και γενικά τους πρόσφυγες. Αυτό είναι κάτι που είδα και στο προηγούμενο πρόγραμμα που δούλευα και τώρα στη δομή. Τα παιδιά έχουν ανάγκη από χρήματα αλλά τους δίνουν μόνο 30€ τον μήνα και αυτά με πολύ μεγάλη καθυστέρηση. Επίσης χρειάζεται να κάνουν δραστηριότητες και δεν καλύπτονται εύκολα αυτά τα έξοδα».*

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες κρίνουν ότι τα προβλήματα που δημιουργούνται από το κράτος οφείλονται στην απουσία σχεδιασμού με βάση τις ανάγκες των προσφύγων. Η Σ4 υποστηρίζει πως *«το κράτος έχει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην λειτουργία των δομών και μέσα από τις δράσεις αν υπήρχε καλύτερη οργάνωση θα μπορούσαν να προσφέρουν περισσότερα πράγματα και να είναι καλύτερη πλαισίωση απέναντι στους ασυνόδευτους συνολικά. Το θέμα είναι όχι μόνο να δημιουργούνται δομές*

-που είναι σημαντικό να υπάρχουν- αλλά θα πρέπει και αυτές οι δομές να υποστηρίζονται και να εποπτεύονται καλύτερα». Συμπληρωματικά αναφέρει πως *«θα πρέπει να υπάρχουν περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα στοχευμένα στους ασυνόδευτους ανηλίκους, να δημιουργήσει το κράτος δηλαδή καλύτερα προγράμματα για να εντάξει τα παιδιά μέσω της εκπαίδευσης».* Ο Σ8 σε σχέση με τα προγράμματα είπε ότι *«θα πρέπει να πλαισιωθεί με άλλον τρόπο το προσφυγικό και κυρίως τα εκπαιδευτικά προγράμματα του προσφυγικού. Να υπάρχουν οι κατάλληλοι πόροι, οι κατάλληλοι άνθρωποι, το κατάλληλο ανθρώπινο προσωπικό κι η κατάλληλη πλαισίωση».* Στη συνέχεια αναφέρει πως *«όσον αφορά την επαγγελματική εκπαίδευση δεν υπάρχει κανένα πλαίσιο, δεν υπήρχε δηλαδή κάποιος επαγγελματικός προσανατολισμός ή κάποιο πλαίσιο για να κάνουν τα παιδιά, ειδικά μετά τα 16 κάποια πρακτική άσκηση που θα τους βοηθούσε».* Ως προς την απουσία σχεδιασμού με βάση τις ανάγκες των ωφελούμενων, η Σ11 έκανε ειδική μνεία στην απουσία προγραμμάτων στέγασης κι υποστήριξης μετά την ενηλικίωση. Αναλυτικότερα αναφέρει πως *«όταν τα παιδιά έρχονται στη δομή συνήθως είναι 15-16-17 και ξέρουν ότι έχουν πολύ λίγο χρόνο για να μάθουν τη γλώσσα, να δουν τι θα κάνουν, να βρουν ένα σπίτι όταν γίνουν 18 και δεν υπάρχουν πολλά προγράμματα ή θέσεις για να πάνε τα παιδιά στην αυτόνομη διαβίωση. Είναι πολύ λίγες οι θέσεις σε αυτά τα προγράμματα».*

Κλείνοντας στο κομμάτι που αφορά το ρόλο του κράτους μια πληροφοριοδότρια έκανε λόγο για τις συνθήκες που δημιουργούνται κι έχουν ως αποτέλεσμα τη συνεχή αποχώρηση του προσωπικού που στελεχώνει τα κέντρα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων. Συγκεκριμένα η Σ4 υποστήριξε πως *«λόγω της υποχρηματοδότησης πολλοί εργαζόμενοι αναγκάζονται να φεύγουν. Και αυτό δεν είναι καλό για τα παιδιά, να δένονται με κάποιους ανθρώπους και μετά να τους αποχωρίζονται. Δένονται τα παιδιά με ανθρώπους και τους χάνουν. Και αυτό από μόνο του δεν βοηθάει στο βασικό σκοπό και στους στόχους μιας δομής. Ένα παιδί δεν μπορεί να νιώσει ούτε ασφάλεια ούτε σταθερότητα όταν αλλάζει συνέχεια το προσωπικό και οι άνθρωποι που βρίσκονται γύρω του».* Και συμπληρώνει πως *«πολλές φορές ένα παιδί μπορεί να δει και την αγανάκτηση των ανθρώπων που το υποστηρίζουν. Γιατί όταν ένας εργαζόμενος έχει να πληρωθεί 6 και 8 μήνες και βλέπει ότι τα παιδιά έχουν την ανάγκη να κάνουν μια δραστηριότητα και την πληρώσει από την τσέπη του αυτό του προκαλεί μια αγανάκτηση και φυσικά μπορεί να μειωθεί και η αποδοτικότητα στη δουλειά του».*

Ενότητα 4.3: Ένταξη ασυνόδευτων ανηλίκων

Στον τρίτο άξονα της θεματικής ανάλυσης οι πληροφοριοδότες στάθηκαν κυρίως στους παράγοντες κινδύνου που μπορούν να προκληθούν αν δεν υπάρχει σωστή ένταξη, στα οφέλη που εντοπίζονται για την κοινότητα φιλοξενίας και στους παράγοντες που συμβάλλουν στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και του προσφυγικού πληθυσμού γενικότερα.

4.3.1 Παράγοντες κινδύνου

Σε σχέση με τους παράγοντες κινδύνου ορισμένοι επαγγελματίες υποστήριξαν πως είναι σημαντική η ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων, καθώς με την απουσία αυτής δημιουργούνται συνθήκες οι οποίες είναι επικίνδυνες τόσο για τα ίδια τα παιδιά όσο και για την κοινωνία. Συγκεκριμένα ο Σ1 κι ο Σ5 αναφέρουν αντίστοιχα για αυτό ότι *«είναι πολύ σημαντικό να ενταχθούν γιατί αν δεν ενταχθούν σε μια κοινωνία στην οποία ζουν τότε θα είναι παρείσακτοι. Κι αυτό είναι πολύ αρνητικό για μια κοινωνία. Αν ένας άνθρωπος δεν ενταχθεί, αν δεν έχει τα βασικά για να επιβιώσει θα είναι ένα πρόβλημα. Θα στραφεί στην παρανομία. Αν πεθαίνεις της πείνας αναγκαστικά θα κλέψεις»* κι *«αν δεν ενταχθούν τότε δημιουργούνται οι συνθήκες για έκρυθμες καταστάσεις δηλαδή για συμπλοκές για καυγάδες και εγκληματικότητα για αυτό θα πρέπει να ενταχθεί αυτός ο πληθυσμός και ο κάθε πληθυσμός».*

4.3.2 Οφέλη για την κοινότητα φιλοξενίας

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ορισμένοι συμμετέχοντες ανέλυσαν τα οφέλη που έχει η ένταξη στις κοινότητες μέσα από τη βελτίωση της τοπικής κι εθνικής οικονομίας. Ενδεικτικά ο Σ3 υποστηρίζει πως *«η ένταξη θα βοηθούσε στο κομμάτι το εργασιακό και το οικονομικό. Οι περισσότεροι μετανάστες ανέκαθεν το πρώτο πράγμα που κάνουν είναι να βοηθήσουν την τοπική οικονομία».* Ο Σ8 θεωρεί για το συγκεκριμένο ζήτημα ότι *«θα βοηθούσε πολύ ειδικά τώρα που υπάρχει έλλειψη σε εργατικά χέρια και θα βοηθήσει να καλύψουν κάποιες θέσεις εργασίας. Επίσης θα αυξηθεί η παραγωγικότητα και επειδή θα είναι πιο αυτόνομοι πλέον οι πρόσφυγες δεν θα χρειάζονται τόσα χρήματα από την πλευρά του κράτους για το προσφυγικό».* Ο Σ3 ακόμα ανέφερε πως η ένταξη των προσφύγων θα συνέβαλε στο δημογραφικό ζήτημα καθώς, *«αυτό βοηθά να καλυφθεί σε ένα βαθμό το δημογραφικό πρόβλημα. Υπάρχει ένα θέμα σε όλη την Ευρώπη ότι δεν υπάρχουν νέοι και νέα άτομα για να εργαστούν σε κάποιες θέσεις. Αυτό το καλύπτουν οι πρόσφυγες. Δεν τα καλύπτει βέβαια σε απόλυτο βαθμό».* Τέλος η Σ6 αναφέρει ότι *«η*

εργασία πάντοτε είναι το νούμερο ένα για την καλύτερη ένταξη κι ενσωμάτωση αυτών των πληθυσμών. Βλέπουμε ότι υπάρχουν κάποιες πρωτοβουλίες ως προς αυτό το κομμάτι».

4.3.3 Παράγοντες ένταξης

Στη συνέχεια των συνεντεύξεων οι πληροφοριοδότες αναφέρθηκαν στους παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και του προσφυγικού πληθυσμού συνολικά. Οι περισσότεροι επικεντρώθηκαν στο σχολείο κι ο Σ1 κι η Σ11 υποστήριξαν πως *«η δομή βοηθούσε σε αυτό. Δηλαδή πήγαιναν τα παιδιά στο σχολείο, έρχονταν τα παιδιά σε επαφή με τη γλώσσα, με την τοπική κοινωνία»* και *«παρακινούσαμε συνέχεια τα παιδιά να πηγαίνουν στο σχολείο γιατί ανάμεσα στα άλλα υπάρχει ορατότητα κι ειδικά φέτος που είχαμε και δύο τμήματα για να μαθαίνουν τα παιδιά ελληνικά ήταν πιο εύκολο».* Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στην ένταξη είναι η ενδυνάμωση των ανηλίκων, δηλαδή τα παιδιά να αποκτήσουν γνώσεις πάνω σε μια τέχνη ή να συμμετέχουν στις δράσης της κοινότητας. Αυτά τα δύο στοιχεία θα τους δώσει αυτοπεποίθηση και κίνητρο ώστε να προσπαθούν και τα ίδια να ενταχθούν. Η Σ9 είπε για αυτό το ζήτημα πως *«θεωρώ πολύ σημαντικό όταν πάμε να δημιουργήσουμε μια κοινότητα προσφύγων όπως είναι οι δομές να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα ώστε να υπάρχουν εκείνα τα εργαλεία εκμάθησης ώστε τα παιδιά να μάθουν μια τέχνη. Και μέσα από αυτή την τέχνη τα παιδιά να καταλάβουν ότι δεν ήρθαν απλά να φιλοξενηθούν αλλά θα αλλά θα μάθουν και μια τέχνη την οποία θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν στον τόπο που φιλοξενούνται».* Τέλος τα παιδιά χρειάζεται να συμμετέχουν σε δράσεις της κοινότητας και να εμπλέκονται με αυτήν, κάτι που συνέβαινε στο ΚΦΑΑ Ανωγείων, σύμφωνα με την Σ4 διότι *«τα παιδιά συμμετείχαν όσο το δυνατόν περισσότερο σε δράσεις της τοπικής κοινότητας από κάποια εκδήλωση που θα γινόταν στο χωριό μέχρι να πάνε και στους γάμους».*

Ενότητα 4.4: Κ.Αλ.Ο. και ΚΦΑΑ Ανωγείων

Στον τέταρτο θεματικό άξονα των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας οι επαγγελματίες που εργάστηκαν στο πεδίο αναφέρθηκαν στην Κ.Αλ.Ο. και την πρότειναν ως εναλλακτική λύση για την πλαισίωση και την υποστήριξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Περιέγραψαν την έως τώρα επαφή τους με την Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία κι έγινε εκτενής συζήτηση γύρω από τα οφέλη που εντοπίζονται για τους ανήλικους και την τοπική κοινότητα. Παράλληλα οι

πληροφοριοδότες μίλησαν για τις δυσκολίες και τα εμπόδια που ενδέχεται να προκύψουν μέσα από την εφαρμογή ενός τέτοιου εγχειρήματος, καθώς και για τους παράγοντες που μπορούν να λειτουργήσουν βοηθητικά σε αυτό.

4.4.1 Εμπλοκή επαγγελματιών με την Κ.Αλ.Ο.

Στο σημείο αυτό οι επαγγελματίες μίλησαν για την επαφή και τις γνώσεις που έχουν οι ίδιοι σε σχέση με την Κ.Αλ.Ο. Μέσα από το σύνολο των συνεντεύξεων εξάγεται το συμπέρασμα ότι έχουν κάποια πρότερη γνώση, διότι είχε γίνει προσπάθεια ίδρυσης κοινωνικής και συνεταιριστικής επιχείρησης στο ΚΦΑΑ Ανωγείων κι όλα τα στελέχη της δομής είχαν μελετήσει κι ενημερωθεί για την Κ.Αλ.Ο.. Πιο συγκεκριμένα οι συμμετέχοντες μίλησαν για τους τρόπους που αυτή μπορεί να συμβάλλει στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και του προσφυγικού πληθυσμού συνολικά. Συγκεκριμένα δύο πληροφοριοδότες ο Σ1 κι η Σ4 υποστήριξαν πως η ΚΑλΟ μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων καθώς *«στην αλληλεγγύα οικονομία ο βασικός στόχος είναι να βοηθάει κοινωνικές ομάδες οι οποίες βρίσκονται στο περιθώριο. Τους βοηθάει να ενταχθούν σε μια οικονομική επιχείρηση η οποία όμως δεν είναι στην ουσία επιχείρηση. Είναι μια ομάδα κοινωνική η οποία ψάχνει να βρει τρόπους ώστε άτομα που ήταν πριν στο περιθώριο να προσαρμοστούν και να εγκλιματιστούν στην κοινωνία ξανά».* Ακόμα η Σ4 πρόσθεσε πως *«η Κ.Αλ.Ο. γνωρίζω πως είναι ένα σύνολο δραστηριοτήτων που βρίσκονται στον τομέα της παραγωγής, της συναλλαγής της, κατανάλωσης, που έχουν σκοπό να καλύψουν τις ανάγκες των ανθρώπων που την εφαρμόζουν αλλά και γενικότερα του κοινωνικού συνόλου».* Μάλιστα όπως τόνισαν όλοι οι πληροφοριοδότες που έχουν εργαστεί στο ΚΦΑΑ Ανωγείων στο παρελθόν στη δομή είχε γίνει προσπάθεια να στηθεί ένα τέτοιο εγχείρημα. Η Σ2 είπε σε σχέση με αυτό ότι *«εμείς σαν δομή είχαμε σκεφτεί να φτιάξουμε μια κοινωνική και συνεταιριστική επιχείρηση που τα παιδιά να ήταν μέλη της. Σε αυτό η κοινωνική λειτουργός που είχαμε προσπάθησε να το εντάξει στα παιδιά ώστε να μπορούν, ας πούμε να μπορούν να έρθουν σε κάποιες δουλειές και να γνωρίσουν μια τέχνη».*

4.4.2 Οφέλη για τα ασυνόδευτα ανήλικα

Στη συνέχεια οι επαγγελματίες έκαναν εκτενή αναφορά στα οφέλη που θα είχε η συμμετοχή των ανηλίκων σε ένα εγχείρημα κοινωνικής κι αλληλέγγυας οικονομίας κι επικεντρώθηκαν στην προσωπική ανάπτυξη που θα είχαν οι ανήλικοι, στην

προετοιμασία για την ενήλικη ζωή και την επαγγελματική αποκατάσταση τους, στην ενδυνάμωση των σχέσεων με την τοπική κοινότητα, στην ένταξη κα.

Σε σχέση με την προσωπική ανάπτυξη των ανηλίκων η Σ2 υποστήριξε ότι *«μέσα από την ΚοινΣΕπ θα μπορούσαν κάποια παιδιά που είχανε κάποιο ταλέντο είτε στην ζωγραφική είτε στη ραπτομηχανή να μάθουν τη διαδικασία πιο εύκολα και πώς λειτουργεί μια δουλειά ώστε να βγουν μετά πιο εύκολα στην αγορά εργασίας. Θα ήταν πιο δημιουργικοί και πιο χαρούμενα σαν άτομα».* Επίσης η Σ2 πρόσθεσε ότι *«αυτό θα βοηθούσε 100% αυτά τα παιδιά, γιατί έτσι θα γίνονταν πιο δραστήρια και μέσα από τη δημιουργία θα έπαιρναν την ικανοποίηση από αυτό που θα φτιάχνανε. Θα ένοιωθαν ότι και αυτά εργάζονται και ότι παίρνουν ένα χρηματικό ποσό τα οποία θα τα έκανε πιο ανεξάρτητα και πιο δημιουργικά».*

Η Σ4 θεωρεί πως η δημιουργία μιας ΚοινΣΕπ εντός του ΚΦΑΑ θα έδινε πρόσβαση σε προγράμματα κι υπηρεσίες. Συγκεκριμένα αναφέρει πως *«θα μπορούσε να βοηθήσει μια ΚοινΣΕπ είτε πρόσφερε τις υπηρεσίες της στα παιδιά για παράδειγμα να προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα».* Ταυτόχρονα ο Σ3 υποστηρίζει ότι μια ΚοινΣΕπ θα συνέβαλε στην προετοιμασία των ανηλίκων για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή. Ειδικότερα είπε ότι *«θα γνωρίζουν τα δικαιώματά τους, ακόμα θα γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν, θα γνωρίζουν τις υποχρεώσεις τους, θα γνωρίζουν τι πρέπει να ζητήσουν, θα γνωρίζουν τι πρέπει να δώσουν. Θα κάλυπτε και τα παιδιά και στη μετέπειτα ζωή τους γιατί θα ξέρουν βιωματικά τα δικαιώματά τους».*

Παράλληλα τέσσερις συμμετέχοντες υπογράμμισαν ότι η δημιουργία μιας ΚοινΣΕπ στη δομή θα συνέβαλε στην επαγγελματική αποκατάσταση των ωφελούμενων. Η Σ4 κι ο Σ8 αναφέρουν αντίστοιχα ότι *«θα μπορούσε στο ίδιο το κέντρο φιλοξενίας τα ίδια τα παιδιά της δομής να προσφέρουν εκείνα τις υπηρεσίες τους. Δηλαδή να βοηθήσουν πολύ στη δημιουργία θέσεων εργασίας είτε μέσα στη δομή είτε σε συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις. Θα μπορούσαν δηλαδή τα παιδιά να αναπτύξουν δραστηριότητες που να σχετίζονται για παράδειγμα με παραγωγή προϊόντων με παροχή υπηρεσιών. Αυτό θα τους δώσει τη δυνατότητα να έχουν μια νόμιμη εργασία θα μάθουν δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν πάρα πολύ να ενταχθούν στην αγορά εργασίας να βρουν αλλού μια δουλειά»* κι *«αυτά τα προϊόντα μπορούν να εκμεταλλευτούν και την κοινωνική ετικέτα ώστε να έχουν πιο εύκολη πρόσβαση στην αγορά».*

Ακόμα σύμφωνα με την πλειονότητα των συμμετεχόντων η συμμετοχή των ανηλίκων σε ένα εγχείρημα Κ.Αλ.Ο θα συνέβαλε στην ενδυνάμωση των σχέσεων με την τοπική κοινότητα. Ο Σ1 είπε σχετικά με αυτό ότι *«αυτό θα βοηθούσε τα παιδιά και για την καλύτερη τους επαφή με την τοπική κοινωνία. Θα τα βοηθούσε να έρθουν κοντά με την κοινωνία»* κι η Σ4 *«θα προωθηθεί θεωρώ η αλληλεγγύη αλλά και κοινωνική συνοχή, δηλαδή θεωρώ ότι θα βοηθήσει στο να μειωθούν οι κοινωνικές διαμάχες και θα έχουν την ευκαιρία να γίνουν ενεργά μέλη στην κοινωνία».* Τέλος ως προς την ενδυνάμωση των σχέσεων με την τοπική κοινότητα ο Σ9 αναφέρει πως *«πιστεύω ότι σε συνάρτηση με μια τεχνική σχολή που θα μπορούσε να γίνει θα είχε την απογείωση του αποτελέσματος, λειτουργώντας και στην ίδια την κοινότητα. Δηλαδή η κοινότητα αυτή θα έκανε ένα πυρήνα εξειδίκευσης που τώρα δεν υπάρχει».*

Ένας άλλος τομέας που θα ήταν χρήσιμη η Κ.Αλ.Ο. για τα ασυνόδευτα είναι η ένταξη, καθώς σύμφωνα με τους ορισμένους πληροφοριοδότες μέσω αυτής θα είχαν τα παιδιά πρόσβαση σε πολλά εργαλεία και μέσα ώστε που θα συνέβαλαν στην ένταξή τους. Ο Σ1 υποστήριξε ότι *«θα συνέβαλε στην ουσιαστική ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων ένα τέτοιο εγχείρημα να προσαρμοστούν, να μάθουν τη γλώσσα, να ενημερωθούν για τα δικαιώματά τους για να μην πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης, να έρθουν πιο κοντά με την τοπική κοινότητα και γενικά να ενταχθούν όσο το δυνατόν περισσότερο και καλύτερα».* Συμπληρώνοντας η Σ6 είπε ότι *«τα παιδιά θα αισθάνονταν ότι και αυτά είναι μέρος του τόπου στο οποίο βρίσκονται και φιλοξενούνται. Θα τους έκανε ίσως να αισθάνονται κιόλας ότι δεν είναι κάτι παροδικό γιατί δεν είναι περαστικοί από το μέρος στο οποίο διαβιούν αλλά θα τους έκανε να νιώθουν πιο οικεία για το μέρος που μένουν».*

Ένα ακόμα θετικό αποτέλεσμα που θα είχαν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μέσα από τη συμμετοχή τους σε μια ΚοινΣΕπ είναι η προστασία τους από την εκμετάλλευση, καθώς όπως αναφέρει ο Σ8 *«πιστεύω ότι για τα ασυνόδευτα ανήλικα που είναι μια ευάλωτη ομάδα αυτός ο τύπος επιχειρηματικότητας είναι ο ιδανικός. Προσφέρει εργασία σε ένα ασφαλές περιβάλλον. Δεύτερον επειδή δεν προσβλέπει τόσο στο κέρδος και το περιβάλλον και οι εργασιακές συνθήκες είναι πιο ανθρώπινες, η εκμετάλλευση είναι πιο δύσκολο να γίνει από τον εργοδότη γιατί όλοι είναι μέλη αυτής της επιχείρησης».*

Άλλα οφέλη που θα είχε στη ζωή των ανηλίκων σύμφωνα με τον Σ8 είναι πως *«κάτι πολύ σημαντικό είναι ότι μέσα σε αυτές τις ομάδες οι άνθρωποι μαθαίνουν να αυτό-οργανώνονται και να αυτό-διοικούνται. Θα βοηθούσε τα παιδιά να αυτό-οργανώνονται*

να αυτοδιοικούνται να πάρουν τον έλεγχο της ζωής τους. Επίσης θα ξυπνήσουμε και τη φαντασία τους. Τα παιδιά είναι άνθρωποι κι έχουν τόσες δυναμικές μέσα τους που δεν γνωρίζουμε. Τέλος ο Σ7 υποστηρίζει πως *«θα μπορούσε αυτή να είναι η απάντηση. Είναι αυτό που λέμε ο αναγκαίος ρόλους του mediator του διαμεσολαβητή. Γιατί υπάρχει κινητικότητα. Οποιαδήποτε επιχείρηση είναι ουσιαστικά το πέρασμα από τη γέφυρα από την μια κατάσταση στην άλλη. Είναι αναγκαίο αλλιώς υπάρχει ένα χάσμα το οποίο δεν περνιέται.*

4.4.3 Οφέλη για την τοπική κοινότητα

Στο σημείο αυτό των συνεντεύξεων οι πληροφοριοδότες ανέλυσαν τα οφέλη που θα είχε για την τοπική κοινότητα η δημιουργία ενός εγχειρήματος Κ.Αλ.Ο στο ΚΦΑΑ Ανωγείων. Οι απαντήσεις τους εστιάστηκαν κυρίως στη σύνδεση της τοπικής κοινότητας με του ασυνόδευτους ανήλικους και στην ανάπτυξη της τοπικής παραγωγής κι οικονομίας.

Ειδικότερα σε σχέση με το πρώτο ο Σ1 θεωρεί ότι *«η κοινωνία των Ανωγείων θα ενημερωνόταν για τις ανάγκες των παιδιών και αυτό θα έλυνε πολλά προβλήματα. Ταυτόχρονα και η κοινωνία θα ευαισθητοποιηθεί σε θέματα που αφορούν τα ασυνόδευτα και γενικά τους πρόσφυγες».* Ο Σ5 αναφέρει σχετικά με την ενίσχυση των δεσμών πως *«η τοπική κοινότητα θα ωφελούνταν πολλαπλά. Δηλαδή θα υπήρχε μεγαλύτερη και περισσότερη αλληλεπίδραση με τα παιδιά και την κοινότητα, αλληλοκατανόηση και θα βοηθούσε και στην άμβλυνση των εντάσεων που μπορεί να υπάρχουν».*

Ακόμα σύμφωνα με τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων η δημιουργία μιας ΚοινΣΕπ στη δομή θα συνέβαλε στην ανάπτυξη της τοπικής παραγωγής κι οικονομίας. Σύμφωνα με τον Σ3 αυτό θα συνέβαινε καθώς *«θα υπήρχε οικονομική δραστηριότητα, η οποία βοηθάει πάντα μια κοινωνία είτε αυτή είναι μικρή είτε είναι μεγάλη. Ακόμα καλύτερα θα υπήρχε μια δραστηριότητα με νόμιμο τρόπο που δεν θα βρίσκεται στα όρια της παραοικονομία και πιστεύω και σε μια τέτοια προσπάθεια».* Ο Σ8 είπε ότι *«θα συνέβαλε στην αύξηση του τοπικού ακαθάριστου προϊόντος η δημιουργία μιας ΚοινΣΕπ».*

Κλείνοντας σε σχέση με τα οφέλη που θα είχε για την τοπική κοινότητα η Σ4 αναφέρθηκε στην πολυπολιτισμικότητα. Αναλυτικότερα είπε πως *«θα προωθήσει την πολυπολιτισμικότητα και θα ενισχύσει και την καινοτομία γενικά. Διότι οι άνθρωποι μπορεί να έχουν κάποιες γνώσεις τις οποίες δεν τις έχουν οι άνθρωποι στο δικό μας μέρος του, γιατί ζουν με διαφορετικό τρόπο, είναι διαφορετικές συνήθειες, με πολλές δεξιότητες,*

όπως προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμού και μπορούν να μας φέρουν νέες ιδέες οι οποίες θα μας ωφελήσουν πάρα πολύ».

4.4.4 Εμπόδια-αντιστάσεις

Μετά τα οφέλη για την τοπική κοινότητα οι πληροφοριοδότες ανέλυσαν τα εμπόδια και τις αντιστάσεις που υπάρχουν στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος Κ.Αλ.Ο. Οι απαντήσεις τους επικεντρώθηκαν κυρίως στα θεσμικά εμπόδια, τη γραφειοκρατία, την έλλειψη πόρων και την απουσία προγραμμάτων εκπαίδευσης σε σχέση με την Κ.Αλ.Ο.

Σε σχέση με τα θεσμικά εμπόδια όλοι οι πληροφοριοδότες που εργάστηκαν στο ΚΦΑΑ Ανωγείων ανέφεραν ότι έγινε προσπάθεια ίδρυσης ΚοινΣΕπ εντός της δομής αλλά αυτό δεν κατέστη δυνατό. Συγκεκριμένα ο Σ3 αναφέρει πως *«εμείς στην ΚοινΣΕπ που προσπαθήσαμε να φτιάξουμε ακυρώθηκε τελείως γιατί ο φορέας στον οποίον ανήκουμε είναι δημοσίου δικαίου και δεν μας άφηνε ο νόμος».* Ο Σ9 που συμμετέχει σε εγχείρημα Κ.Αλ.Ο τόνισε ότι *«ένα δύσκολο πράγμα που υπάρχει είναι ότι δεν ξέρω αν υπάρχει κάποιος που θα μπορούσε να αναγνώσει αυτή την δύσκολη νομοθεσία που υπάρχει. Είναι σημαντικό να γίνουν αλλαγές στη νομοθεσία και μάλιστα σε αυτού του είδους τις ΚοινΣΕπ που έχουν και το κομμάτι της ένταξης».* Αναφορικά με τη γραφειοκρατία ο Σ8 υποστήριξε ότι *«όσον αφορά γενικά όλα τα εγχειρήματα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας μια δυσκολία έχει να κάνει με τα γραφειοκρατία. Αυτό συμβαίνει γιατί όλες οι υπηρεσίες που υπάρχουν είναι υποστελεχωμένες».*

Μια ακόμα σημαντική δυσκολία έχει να κάνει με την έλλειψη πόρων, τόσο σε χρήματα όσο και σε ανθρώπινο δυναμικό. Ο Σ8 αναφέρει σε σχέση με τους πόρους *«όσον αφορά τις δομές ασυνόδευτων ανηλίκων λόγω της έλλειψης πόρων δεν υπάρχουν βασικοί πόροι για την εφαρμογή ενός τέτοιου εγχειρήματος και δεν υπάρχουν οι πόροι για να δουν και τα ίδια τα παιδιά να γίνει ένας βασικός επαγγελματικός προσανατολισμός. Γενικά όσον αφορά τις ΚΟΙΣΠΕ είναι ότι οι επαγγελματίες που δουλεύουν σε αυτές οι κοινωνικοί λειτουργοί για παράδειγμα δεν έχουν το χρόνο για να ασχοληθούν και με αυτό ώστε να σχεδιάζουν κάτι τέτοιο επίσης ενδεχομένως να μην έχουν και τη γνώση.* Συμπληρωματικά ανέφερε πως *«ένα άλλο κομμάτι έχει να κάνει με την υποχρηματοδότηση από πλευράς του κράτους, γιατί μπορεί να δίνει κάποια χρήματα και κάποιους πόρους που και που αλλά αυτά είναι πολύ λίγα».*

Άλλη μια δυσκολία στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος αλληλεγγύης οικονομίας -σύμφωνα με δύο συμμετέχοντες- απορρέει από την έλλειψη προγραμμάτων

εκπαίδευσης σε σχέση με αυτόν τον τομέα της οικονομίας. Πιο αναλυτικά ο Σ8 κι ο Σ9 υποστηρίζουν ότι *«τα βασικά για να στηθεί ένα τέτοιο εγχείρημα είναι η εκπαίδευση των παιδιών, η εκπαίδευση του προσωπικού και η πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού που θα μπορεί να σχεδιάσει και να στηρίξει τη βιωσιμότητα ενός τέτοιου εγχειρήματος»* και *«το πιο σημαντικό είναι να βρεθούν 1-2 άτομα με όραμα που θα μπορούν να ασχοληθούν με αυτό αποκλειστικά».*

4.4.5 Στήριξη από την τοπική κοινότητα κι ο ρόλος του Δήμου

Στο τελευταίο μέρος της συζήτησης που αφορούσε στην δημιουργία ενός εγχειρήματος αλληλέγγυας οικονομίας εντός του κέντρου φιλοξενίας, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν και ανέλυσαν τη θέση τους για το αν θα υπήρχε στήριξη από την τοπική κοινότητα και αν θα υπήρχε υποστήριξη από τον δήμο κάτι που θα βοηθούσε συνολικά στη βιωσιμότητα του εγχειρήματος.

Οι περισσότεροι έκριναν ότι θα υπήρχε υποστήριξη από την τοπική κοινότητα κάτι που φαίνεται κι από τα λεγόμενα της Σ2 καθώς *«η τοπική κοινότητα θα βοηθούσε όπως βοηθάει πάντα τα παιδιά της δομής κι αν πετύχαινε θα ήταν τιμή για το χωριό».* Στον αντίποδα ο Σ5 θεωρεί ότι η κοινότητα των Ανωγείων δε θα στήριζε ένα εγχείρημα που δεν έχει να κάνει με τον πολιτισμό των Ανωγείων. Συγκεκριμένα υποστηρίζει πως *«πιστεύω ότι δεν θα μπορούσε να το στηρίξει γιατί κυρίως στηρίζουν εγχειρήματα που έχουν να κάνουν με λίρες και με βιολιά, δηλαδή με μουσικά στοιχεία και με πολιτισμικά στοιχεία του τόπου».* Αξίζει να δοθεί έμφαση στα λεγόμενα του Σ9, διότι όπως αναφέρει *«θεωρώ ότι στην τοπική κοινότητα όπως και σε κάθε τοπική κοινότητα υπάρχουν 2 κομμάτια. Το ένα είναι ότι το στηρίζω το δεύτερο είναι ότι το στηρίζω έμπρακτα. Θεωρώ ότι η κοινωνία αν δεν είναι γνώστης σου λέει πρώτα θα δω τι συμβαίνει και το στηρίζω μετά. Θεωρώ ότι όσο ανορθολογικό και αν ακούγεται αυτό η κοινωνική ενσωμάτωση δεν συμβαίνει όταν τα παιδιά είναι απλά σαν σε μια δομή η οποία είναι σαν ξενοδοχείο και υπάρχει η συνάντηση με την τοπική κοινότητα μόνο στην καφετέρια. Θα πρέπει να υπάρχει αυτή ώσμωση. Θα πρέπει να βγουν τα παιδιά έξω από τη δομή όχι σε βαρέου τύπου εργασίες και όποτε γινόταν αυτό πιστεύω ότι υπήρχε αλληλοκατανόηση και αλληλοσεβασμός. Γιατί αν δεν υπάρχει σεβασμός είτε από τη μία πλευρά είτε από την άλλη είναι πολύ εύκολο μια κατάσταση να γίνει συγκρουσιακή».*

Τέλος στο κομμάτι της στήριξης όλοι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι ο δήμος Ανωγείων θα είχε στρατηγικό ρόλο σε αυτό και θα βοηθούσε έμπρακτα το εγχείρημα.

Ο Σ9 αναφέρει σε σχέση με αυτό πως *«ο δήμος θα μπορούσε να στηρίξει ένα τέτοιου είδους εγχείρημα κάνοντας το εξής απλό: στηρίζοντας δράσεις αυτής της ΚοινΣΕπ. Δηλαδή αν δημιουργούνταν μια ΚοινΣΕπ που μάθαινε στα παιδιά την τέχνη του υδραυλικού ή την τέχνη του ηλεκτρολόγου θα μπορούσε ο δήμος να αναθέσει έργα σε αυτά τα παιδιά και να τους βοηθήσει ώστε να δημιουργήσουν ένα σχετικό εισόδημα το οποίο θα τους δώσει το κίνητρο να μείνουν στον τόπο».*

Ενότητα 4.5: Η εμπειρία μελών φορέων Κ.Αλ.Ο.

Στον πέμπτο θεματικό άξονα μίλησαν τα τρία μέλη εγχειρημάτων Κ.Αλ.Ο. Ο λόγος που ρωτήθηκαν τα μέλη των εγχειρημάτων είναι γιατί μέσα από τη συμμετοχή τους στα εγχειρήματα της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας θα παρείχαν περισσότερες πληροφορίες για τα οφέλη που θα μπορούσε να έχει η συμμετοχή των ασυνόδευτων ανηλίκων σε κάποιο αντίστοιχο εγχείρημα. Επίσης μέσα από το βίωμά τους μεταφέρουν τις δυσκολίες, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που υπάρχουν στην εφαρμογή ενός τέτοιου εγχειρήματος. Παράλληλα καθώς τα εγχειρήματα αυτά δραστηριοποιούνται στο ίδιο μέρος που λειτουργούσε το ΚΦΑΑ -δηλαδή στα Ανώγεια- μπορούν να μεταφέρουν επιπλέον στοιχεία για την ανταπόκριση της κοινότητας σε αυτά τα εγχειρήματα. Με βάση τις απαντήσεις και τις πληροφορίες των μελών ο άξονας αυτός χωρίζεται στις εξής υποκατηγορίες: περιγραφή εγχειρήματος, Κ.Αλ.Ο., λόγοι επιλογής της Κ.Αλ.Ο. επιχειρηματικότητας, δυσκολίες-προκλήσεις κι ευκαιρίες, διαφορές σε σχέση με τις συμβατικές επιχειρήσεις κι επίδραση και σχέσεις με την τοπική κοινότητα.

4.5.1 Περιγραφή εγχειρήματος Κ.Αλ.Ο.

Οι τρεις πληροφοριοδότες που έχουν συμμετάσχει σε κάποιο εγχείρημα Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οκονομίας περιέγραψαν αρχικά τα εγχειρήματα αυτά. Τα εγχειρήματα στα οποία συμμετέχουν ο Σ9 κι η Σ10 δραστηριοποιούνται στα Ανώγεια ενώ το εγχείρημα που συμμετέχει ο Σ12 εδράζεται σε άλλο χωριό της Κρήτης.

Ο Σ9 περιέγραψε την ιστορία της έναρξης των δύο εγχειρημάτων στα οποία συμμετέχει και στη συνέχεια έδωσε περισσότερες πληροφορίες για τον τρόπο λειτουργίας τους. Συγκεκριμένα είπε πως οι δύο από τους ιδρυτές του εγχειρήματος προέρχονται από διαφορετικά επιστημονικά πεδία, ο ίδιος από τις ανθρωπιστικές σπουδές κι ειδικότερα από την αρχαιολογία κι ο συνεργάτης του από την πληροφορική.

Αυτό που έκαναν ουσιαστικά ήταν να συνδυάσουν τον πολιτισμό του τόπου τους με την τεχνολογία. Έτσι λοιπόν όπως αναφέρει ο Σ9 ο τρόπος για να γίνει αυτό το πάντρεμα ήταν *«ο ψηφιακός πολιτισμός, ο οποίος συνδυάζει τεχνολογίες αιχμής, ζητήματα πληροφορικής, πολιτισμού, προγραμματισμού και τα λοιπά με το κομμάτι της ανάδειξης του πολιτισμικού μας αποθέματος. Πολιτισμική κληρονομιά και σύγχρονος πολιτισμός».* Στο project αυτό συμμετείχαν κι άλλοι συνεργάτες από τον τομέα του πολιτισμού κι από τον τομέα της επικοινωνίας, οι οποίοι συμπλήρωσαν την ομάδα.

Η Σ9 αναφέρει για το εγχείρημα στο οποίο συμμετέχει ότι είναι μια ΚοινΣΕπ η οποία συστάθηκε το 2018. Σκοπός του εγχειρήματος είναι να αναδείξουν τα Ανώγεια σε πολιτιστικό επίπεδο ιδιαίτερα. Συνολικά συμμετέχουν 7 μέλη και το εγχείρημα διαχειρίζεται τρεις δομές που τις έχει παραχωρήσει ο δήμος Ανωγείων. Η μια δομή είναι ο τόπος του βοσκού, που είναι ένα θεματικό πάρκο κι αναδεικνύει την κτηνοτροφία και τα παρεμφερή της κτηνοτροφίας. Είναι μια υποδομή με 4 μιτάτα και εκεί γίνονται διάφορες δράσεις, όπως είναι εργαστήρια που αφορούν την τυροκόμηση. Επίσης στον ίδιο χώρο γίνονται διάφορες πολιτιστικές δράσεις, όπως για παράδειγμα παραστάσεις, μουσικές βραδιές και κάποια σε συνέδρια μικρού τύπου. Ακόμα υπάρχει ένα αναψυκτήριο το οποίο λειτουργεί σαν καφέ, υπάρχει χώρος μουσικής μελέτης το οποίο ουσιαστικά δεν έχει ξεκινήσει ενεργά, αλλά είναι μια δομή η οποία σκοπό είχε να αναδείξει τους παλιούς μουσικούς και να εντρυφήσει ουσιαστικά σε ότι συμβαίνει γύρω από τη μουσική παράδοση του τόπου. Εκεί γίνονται κάποια μαθήματα μουσικής από συνεταιριζόμενους. Μαθαίνουν μαντολίνο κάποια παιδιά και είναι και το κέντρο κοινωνικής πληροφόρησης που είναι ένα ψηφιακό μουσείο το οποίο αναπαριστά ό,τι έχει βρεθεί στον αρχαιολογικό χώρο της Ζωμίνθου και του Ιδαίου Άνδρου.

Τέλος ο Σ12 περιέγραψε τη δημιουργία του πρώτου εγχειρήματος αλληλέγγυας οικονομίας που έλαβε χώρα στην Κρήτη. Ο ίδιος δεν υπήρξε μέλος του εγχειρήματος αλλά ήταν παράγοντας του τόπου. Ειδικότερα είπε πως *«το εγχείρημα αυτό ξεκίνησε ύστερα από προτροπή του δήμου. Στην αρχή δεν υπήρχε πολλή μεγάλη συμμετοχή από γυναίκες γιατί δεν είχαν καταλάβει ακριβώς τι γινόταν και γιατί ο χώρος αυτός ήταν αχαρτογράφητος στην Ελλάδα. Ξεκίνησαν οι γυναίκες να φτιάχνουν παραδοσιακά προϊόντα, στην αρχή στο σπίτι τους γιατί δεν υπήρχε χώρος και στη συνέχεια άρχισε να αναπτύσσεται αυτό που είχαν φτιάξει. Στη συνέχεια τους παραχώρησε ο δήμος έναν χώρο στον οποίον κάθε χρόνο έδιναν ένα πολύ μικρό ποσό συμβολικά. Έχουμε παρακολουθήσει με τις γυναίκες που συμμετέχουν στο συγκεκριμένο συνεταιρισμό*

διάφορες εκπαιδεύσεις και έχουμε πάει και σε μέρη εκτός Κρήτης για να δουν και να έρθουν σε επαφή με αντίστοιχα εγχειρήματα. Ο συνεταιρισμός κατάφερε σιγά-σιγά να επεκταθεί σημαντικά και να μαζέψουν αρκετά χρήματα ώστε να πάρουν μηχανήματα, να φτιάξουν ένα εργαστήριο, να αγοράσουν δικό τους όχημα. Αυτή την περίοδο έχουν μείνει περίπου 10 γυναίκες. Πολλές από τις πρώτες συμμετέχουσες έχουν συνταξιοδοτηθεί και ένα ζήτημα σημαντικό που υπάρχει τώρα είναι το ποιος θα συνεχίσει το συγκεκριμένο συνεταιρισμό καθώς οι συμμετέχουσες έχουν μεγαλώσει και σε λίγο θα βγουν όλες στη σύνταξη».

4.5.2 Λόγοι επιλογής της Κ.Αλ.Ο. επιχειρηματικότητας

Οι πληροφοριοδότες που έχουν εμπλακεί στην Κ.Αλ.Ο. επιχειρηματικότητα ανέπτυξαν στη συνέχεια στους λόγους για τους οποίους επέλεξαν αυτόν τον τύπο επιχειρηματικότητας, εστιάζοντας κυρίως στις αξίες και τη φιλοσοφία που διέπει την Κ.Αλ.Ο. και στις οικονομικές και φορολογικές ευκολίες.

Συγκριμένα ως προς τη φιλοσοφία της Κ.Αλ.Ο. η Σ10 υποστήριξε πως *«ένας λόγος που συμμετείχα είναι γιατί μου άρεσε και μου ταίριαζε όλος αυτός ο τρόπος και το πλαίσιο που κινείται η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία κι οι αξίες που πρεσβεύει όπως είναι η αλληλεγγύη».* Ο Σ12 αναφέρει για αυτό το ζήτημα ότι *«εμείς επιλέξαμε να κάνουμε τον σύλλογο γυναικών και να κινηθούμε σε αυτόν τον δρόμο λόγω των αξιών και των αρχών που πρεσβεύει η ΚΑΛΟ, όπως είναι η συλλογικότητα, η ενδυνάμωση, η προστασία κι ο σεβασμός του περιβάλλοντος κι η αλληλεγγύη».*

Ο Σ7 έκανε αναφορά για στους οικονομικούς-φορολογικούς λόγους για τους οποίους επέλεξε με την ομάδα του την Κ.Αλ.Ο. επιχειρηματικότητα. Ειδικότερα είπε πως *«για να μιλήσουμε για ατομική επιχείρηση το φορολογικό πλαίσιο που υπάρχει αλλά έχει και ένα κοινωνικό αντίκτυπο. Το πολιτισμικό επιχειρείν δεν έχει τα ίδια έσοδα και την ίδια κινητικότητα χρήματος που μπορούν να έχουν άλλες επιχειρήσεις είτε στον τομέα της εστίασης είτε στον τομέα του τουρισμού. Του παράγω ένα αντικείμενο για παράδειγμα. Για αυτό θα πρέπει να βρεις μια πιο ελαφριά μορφή για βασίσεις κάποια φιλόδοξα σχέδια που κάνεις, όπως είναι ένα ντοκιμαντέρ, όπως είναι μια πολιτισμική παραγωγή, τα οποία δεν έχουν ως αγοραστικό κοινό τον ιδιωτικό τομέα αλλά το κράτος. Άρα εκ των πραγμάτων θέλει μια πιο ελαφριά μορφή φορολογικά».*

4.5.3 Δυσκολίες-Προκλήσεις κι Ευκαιρίες

Στη συνέχεια οι πληροφοριοδότες ανέπτυξαν τις δυσκολίες και τις προκλήσεις που έχουν κληθεί να αντιμετωπίσουν στην έως τώρα εφαρμογή των εγχειρημάτων. Οι δυσκολίες αυτές κινούνται κυρίως γύρω από την έλλειψη γνώσεων από τις δημόσιες υπηρεσίες, τη γραφειοκρατία, την ελλιπή εκπαίδευση σε σχέση με την Κ.Αλ.Ο., την έλλειψη πόρων, την απουσία προγραμμάτων στήριξης και την κατανόηση του εγχειρήματος από την τοπική κοινότητα.

Ως προς την έλλειψη γνώσεων σε σχέση με την Κ.Αλ.Ο. επιχειρηματικότητα ο Σ7 είπε ότι *«δυσκολίες πρώτο και κύριο είναι ότι και οι δύο μορφές επιχειρήσεων είναι αχαρτογράφητες. Η σημερινή ελληνική γραφειοκρατία κι οι υπηρεσίες σε πολύ μεγάλο βαθμό δεν τις ξέρει. Δηλαδή όταν θα πας σε ένα δημόσιο ασφαλιστικό οργανισμό για παράδειγμα στη ΔΟΥ ή στον ΕΦΚΑ ακόμα και στα πρωτοδικεία είσαι κάτι σαν εξωγήινος για αυτούς γιατί δεν τα γνωρίζουν οι περισσότεροι από τους υπαλλήλους ούτε καν σαν μορφές».* Μια ακόμα δυσκολία είναι η ελλιπής εκπαίδευση σε σχέση με την αλληλέγγυα οικονομία κάτι που αφορά και τα ίδια μέλη των εγχειρημάτων σύμφωνα με την Σ10, διότι *«μια βασική δυσκολία είναι ότι από την αρχή αυτού του εγχειρήματος δεν έχουν κατανοήσει και τα ίδια τα μέλη κάποιες βασικές διαδικασίες που πρέπει να γίνονται. Δεν γίνεται δηλαδή αντιληπτό από όλα τα μέλη τις διαδικασίες ακριβώς πρέπει να ακολουθηθούν, όπως είναι στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων που κάθε μέλος έχει μία ψήφο η οποία είναι ίση με τις υπόλοιπες».* Η έλλειψη πόρων αποτελεί ένα εμπόδιο που έχουν αντιμετωπίσει σύμφωνα με τον Σ7, καθώς *«οι διευθύνσεις που υπάρχουν για αυτές τις μορφές επιχειρηματικότητα δεν υπάρχουν και είναι πολύ σημαντικό αυτό γιατί έχουν μια τρομερή καθυστέρηση στο να βγουν κάποια δικαιολογητικά και κάποια έγγραφα».* Κλείνοντας σε σχέση με τις δυσκολίες ο Σ7 πρόσθεσε ότι *«δεν υπάρχουν ιδιαίτερα προγράμματα ενίσχυσης των ΚοινΣΕπ, της παραγωγής εννοώ. Τώρα βγήκε ένα το οποίο είχαν πει ότι θα γίνει από το 2017 αλλά είναι ακόμα στον αέρα και είναι για την Περιφέρεια Κρήτης συγκεκριμένα και είναι το μοναδικό.*

Πέρα από τις δυσκολίες των εγχειρημάτων οι πληροφοριοδότες μίλησαν για τις ευκαιρίες που είχαν οι οποίες συνέβαλαν στην ανάπτυξη των εγχειρημάτων. Για το εγχείρημα στο οποίο συμμετέχει ο Σ7 πολύ σημαντικό ρόλο είχε η δικηγόρος με την οποία συνεργάζονται διότι *«είχαμε την τύχη να βρούμε μια πολύ καλή δικηγόρο η οποία είχε ασχοληθεί αποκλειστικά με τις ΚοινΣΕπ, είχε πιστέψει πάρα πολύ σε αυτές. Είχαμε αρκετά μεγάλη βοήθεια σε αυτό το κομμάτι, να φτιάξουμε το σωστό καταστατικό, να το*

καταθέσουμε την ώρα που έπρεπε, να κάνουμε τα τηλέφωνα που έπρεπε, εκεί που έπρεπε και να προχωρήσει η όλη διαδικασία. Παράλληλα για τον Σ7 κρίσιμα βοηθητικό ρόλο είχε ο δήμος Ανωγείων καθώς *«ο δήμος Ανωγείων έχει υποστηρίξει και τα δύο εγχειρήματα. Αφενός με την παραχώρηση υποδομών, μουσείων και άλλων χώρων προς τους προς τα μέλη αυτών των εγχειρημάτων. Αφετέρου με την ανάθεση σε ορισμένων έργων με τελικό αποδέκτη τον ίδιο τον δήμο και τους πολίτες».* Η Σ10 αναφέρει σε σχέση με τη βοήθεια από τον δήμο Ανωγείων πως *«ουσιαστικά εμείς διαχειριζόμαστε 3 δομές που μας έχει παραχωρήσει ο δήμος και οι οποίες ήταν ανενεργές».*

4.5.4 Διαφορές σε σχέση με τις συμβατικές επιχειρήσεις

Για τα μέλη των εγχειρημάτων αλληλέγγυας οικονομίας υπάρχουν δύο βασικές διαφορές σε σχέση με τις συμβατικές επιχειρήσεις. Η πρώτη διαφορά είναι ότι δεν προσβλέπει στο κέρδος και σύμφωνα με την Σ10 *«μια επιχείρηση έχει σαν στόχο το κέρδος ενώ μια τέτοιου είδους επιχείρηση σκοπό έχει την κοινωνική ευημερία. Επίσης έχουν ως στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη που μια συμβατική επιχείρηση μπορεί να μην έχει αυτό το στόχο».* Ακόμα σύμφωνα πάλι με την Σ10 μια διαφορά που παρατηρείται στα εγχειρήματα Κ.Αλ.Ο. είναι ότι *«μια συμβατική επιχείρηση στηρίζεται αποκλειστικά στο δικό της κεφάλαιο, αυτή είναι μια διαφοροποίηση σε σχέση με εμάς. Εμείς στηριζόμαστε σε επιχορηγήσεις, μπορεί να στηριχτούμε σε δωρεές, σε εθελοντισμό, σε προγράμματα ευρωπαϊκού τύπου. Είναι πιο εύκολο να απορροφήσουμε για τέτοιους πόρους σε σχέση με μια συμβατική επιχείρηση».*

4.5.5 Επίδραση και σχέσεις με την τοπική κοινότητα

Εν συνεχεία η Σ10 μίλησε για την επίδραση τους εγχειρήματος στο οποίο συμμετέχει στην τοπική κοινότητα. Ειδικότερα υποστήριξε ότι υπάρχουν κάποιες δυσκολίες από την κοινότητα να κατανοήσει τη φιλοσοφία που διέπει την Κ.Αλ.Ο.. Έτσι λοιπόν είπε ότι *«δεν έχουν ακριβώς κατανοήσει τι είναι αυτό που κάνουμε. Μας λένε κουλτουριάρηδες. θα έρθουν αρκετοί θα πιούν τον καφέ τους ειδικά στις βραδιές αστροπαρατήρησης έρχεται πολύς κόσμος Έχουν μια θετική εικόνα αλλά δεν έχουμε καταλάβει ακριβώς τι είναι αυτό που κάνουμε και δε θα έρθουν για να στηρίξουνε αυτή την ιδέα της οικονομίας».* Ακόμα η Σ10 τονίζει πως τόσο το εγχείρημα που συμμετέχει η ίδια όσο και το εγχείρημα στο οποίο συμμετέχει ο Σ7 έχουν συμβάλλει στην *«ανάδειξη του πολιτισμικού πλούτου που έχουμε εδώ πέρα του τόπου και θεωρώ ότι αυτό έχει γίνει σε πολύ μεγάλο βαθμό».* Τέλος τα εγχειρήματα αυτά σύμφωνα με την Σ1Ο

έχουν *«βοηθήσει τον τόπο οικονομικά. Εμείς συνεργαζόμαστε εδώ με ντόπιους παραγωγούς. Θα πάρουμε το γάλα μας από το ντόπιο παραγωγό, θα πάρουμε το τυρί μας από τον συνεταιρισμό κτλ. Όλα αυτά τα χρήματα ουσιαστικά γυρνάνε στην κοινότητα».*

Ενότητα 4.6: Σύνδεση της Κ.Αλ.Ο. με τους ασυνόδευτους ανηλίκους

Στον έκτο και τελευταίο άξονα της θεματικής ανάλυσης οι πληροφοριοδότες που είναι μέλη κάποιου εγχειρήματος Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας κι ο δήμαρχος Ανωγείων μοιράζονται μέσα από τις συνεντεύξεις τους την επαφή και τα βιώματα που είχαν από το 2000 έως και το 2024 με τους ανηλίκους που έχουν φιλοξενηθεί κατά καιρούς στο ΚΦΑΑ Ανωγείων. Επίσης στη θεματική αυτή αναπτύσσουν τη θέση τους πάνω στη συμβολή της Κ.Αλ.Ο. στην ένταξη των ασυνόδευτων και του προσφυγικού πληθυσμού και τις δυσκολίες που μπορεί να συναντήσουν στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος στο ΚΦΑΑ Ανωγείων. Τέλος οι συμμετέχοντες μιλούν για το ρόλο που μπορεί να έχει η τοπική κοινότητα κι οι τοπικοί φορείς στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος Κ.Αλ.Ο..

4.6.1 Επαφή της κοινότητας με τους φιλοξενούμενους του ΚΦΑΑ Ανωγείων

Στο σημείο αυτό οι πληροφοριοδότες που δεν εργάζονται στο ΚΦΑΑ περιέγραψαν την επαφή που είχαν ο καθένας ξεχωριστά με τη δομή των Ανωγείων. Ο Σ7 είπε για αυτό ότι *«εγώ σε έφηβος είχα την χαρά της αλληλεπίδρασης με αυτό το κέντρο γιατί στο σχολείο που πήγαινα είχα δύο συμμαθητές από το κέντρο. Και μάλιστα χωρίς να υπάρχει κάποιος νόμος, κάποια φόρμουλα τότε το μεταναστευτικό ήταν τελείως αχαρτογράφητο πεδίο. Εμείς κάναμε παρέα με τα παιδιά αυτά της δομής ο Μ. που ήταν συμμαθητής μου και αργότερα έγινε διερμηνέας».* Ακόμα θυμάται ότι έχει κάποιες όμορφες αναμνήσεις από τα παιδιά που διέμεναν εκείνη την περίοδο στη δομή καθώς *«θυμάμαι στις γιορτές για παράδειγμα στο ραμαζάνι που μας καλούσαν τα παιδιά τα βράδια και ήμασταν εμείς μαθητές ανεκπαίδευτοι τελείως στο κομμάτι του σεβασμού αλλά κοινωνικά πολύ εκπαιδευμένοι. Άρα το θυμάμαι σαν μια πολύ γλυκιά ανάμνηση και ως παιδί. Και μεγαλώνοντας μετά κρατήθηκαν αυτές οι σχέσεις».* Ο Σ9 ανέφερε για την επαφή που είχε με τη δομή των Ανωγείων ότι *«υπήρξα εκπαιδευτής εκεί για κάποια παιδιά στο κομμάτι της πληροφορικής. Έχω ζήσει και το κομμάτι της αλλαγής διεύθυνσης και προσωπικού από τα κεντρικά του φορέα και τις πηγές χρηματοδότησης».* Τέλος η Σ10 ανέφερε ότι έχει εργαστεί στο παρελθόν στο συγκεκριμένο κέντρο φιλοξενίας. Ειδικότερα *«εγώ τη δομή την είχα γνωρίσει ουσιαστικά το 2016 που πρωτοεργάστηκα.*

Εδώ τα παιδιά η τοπική κοινωνία τα έχει αγκαλιάσει τόσο πολύ, υπήρχε ένας φύλακας ο οποίος τα λάτρευε. Τα έπαιρνε σπίτι του και τα ενσωμάτωνε με ένα τρόπο φοβερό στα Ανώγεια γιατί τα είχε υπό την προστασία του. Ήταν σαν πατέρας για αυτούς και δεν τα πείραζε ποτέ κανένας ήταν σαν δικά μας παιδιά».

4.6.2 Η συμβολή της Κ.Αλ.Ο. στην ένταξη των Α.Α. και του προσφυγικού πληθυσμού κι οι δυσκολίες στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος στο ΚΦΑΑ Ανωγείων

Στη συμβολή της Κ.Αλ.Ο. στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων και του προσφυγικού πληθυσμό είναι σημαντική σύμφωνα με την Σ10 καθώς τα παιδιά μέσα από αυτήν θα βρουν έναν τρόπο να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες που να βελτιώσουν συνολικά την καθημερινότητά τους. Ειδικότερα *«το βασικό είναι τα παιδιά να γνωρίσουν τη γλώσσα. Η επικοινωνία είναι απαραίτητη. Δεν γίνεται διαφορετικά όσο και να θέλεις να εντάξεις έναν άνθρωπο με τη γλώσσα του σώματος αυτό δεν γίνεται. Πρώτα πρώτα τα παιδιά θα πρέπει να νιώθουν ασφάλεια, μετά να μάθουνε τη γλώσσα και μετά μέσα από την δομή να αποκτήσουν μία κατάρτιση. Όλα τα παιδιά έχουν κάτι τα οποία μπορείς να τα βοηθήσεις να τα εντοπίσει και να τα αναδείξει μέσα από μια ΚοινΣΕπ. Τα παιδιά φέρνουν έναν πολιτισμό μαζί τους. Και μπορούν να τον αναδείξουν και να βοηθήσουν και την τοπική οικονομία».*

Στις δυσκολίες που υπάρχουν στην εφαρμογή ενός εγχειρήματος αλληλέγγυας οικονομίας στο κέντρο φιλοξενίας ο Σ7 αναφέρεται στη δημιουργία ενός business plan. Όπως υποστηρίζει *«το πρώτο που πρέπει να δει ένα τέτοιο εγχείρημα είναι ένα business plan, ένα master plan πάνω στη βιωσιμότητα του.* Η Σ10 είπε πως *«θεωρώ ότι οι δυσκολίες έχουν να κάνουν με τον ενσωμάτωση δηλαδή αν τους έχουν αποδεχτεί. Θεωρώ ότι δεν θα είχε κάποια μεγάλη δυσκολία σε αυτό το πλαίσιο».*

4.6.3 Ο ρόλος της τοπικής κοινότητας και των φορέων στην εφαρμογή του εγχειρήματος

Στο τελευταίο μέρος των συνεντεύξεων οι συμμετέχοντες των εγχειρημάτων ρωτήθηκαν σε σχέση με τον ρόλο της τοπικής κοινότητας και των φορέων στην εφαρμογή και την επιτυχία του εγχειρήματος. Όλοι τους στάθηκαν στο ρόλο και στην αρωγή του δήμου. Συγκεκριμένα ο Σ7 υπογράμμισε ότι *«επειδή ο νόμος υποχρεώνει τον εκάστοτε δήμο να παραχωρεί χώρους στις ΚοινΣΕπ, εφόσον υπάρχει μια κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση με βάση το νόμο του 2016 είναι υποχρεωμένος να*

παραχωρήσει χώρο. Εμείς έχουμε έναν δήμο πάρα πολύ φιλικά προσκείμενο προς τις ΚοινΣΕπ. Δηλαδή ο ίδιος ο δήμος προέτρεπε να δημιουργηθούν ΚοινΣΕπ. Και το προέτρεπε με τη λογική ότι υπάρχουν υποδομές και εμείς θέλουμε αυτές τις υποδομές να τις εκμεταλλευτούμε, οι ντόπιοι να μείνουν στον τόπο μας, ασχοληθείτε με τον τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και εμείς θα σας βοηθήσουμε. Τέλος η Σ10 υποστήριξε ότι *«ο δήμος Ανωγείων έχει υποστηρίξει και τα 2 εγχειρήματα. Αφενός με την παραχώρηση υποδομών, μουσείων και άλλων χώρων προς τα μέλη αυτών των εγχειρημάτων. Αφετέρου με την ανάθεση σε ορισμένων έργων με τελικό αποδέκτη τον ίδιο τον δήμο και τους πολίτες».*

Κεφάλαιο 5: Συζήτηση Αποτελεσμάτων

Ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η ποιοτική διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις διάφορες μορφές επιχειρηματικότητας της Κοινωνικά Αλληλέγγυας Οικονομίας και της συμβολή τους στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων μέσα από το παράδειγμα του Κέντρου Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων. Οι επιμέρους στόχοι της μελέτης αυτής είναι η διερεύνηση της επίδρασης της Κ.Αλ.Ο στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων, η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην Κ.Αλ.Ο και στην ομαλότερη μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην ενήλικη ζωή κι η διερεύνηση της επίδρασης της Κ.Αλ.Ο που απασχολούν ασυνόδευτους ανηλίκους στην κοινωνική συνοχή της τοπικής κοινότητας. Για τον σκοπό της έρευνας τέθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Θα μπορούσε να συμβάλει το μοντέλο επιχειρηματικότητας της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην ομαλότερη ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων;
- Θα μπορούσε να συμβάλει το μοντέλο επιχειρηματικότητας της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην ομαλότερη μετάβαση τους στην ενήλικη ζωή;
- Θα μπορούσε να συμβάλει το μοντέλο της Κ.Αλ.Ο στην αύξηση της κοινωνικής συνοχής της κοινότητας στην οποία δραστηριοποιούνται;

Επίσης η ερευνητική υπόθεση που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη -σε βιβλιογραφικό και ερευνητικό επίπεδο- είναι ότι οι διάφορες μορφές επιχειρηματικότητας της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας λόγω των κοινωνικά προσανατολισμένων χαρακτηριστικών της συμβάλλουν στην ένταξη σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις υπάρχουσες πρακτικές ένταξης.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως στη μελέτη αυτή συμμετείχαν κατά βάση επαγγελματίες που έχουν εμπλακεί στο πεδίο με τους ασυνόδευτους ανηλίκους αλλά κι άτομα τα οποία έχουν συμμετάσχει σε κάποιον φορέα Κ.Αλ.Ο. που δραστηριοποιείται στην τοπική κοινότητα των Ανωγείων. Η έρευνα που διεξήχθη ήταν ποιοτική και για τον σκοπό αυτής δημιουργήθηκαν τρεις διαφορετικοί οδηγοί ημι-δομημένων συνεντεύξεων -ανάλογα με το πεδίο του κάθε πληροφοριοδότη- κι όλοι οι οδηγοί είχαν κάποιους κοινούς άξονες. Τέλος όσον αφορά τη διεξαγωγή της έρευνας υπάρχουν ορισμένα ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν και κυρίως είναι αυτό της εχεμύθειας και της διασφάλισης του απορρήτου και της ανωνυμίας των απαντήσεων. Για το λόγο αυτό προτού ληφθούν οι συνεντεύξεις η ερευνήτρια εξήγησε στον κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά τους σκοπούς, τους στόχους και τον Κώδικα Δεοντολογίας τον οποίο η ίδια

δεσμεύεται ότι θα τηρήσει κι οι συμμετέχοντες υπέγραψαν το έντυπο συγκατάθεσης που τους διανεμήθηκε.

Την τελευταία δεκαπενταετία οι προσφυγικές ροές έχουν κορυφωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και συνοδεύονται από πολιτική, οικονομική και κοινωνική αστάθεια. Η ένταξη των προσφύγων, δηλαδή η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική συμμετοχή τους στην κοινότητα υποδοχής, είναι ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα που αφορά άμεσα τους ίδιους, τις χώρες υποδοχής και τη διεθνή κοινότητα (Straehle, 2020). Μια σημαντική κατηγορία προσφύγων είναι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι οποίοι αντιμετωπίζουν προκλήσεις σε πολλαπλά επίπεδα τόσο κατά την άφιξη όσο και κατά τη διαμονή τους στη χώρα υποδοχής. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αποτελούν μια ιδιαίτερη ομάδα λόγω της πολλαπλής ευαλωτότητας που βιώνουν κι οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν έχουν να κάνουν κυρίως με την έλλειψη πόρων, τη δυσκολία πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη, στέγαση, διατροφή, εκπαίδευση, νομική υποστήριξη, υπηρεσίες ψυχικής υγείας κι απασχόληση (Galera et al, 2023). Η δύσκολη κατάσταση που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες επιδεινώνεται από τις ολοένα αυξανόμενες αρνητικές πολιτικές πολλών χωρών υποδοχής. Η κοινωνική καθώς και η οικονομική ένταξη είναι ζωτικής σημασίας για άτομα με καθεστώς πρόσφυγα (Foti, 2024).

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε έχει να κάνει με το κατά πόσο το μοντέλο επιχειρηματικότητας της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας συμβάλλει στην ομαλότερη ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες αφού ανέλυσαν τις ανάγκες των ανηλίκων όπως τις έχουν κατηγοριοποιήσει μέσα από την εμπειρία τους συμφώνησαν ομόφωνα πως η υπάρχουσα πολιτική ένταξης που ακολουθείται δε συμβάλλει στην ομαλή κι ουσιαστική ένταξη. Αυτό προκύπτει καθώς τα δομικά προβλήματα κι εμπόδια που υπάρχουν δε βοηθούν στην ένταξη, μάλιστα πολλές φορές φέρουν τα αντίθετα αποτελέσματα. Όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν ότι η Κ.Αλ.Ο. αποτελεί την ενδεδειγμένη λύση κι επιλογή για να υπάρξει ομαλή ένταξη. Αυτό είναι κάτι που διαπιστώνεται κι από τη διεθνή βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου 2020 υπήρχαν συνολικά 111.077 ασυνόδευτοι ανήλικοι, εκ των οποίων πάνω από το 90% ήταν άνω των 12 ετών (King & Hare, 2024). Η πολιτική που ακολουθείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση αναφέρεται στο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο (2021-2027 (European Commission, 2020). Το σύμφωνο παρόλο που αποτελεί ένα σχέδιο για την ένταξη των προσφύγων κι αποσκοπεί σε θεωρητικό επίπεδο στην

ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος στην πραγματικότητα δεν εφαρμόζεται όπως προβλέπεται από πολλά συμβαλλόμενα κράτη (European Commission, 2023·European Commission, 2020). Η αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εφαρμοστεί αυτό το σύμφωνο από τα κράτη-μέλη της οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως είναι η στρατηγική των κλειστών συνόρων, η έλλειψη επαρκών πόρων κι υποδομών, οι αντιστάσεις που προβάλλονται από ορισμένες τοπικές κοινότητες, η άνοδος του ρατσισμού κι η έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των κρατών (De Bruycker, 2022·Geddes & Carrera, 2021). Η ενίσχυση των προσφύγων και των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι χρήσιμο να περιλαμβάνει την παροχή μιας σειράς υπηρεσιών υποστήριξης και βοήθειας που διασφαλίζουν μια καλή αφετηρία για τη ζωή τους. Η Κ.Αλ.Ο είναι ένας από τους τομείς που συγκαταλέγεται στα καινοτόμα εργαλεία ως αρχή για την αντιμετώπιση του ζητήματος της υποστήριξης της επιχειρηματικότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων (Lintner & Elsen, 2020). Η υποστήριξη θα προέλθει μέσω πρακτικών κοινωνικής αλληλεγγύης στην οικονομία που βασίζονται σε μια σειρά μηχανισμών. Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία είναι ένα αναπτυξιακό μοντέλο διπλής στρατηγικής στο οποίο κυριαρχούν η συμπερίληψη κι η χειραφέτηση, που δίνει προτεραιότητα στα δίκαια αποτελέσματα και εξαλείφει τα κοινωνικά εμπόδια. Έχει ως προτεραιότητα τη δίκαιη κι ίση συνεργασία, τη συνυπευθυνότητα και τη δημοκρατία (Yi et. al., 2018) . Παράλληλα προωθεί τη συμμετοχικότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη και την προστασία του περιβάλλοντος. Τα παραπάνω γίνονται σαφή σε όλες τις διαδικασίες που εμπλέκεται η Κ.Αλ.Ο., διότι προωθείται η συμμετοχή των μελών στη λήψη των αποφάσεων κι έχει ως τελικό στόχο τη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και βιώσιμου οικονομικού μοντέλου το οποίο ανταποκρίνεται στις τοπικές ανάγκες (Ζαϊμάκης & Νικολαΐδης 2022).

Υπάρχει μια σειρά ψυχολογικών δυσκολιών και καταστάσεων που αντιμετωπίζει ο πληθυσμός των ασυνόδευτων ανηλίκων. Κάποιες από αυτές τις δυσκολίες είναι ο φόβος, το τραύμα, η απομόνωση, η αναζήτηση ταυτότητας, η κοινωνική εμπιστοσύνη, ο χωρισμός από την οικογένεια, τα εργασιακά προβλήματα, η έλλειψη εκπαίδευσης κι η έλλειψη κοινωνικής ασφάλισης (Migliorini et al., 2022). Όταν τα τραυματισμένα παιδιά έχουν δυσκολίες στην ψυχολογική τους ανάπτυξη, μπορεί να εκτεθούν στη διαδικασία εκ νέου θυματοποίησης καθώς μεγαλώνουν. Ένα άλλο ψυχολογικό εμπόδιο είναι ο φόβος. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι φοβούνται το μέλλον και τη ζωή τους. Φοβούνται μην τους στείλουν πίσω στην κοινότητα από την οποία ήρθα ή τους

αφήσουν να ζήσουν μόνοι τους (Ntagka & Cochliou, 2024). Η στάση και η ανταπόκριση από το εξωτερικό περιβάλλον, καθώς κι ο αντίκτυπος της κοινωνικοπολιτικής δυναμικής, επηρεάζουν σημαντικά την επιτυχή ένταξη των ασυνόδευτων. Αυτοί οι παράγοντες είναι ουσιαστικά παρόμοιοι με εκείνους που υφίστανται άλλα άτομα που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα σε τομείς όπως η απασχόληση, η εκπαίδευση, η υγεία, η ταυτότητα και η υποστήριξη στην καθημερινή ζωή (Moutsou et al., 2023). Τέτοια εμπόδια αλληλοεξαρτώνται και ενισχύουν το ένα το άλλο, αυξάνοντας σημαντικά τις δυσκολίες στην υπέρβαση των δυνατοτήτων του αντιπροσώπου πωλήσεων. Οι πρακτικές της κοινωνικής αλληλεγγύης στην οικονομία δίνουν τη δυνατότητα στα ασυνόδευτα ανήλικα να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους για την αντιμετώπιση των τρωτών σημείων και τις ικανότητες πρόσβασης στα δικαιώματα συμμετοχής κι ένταξής τους. Για να έχουν νόημα οι δράσεις των φορέων της Κ.Αλ.Ο η χάραξη πολιτικής και η ρύθμιση πρέπει επίσης να προσαρμοστούν. Οι φωνές των τοπικών παραγόντων παίζουν προστατευτικό ρόλο, παρά την επικίνδυνη πόλωση των ιδεολογιών (Lintner & Elsen, 2020).

Το δεύτερο ερώτημα που τέθηκε στην παρούσα εργασία είναι αν συμβάλλει το μοντέλο επιχειρηματικότητας της Κοινωνικά Αλληλέγγυας Οικονομίας στην ομαλότερη μετάβαση τους στην ενήλικη ζωή. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα υποστήριξαν ότι μέσα από τη συμμετοχή τους σε μια ΚοινΣΕπ οι ανήλικοι θα έχουν πολλαπλά οφέλη στη συνολική τους ανάπτυξη. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε από πολλούς ότι θα μέσα από μια ΚοινΣΕπ θα έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν μια τέχνη, να μάθουν καλύτερα την ελληνική γλώσσα, θα αναπτύξουν τα δίκτυά τους και θα έχουν πρόσβαση σε μια σειρά από υπηρεσίες, θα προστατευτούν από την εργασιακή εκμετάλλευση μέσα από μια βιωματική εκπαίδευση, θα βελτιώσουν την επαφή τους με την τοπική κοινότητα και θα αποκτήσουν ένα όραμα για τη ζωή τους. Σύμφωνα με τους επαγγελματίες στο πεδίο όλα αυτά τα οφέλη συνθέτουν εκείνα τα στοιχεία που θα βοηθήσουν τους ασυνόδευτους να μεταβούν ομαλότερα στην ενήλικη ζωή και να έχουν πιο σταθερές βάσεις. Η παραπάνω θέση επιβεβαιώνεται κι από τη βιβλιογραφία, διότι η ενδυνάμωση των ασυνόδευτων μέσω των συνεταιριστικών επιχειρήσεων αποτελεί έναν στόχο υψίστης σημασίας. Η ικανότητα του συνεταιρισμού παρέχει στους ασυνόδευτους ανηλίκους απασχόληση κι εισόδημα που ενισχύει την αυτοεκτίμησή τους και τους επιτρέπει να καλύπτουν τις ανάγκες τους. Αυτό όχι μόνο χρησιμεύει ως μέσο οικονομικής υποστήριξης, αλλά και ως καταλύτης για την προσωπική τους

ανάπτυξη κι εξέλιξη. Ενδυναμώνοντας αυτά τα νεαρά άτομα ο συνεταιρισμός τους δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο να επιβιώσουν, αλλά να ευδοκιμήσουν στο νέο τους περιβάλλον. Αυτό με τη σειρά του είναι ένα θετικό εργαλείο για αυτούς και τους βοηθά να καλλιεργήσουν κοινωνικές σχέσεις στην κοινότητα, δημιουργώντας μια αίσθηση του ανήκειν και της αποδοχής (Betts, 2021·Phillimore, 2020). Η δημιουργία ισχυρών δεσμών με τις κοινότητες φιλοξενίας είναι απαραίτητη για την προάσπιση και την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών. Μέσω της συνεργασίας με αυτές τις αρχές, ο συνεταιρισμός μπορεί να διασφαλίσει ότι πληρούνται τα νομικά και ηθικά πρότυπα και ότι διασφαλίζονται τα δικαιώματα αυτών των ευάλωτων ατόμων (Al-Mahaidi, 2021). Επιπλέον, τέτοιες συνεργασίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών διασφαλίζοντας ότι η ευημερία τους και οι μελλοντικές προοπτικές υποστηρίζονται βέλτιστα. Μέσα στο πλαίσιο της Κ.Αλ.Ο οι επιζώντες έχουν την ευκαιρία να εμπλακούν με άλλους που έχουν υποστεί παρόμοιες δοκιμασίες, επιτρέποντάς τους να μοιραστούν τις εμπειρίες τους, να μάθουν ο ένας από τον άλλον και να βρουν παρηγοριά στην κοινή τους κατανόηση. Παρέχοντας σε αυτά τα άτομα ένα φάρο ελπίδας τους δίνεται η δυνατότητα να αναδιαμορφώσουν τη ζωή τους και να γίνουν φορείς αλλαγής στις κοινότητές τους (Coleman, 2023). Αυτή η πρωτοβουλία δεν χρησιμεύει μόνο ως έμπνευση, αλλά και ως καταλύτης για τη μεταμόρφωση, ενσταλάσσοντας την αίσθηση του σκοπού και του κινήτρου στους επιζώντες να δημιουργήσουν ένα καλύτερο μέλλον για τους εαυτούς τους και τους άλλους που έχουν αντιμετωπίσει παρόμοιες δυσκολίες. Η κοινοτική δέσμευση κι η κοινωνική ένταξη είναι ζωτικής σημασίας στοιχεία για να βοηθήσουν τους ασυνόδευτους ανηλίκους και τους πρόσφυγες να αισθάνονται ότι είναι ευπρόσδεκτοι στην κοινωνία όπου τους παρέχεται προστασία (Dong, 2022). Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και τα παιδιά πρόσφυγες επωφελούνται από την αλληλεπίδραση και τη δημιουργία υποστηρικτικών σχέσεων με άτομα στις αντίστοιχες κοινότητές τους, ανεξάρτητα από το πόσο καιρό θα παραμείνουν σε αυτό το μέρος. Μακροπρόθεσμα, η αυξανόμενη συμμετοχή στην αγορά εργασίας είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Ενώσεις και συνεταιρισμοί που διευκολύνουν τη δημιουργία θέσεων εργασίας για τους εκτοπισμένους συνεργάζονται μαζί τους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να κερδίσουν τα προς το ζην, να διεκδικήσουν την αξιοπρέπεια, να γίνουν πιο αυτοδύναμοι και να ξαναχτίσουν τη ζωή τους ως πλήρη μέλη των νέων κοινοτήτων τους. Αυτό συνεπάγεται εστίαση στη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης

προσαρμοσμένων στις συγκεκριμένες ανάγκες και ικανότητές τους. Με την προώθηση ενός περιβάλλοντος που ευνοεί τη βιώσιμη ένταξη των προσφύγων στην κοινωνία, οι δραστηριότητες της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας αναδεικνύονται ως απαραίτητα στοιχεία. Αυτές οι δραστηριότητες όχι μόνο παρέχουν ευκαιρίες για οικονομική ενδυνάμωση, αλλά ενθαρρύνουν επίσης ένα αίσθημα αλληλεγγύης και συνεργασίας μεταξύ των μελών της κοινότητας. Με τη διατήρηση των δραστηριοτήτων Κ.Αλ.Ο, η ένταξη των προσφύγων θα είναι πιο αποτελεσματική, καθώς θα έχουν τα μέσα να στηρίξουν τις δικές τους οικονομικές προσπάθειες. Με την πάροδο του χρόνου, αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την αυτάρκειά τους και θα παρέχει αμοιβαία επωφελείς ευκαιρίες τόσο για τους πρόσφυγες όσο και για τους ντόπιους (Coleman, 2023).

Κλείνοντας με τα ερευνητικά ερωτήματα το τελευταίο που τέθηκε στην παρούσα μελέτη εξετάζει τη συμβολή του μοντέλου της Κ.Αλ.Ο στην αύξηση της κοινωνικής συνοχής της κοινότητας στην οποία δραστηριοποιούνται. Η στάση των πληροφοριοδοτών καταδεικνύει ότι πράγματι οι φορείς της Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας δημιουργούν όλες τις προϋποθέσεις για να συμβεί αυτό και μάλιστα μέσα από τη δράση της συμβάλλει στην ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου.

Η κοινωνική συνοχή περιγράφεται συχνά ως η ‘κόλλα’ που συνδέει την κοινωνία, ιδίως με την ανάγκη αξιοποίησης συνεκτικών κοινωνικών πολιτικών και στρατηγικών παρεμβάσεων. Πέρα από τις πολιτικές πρόνοιας, περιλαμβάνει την πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού και τη δημιουργία κοινωνικών συμπράξεων, με τη συμμετοχή πολλών μερών σε τοπικό, εθνικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο, προκειμένου να οικοδομηθούν σταθερές σχέσεις που επιτρέπουν στις κοινωνίες να λειτουργούν σωστά κι ομαλά (Eriksson et al., 2021). Το κοινωνικό κεφάλαιο σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την οικονομική ανάπτυξη και τη διάδοση αξιών και κωδίκων συμπεριφοράς που ενθαρρύνουν την κοινωνική συνεργασία, όπως η εμπιστοσύνη, η δέσμευση και η αμοιβαιότητα (Terzo, 2021). Ωστόσο, η ευρύτερη έννοια της κοινωνικής συνοχής είναι επίσης κρίσιμη. Αποτελεί ουσιαστική πηγή δύναμης και ανθεκτικότητας για τις οικονομικές επιδόσεις σε παγκόσμιο πλαίσιο και για την κοινωνική συνοχή στις πολλές του διαστάσεις. Δεν υπάρχει ακριβής ορισμός. Ωστόσο, μια κοινή ερμηνεία είναι ότι είναι ένα αίσθημα που έχουν οι άνθρωποι ότι ανήκουν σε μια κοινότητα που τους κάνει να αισθάνονται ασφαλείς και σίγουροι για το μέλλον τους και περήφανοι και πρόθυμοι να είναι ενεργά μέλη της κοινωνίας. Συνδέεται με άλλες εμπειρίες και παράγοντες με

τους οποίους αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι καθημερινά, συμπεριλαμβανομένης της οικογένειάς τους, του τόπου διαμονής τους, του εθνοτικού και πολιτισμικού τους υπόβαθρου, των προσωπικών τους φιλοδοξιών και του κοινωνικού της περιβάλλοντος. Αυτά τα χαρακτηριστικά βοηθούν στον καθορισμό κοινών αξιών, αλλά και κοινωνικών ομάδων στις οποίες συμμετέχουν οι άνθρωποι, σε διαφορετικό βαθμό, σε κοινωνικές σχέσεις, σε πολιτιστικές και θρησκευτικές πρακτικές και σε ψυχαγωγικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, που συμβάλλουν στη ριζική ανάπτυξη των κοινωνικών δομών των κοινωνιών (Eriksson et al., 2021).

Κεφάλαιο 6: Σύνδεση με την Κοινότητα των Ανωγείων

Συνδέοντας όλα τα παραπάνω με την κοινότητα των Ανωγείων εξάγεται το συμπέρασμα ότι η εφαρμογή ενός εγχειρήματος Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας στην οποία οι φιλοξενούμενοι του ΚΦΑΑ Ανωγείων θα είναι μέλη θα συμβάλλει τα μέγιστα στην ένταξη τους. Αυτό προκύπτει καθώς όπως έχουμε διαπιστώσει παραπάνω μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση και μέσα από την έρευνα που έλαβε χώρα, το μοντέλο ένταξης που εφαρμόζει η Ελλάδα ως τώρα δεν έχει συμβάλλει στην ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Η Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελεί την πλέον ενδεδειγμένη λύση στην ένταξη των ασυνόδευτων παιδιών καθώς από τις έως τώρα εφαρμογές της σε ευάλωτους πληθυσμούς έχει δράσει ως μέσο ενδυνάμωσης. Παράλληλα δεδομένου ότι στην κοινότητα των Ανωγείων λειτουργούν κι άλλες ΚοινΣΕπ κι υπάρχει η στήριξη από τον δήμο με την παροχή χώρων κι άλλων μορφών βοήθειας, υπάρχουν όλα αυτά τα στοιχεία που είναι σημαντικά στην επιτυχία του εγχειρήματος. Είναι πολύ σημαντικό να εφαρμοστεί ένα εγχείρημα Κ.Αλ.Ο σε μια κοινότητα όπως αυτή των Ανωγείων, ιδιαίτερα δε όταν όπως αναφέρθηκε κι από τους συμμετέχοντες πολλά από τα παιδιά όταν ενηλικιώνονται κι αποχωρούν από το κέντρο φιλοξενίας επιλέγουν να παραμείνουν στα Ανώγεια. Παρόλα αυτά για να επιτύχει ένα τέτοιο εγχείρημα πέρα από τη στήριξη που είναι αναγκαία είναι σημαντικό να γίνουν αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο και να έχουν τη δυνατότητα κι οι φορείς του Δημοσίου Δικαίου που έχουν προγράμματα στήριξης ευάλωτων πληθυσμών να μπορούν να ιδρύουν και να λειτουργούν εγχειρήματα Κ.Αλ.Ο. Τέλος ένας κρίσιμος παράγοντας είναι η εκπαίδευση των επαγγελματιών που εργάζονται στα ΚΦΑΑ και των ίδιων των φιλοξενούμενων ώστε να γνωρίσουν αυτόν τον τομέα δραστηριότητας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αγγελίδης, Δ. (2024). *Με translate και τηλεπάθεια η διερμηνεία της υπηρεσίας Ασύλου*. Efsyn.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/_bVhZAcTn.

Αγγελίδης, Δ. (2024). *Ελληνικό δαιμόνιο αντί διερμηνείας στις προσφυγικές δομές*. Efsyn.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/tnPJKkoTa.

Αγγελίδης, Δ. (2024). *Στον αέρα οι δομές ασυνόδευτων ανηλίκων*. Efsyn.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/n3qksl0kc.

Αδάμ, Σ. (2012*). Περί κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικού ανταγωνισμού*, Ενθέματα Αυγής.

Αδάμ, Σ. (2014). *Κοινωνική οικονομία-Οδηγός δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων* (1η έκδ.). Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας. http://s.atcite.com/VDAVNc0Bg (Δημοσίευση πρωτότυπου έργου το 2014).

Αδάμ, Σ. & Παπαθεοδώρου, Χ. (2010). *Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός-Μια κριτική προσέγγιση* (1η έκδ.). Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. http://s.atcite.com/ZE5Q_X2Y5 (Δημοσίευση πρωτότυπου έργου το 2010).

Αναγνωστόπουλος, Α., & Κουρνούτας, Κ. (2016). *Κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα, καλές πρακτικές από επιχειρήσεις στην Ελλάδα* [Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας].

Αναπτυξιακή Κρήτης: ReA – Refugee Assistance to livelihoods and employability. (χ.χ.). https://www.herakliosurvivalmap.gr. Ανακτήθηκε 6 Ιουνίου 2024, από http://s.atcite.com/FanshwXwF.

Αποστολοπούλου, Θ. (2023). *Η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκριτική αποτίμηση με το εκπαιδευτικό σύστημα της Γαλλίας και της Γερμανίας* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς]. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/6IspV85op.

Αποστολόπουλος, Ν., & Λιαργκόβας, Π. (2020). *Κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα: Συγκλίσεις κι αποκλίσεις με την ΕΕ* (1η έκδ.). Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. http://s.atcite.com/16SG1XYFT.

Άρσις. (2019). *Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 2019*. Arsis.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/2SaALloQ-.

Γαλάνης. (2017). *Μεθοδολογια της έρευνας στις επιστημες υγειας.* Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ.

Γεωργικέα, Ε., Παπλά, Α., & Ράπτη, Σ. (2018). *Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία-Νέες συνθήκες στην Ελλάδα: μελέτη περίπτωσης* [Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας].

Δήμος Ανωγείων. (χ.χ.). *Δήμος Ανωγείων*. anogeia.gr. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/JWwM49cnc.

Διεύθυνση Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας. (2023). *Κ.ΑΛ.Ο. ΕΚΘΕΣΗ 2021-2022 & «Επικαιροποιημένο Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία με ενσωμάτωση δράσεων Κοινωνικής Καινοτομίας και ευθυγράμμιση της Στρατηγικής με το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία». Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων*. http://s.atcite.com/iMATtcQcG.

Διεύθυνση Κοινωνικής κι Αλληλέγγυας Οικονομίας. (2024). *Εγγεγραμμένοι φορείς στο Γενικό Μητρώο Φορέων Κ.Αλ.Ο 4430/2016 (στοιχεία έως 23-7-2024*. https://kalo.gov.gr/. Ανακτήθηκε 28 Νοεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/grgtAyafr.

Δουβίτσα, Ι. (2023). *Η απασχόληση στον χώρο της κοινωνικής οικονομίας: τάσεις και προοπτικές*. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ελληνική Δημοκρατία. (1999). *Νόμος 2716/1999: Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις*. https://www.e-nomothesia.gr/. Ανακτήθηκε 28 Νοεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/jfGsxqoba.

Ελληνική Δημοκρατία. (2011). *ΝΟΜΟΣ ΥΠ΄ ΑΡΙΘΜ. 4019 ΦΕΚ Α΄216/30.9.2011 Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις*.

https://www.kodiko.gr/. Ανακτήθηκε 28 Νοεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/mdiu2jCtt.

Ελληνική Δημοκρατία. (2016). *ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4430 ΦΕΚ 205/31.10.2016 Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις*. https://www.kodiko.gr/. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/242234/nomos-4430-2016#google_vignette.

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες. (χ.χ.). *Υπηρεσία αρχικής υποδοχής και διερμηνείας.* https://www.gcr.gr. Ανακτήθηκε 6 Ιουνίου 2024, από http://s.atcite.com/hRVvUuwKw.

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες. (χ.χ.). *Βιώσιμες λύσεις για τους ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ευρώπη. Εθνική Έκθεση: Ελλάδα.*

ΕΛΣΤΑΤ. (5 Δεκεμβρίου 2014). *Στατιστικά Αποτελέσματα για το λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα των μεταναστών από χώρες εξωτερικού (με ελληνική ή ξένη υπηκοότητα)*. https://www.statistics.gr/. Ανακτήθηκε 1 Ιουλίου 2024, από http://s.atcite.com/CIoyOBREl.

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2024). *Ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ΕΕ Χρήσιμη η στήριξη από το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης, αναπόδεικτος όμως ακόμη ο αντίκτυπός της*. www.eca.europa.eu. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/lT3B2m1uD.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (1 Νοεμβρίου 2019). *Νόμος 4636/2019 (ΦΕΚ Α' -169-01/11/2019)*. Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2024, από http://s.atcite.com/h7dMb-U-T.

Ζαϊμάκης Γ. & Νικολαΐδης Ε. (2022). *Μελέτες για την Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία Προσεγγίσεις, προκλήσεις, εφαρμογές*. Περιφέρεια Κρήτης.

ΙΝΕΔΙΒΙΜ. (χ.χ.). *Κέντρα Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο*. inedivim.gr. Ανακτήθηκε 10 Σεπτεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/qicXshyCP.

ΙΝΕΔΙΒΙΜ. (2024). *Εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας Κέντρου Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων*. ΙΝΕΔΙΒΙΜ. (Δημοσίευση πρωτότυπου έργου το 2024).

Ιωσιφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες* (1η έκδ.). Κριτική.

Καβουλάκος, Κ., & Γριτζάς, Γ. (2015). *Εναλλακτικοί οικονομικοί και πολιτικοί χώροι-Κοινωνικά κινήματα και χωρική ανάπτυξη.* Σ.Ε.Α.Β.

Καράλης, Β. (2023). *Myrtillo: Σήμερα το 90% των εργαζομένων του είναι άτομα με αναπηρίες*. https://meallamatia.gr/. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/yiH9X0f2b.

Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ρεθύμνου. (χ.χ.). *ΚοιΣΠΕ Ρεθύμνου*. https://www.cepsyre.gr/archiki.html. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/a_AcU4Y2s.

Κοντογεώργος, Α. & Σεργάκη, Π. (2015). *Αρχές διοίκησης αγροτικών συνεταιρισμών. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.* Ανακτήθηκε στις 15 Μαρτίου 2024, από http://s.atcite.com/Chu8jE-qN.

Κοντογεώργος, Α., Σεργάκη, Π., Αυγέρης, Α., & Χατζηθεοδωρίδης, Φ. (2018). *Αμοιβαιότητα στις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις: Μια πρώτη διερεύνηση.* Στο *Κοινωνική Οικονομία* (1η έκδ.). 15ο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας 2018. http://s.atcite.com/YSAMH-FDq.

Κουπίδης, Σ. (2020). *Ας επενδύσουμε στην ψυχική υγεία*. Lifo.gr. Ανακτήθηκε 12 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/HbFw4fGMH.

Κουλούρα, Ε. Β. (2023). *Συνεταιριστική Τράπεζα Καρδίτσας, Οικοσύστημα Καρδίτσας και ΚΑλΟ (Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία)* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Οικονομικών Επιστημών].

Κυπραίου, Μ. (2020). *Πολιτικές στέγασης και κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων στην Ελλάδα* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία,

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου]. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/M2M3EgZHr.

Λάππας, Κ. (2024). *1900 ανήλικοι πρόσφυγες «στον αέρα» επειδή η κυβέρνηση δεν πληρώνει*. tvxs.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/Vzxh4wPzn.

Μαλαμίδης, Χ. (2022). Κοινωνική ένταξη και κοινωνική κι αλληλέγγυα οικονομία: πολιτικές φιλοξενίας και σχέσεις συμπερίληψης. Στο Α. Δημητριάδη & Χ. Μαλαμίδης (Επιμ.), *Ευρωπαϊκές αξίες και προσφυγική «κρίση»*. Research Gate.

Μανωλάκος, Π. (2023). *Αλλοδαποί ασυνόδευτοι ανήλικοι στην Ελλάδα & εργασιακή εκμετάλλευση* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών]. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/V8Gb-B-4J.

Μετάδραση. (2022). *Ένταξη ασυνόδευτων παιδιών στην Ελλάδα: ευκαιρίες, προκλήσεις και συστάσεις*. Μετάδραση. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/LM4Ov75UE.

Μουζάκη, Μ., Χαράλαμπος, Ν., Δημόπουλος, Δ., Κασσαβέτης, Ν., & Σουλιώτης, Κ. (2023). Από το ασυλιακό περιβάλλον στην κοινότητα: Οι ΚοιΣΠΕ ως μηχανισμός κοινωνικής επανένταξης. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, *21*(78), 3-27.

Νέοι Ορίζοντες. (2010). *Τι είναι οι Κοι.Σ.Π.Ε.* https://koispekerk.gr/. Ανακτήθηκε 12 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/UIV3bzjie.

Νικολακόπουλος, Τ., & Καπογιάννης, Δ. (2013). *Κοινωνική κι Αλληλέγγυα Οικονομία: Κοινά χαρακτηριστικά, αρχές και κριτήρια για την εννοιολογική οριοθέτησή της*. *Scribd*, 19-50. http://s.atcite.com/-MWyLpe8T.

Ο.Η.Ε. (28 Ιουλίου 1951). *Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων*. unhcr.org. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2024, από http://s.atcite.com/u7G9qAyDo.

Οικονόμου, Α. (2020). *Κοινωνική εργασία και ασυνόδευτα παιδιά αιτούντα άσυλο: προκλήσεις, δυσκολίες, ευκαιρίες μέσα από τον "λόγο" των επαγγελματιών και των παιδιών* [Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)]. Ανακτήθηκε 14 Απριλίου 2024, από http://hdl.handle.net/10442/hedi/47993.

Παμπρή, Ν. (2024). *Τεταμένο το κλίμα στον χώρο φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων στη Δομή της Λέρου*. www.dimokratiki.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/nfbuP6u__.

Πλατφόρμα Δικτύωσης Φορέων Κ.Αλ.Ο. (2024). *Χάρτης Φορέων Κ.ΑΛ.Ο*. https://foreis-kalo.gr/. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/jDQ7bzhSo.

Ροντιέ, Κ. (2016). *Μετανάστες και Πρόσφυγες, Εκδόσεις του 21ου*. 21ου Αιώνα.

Σεργάκη, Π., Κοντογεώργος, Α., Λαϊνάς, Σ., & Ντρινιάς, Θ. (2023). *Διακυβέρνηση και επιχειρηματικότητα συνεταιριστικών εγχειρημάτων* (1η έκδ.). Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. http://s.atcite.com/fz2MeJnn2 (Δημοσίευση πρωτότυπου έργου το 2023).

Σιούλα, Ε. (2023). *Παρουσίαση και κριτική αποτίμηση της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για την ένταξη των παιδιών- προσφύγων στην εκπαίδευση* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας]. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/WO29Lhsqh.

Στέλλας, Ι. (2021). *Ο Εθελοντισμός στη Κοινωνική & Αλληλέγγυα Οικονομία (Κ.ΑΛ.Ο.) στην Ελλάδα, τα τελευταία 10 χρόνια (2010-2020)* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιου Πελοποννήσου]. http://s.atcite.com/wASD0DHTn.

Συνήγορος του Πολίτη. (2017). *Έκδοση απόφασης Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την κράτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων σε αστυνομικά τμήματα*. Συνήγορος του Πολίτη-Ανεξάρτητη Αρχή. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/5KBHQzuHA.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα* (Ζ. Κασσέρη, Επιμ., 1η έκδ.). Εκδόσεις Κριτική Α.Ε. Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/Qz7ObtBcs (Δημοσίευση πρωτότυπου έργου το 2014).

Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου. (2021). *Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου αναλαμβάνει από την Παρασκευή 1η Οκτωβρίου 2021 την παροχή οικονομικού βοηθήματος στους αιτούντες άσυλο*. migration.gov.gr. Ανακτήθηκε 3 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/vemZIZyuh.

Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου. (1 Ιουνίου 2023). *Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα*. migration.gov.gr. Ανακτήθηκε 4 Απριλίου 2024, από http://s.atcite.com/2JsVmgN2G.

Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου. (1 Απριλίου 2024). *Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα*. migration.gov.gr. Ανακτήθηκε 4 Απριλίου 2024, από http://s.atcite.com/6bvsTvsYd.

Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου. (2024). *Κοινό μέτωπο του ευρωπαϊκού νότου για το νέο Σύμφωνο και για περισσότερη ευρωπαϊκή χρηματοδότηση*. Migration.gov.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/fpl37B_TU.

Υπουργείο Μετανάστευσης κι Ασύλου. (Ιανουάριος 2024). *Εθνική Στρατηγική για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων*. Migration.gov.gr. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/hSP7CH7gs.

ΦΕΚ Β 4951/7-8-2023. (7 Αυγούστου 2023). Ένταξη Σχολικών Μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), όπου δύνανται να λειτουργήσουν Τάξεις Υποδοχής ΖΕΠ. https://www.especial.gr/. Ανακτήθηκε 6 Ιουνίου 2024, από http://s.atcite.com/c8xkZvC5a.

EASO. (2019). *Δικαστική Ανάλυση: Κράτηση αιτούντων, διεθνής προστασία στο πλαίσιο του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου* (1η έκδ.). European Asylum Support Office. http://s.atcite.com/5_Sp5br6W.

Faros. (2018). *Παιδιά που φεύγουν άτυπα*. www.solidalitynow.gr. Ανακτήθηκε 9 Ιανουαρίου 2025, από http://s.atcite.com/gUrXkHOQC.

Refugee Support Aegean. (2024). *Τεράστιες ελλείψεις στην παροχή υπηρεσιών διερμηνείας στην Ελλάδα*. rsaegean.org. Ανακτήθηκε 2 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/vtjM48YQk.

UNHCR. (χ.χ.). *Δικαιώματα κι υποχρεώσεις των αιτούντων άσυλο*. unhcr.org. Ανακτήθηκε 22 Μαρτίου 2024, από http://s.atcite.com/whmj659oP.

UNHCR. (26 Ιανουαρίου 2021). *Δικαιώματα και υποχρεώσεις των προσφύγων*. unhcr.org. Ανακτήθηκε 21 Μαρτίου 2024, από http://s.atcite.com/jXSSGL5dG.

Ξενόγλωσση

Al-Mahaidi, A. (2020, May 15). *Securing economic livelihoods for Syrian refugees: the case for a human rights-based approach to the Jordan Compact. The International Journal of Human Rights*, *25*(2), 203-230. Retrieved November 10, 2024, from http://dx.doi.org/10.1080/13642987.2020.1763314.

Alacron, M., Morais, L., Valencia, A., & Alvarez, H. (2019). *Characterization of the UNTFSSE knowledge Hub -2019 repository about the relationship between Social and Solidarity Economy and the Sustainable Development Goals UNTFSSE knowledge Hub Draft Paper Series. Research Gate*, *202*. Retrieved July 20, 2024, from http://s.atcite.com/Fdb-qpFFy.

Barraket, J., Douglas, H., Eversole, R., Mason, C., McNeill, J., & Morgan, B. (2017, November 6). *Classifying social enterprise models in Australia. Social Enterprise Journal, 13*(4), 345-361. Retrieved December 5, 2024, from http://dx.doi.org/10.1108/SEJ-09-2017-0045.

Betts, A. (2021). *The wealth of refugees: How displaced people can build economies* (1st ed.). Oxford University Press. Retrieved November 7, 2024, from http://s.atcite.com/zDQ46tKXy (Original work published 2021).

Carrera, S., & Geddes, A. (2021). *The EU pact on migration and asylum in light of the United Nations global compact on refugees* (1st ed.). European University Institute. Retrieved November 7, 2024, from http://s.atcite.com/sEvHTgrdj (Original work published 2021).

Chaves-Avila, R., & Gallego-Bono, J. R. (2020, May 15). *Transformative policies for the Social and Solidarity Economy: The new generation of public policies fostering the Social Economy in order to achieve Sustainable Development Goals. The European and Spanish Cases. Sustainability, 12*(10), 4059. Retrieved November 11, 2024, from http://dx.doi.org/10.3390/su12104059.

Children's Commissioner. (2023, November 5). *Unaccompanied children in need of care* [Conference session]. Children's Commissioner. http://s.atcite.com/HYEWwM30m.

Coleman, L. M. (2023). *Struggles for the human*. Duke University Press. http://s.atcite.com/RUZJ5XT4L.

De Bruycker, P. (2022). *Towards a new european consensus on migration and asylum. European Policy Cente*, 145-159. Retrieved July 1 2024, from http://s.atcite.com/07gkbUPIm.

Eriksson, M., Santosa, A., Zetterberg, L., Kawachi, I., & Ng, N. (2021, November 27). *Social Capital and Sustainable Social Development—How are changes in neighborhood social capital associated with neighborhood sociodemographic and socioeconomic characteristics? Sustainability, 13*(23), 13161. Retrieved November 11, 2024, from http://dx.doi.org/10.3390/su132313161.

EUAA. (2023). *https://euaa.europa.eu/el*. Data on unaccompanied minors. Retrieved December 2, 2024, from http://s.atcite.com/M-V_H9wgs.

EUAA. (2024). Latest Asylum Trends-Mid Year Review 2024. https://euaa.europa.eu/. Retrieved December 2, 2024, from http://s.atcite.com/4RkFhVd-r.

European Commission. (2020, November 24). *Communication from the commission to the European Parliament, the Counsil, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Action plan on integration and inclusion 2021-2027*. commission.europa.eu. Retrieved April 13, 2024, from http://s.atcite.com/OA4EyuTCA.

European Commission. (2023, December 20). *Integration*. commission.europa.eu. Retrieved April 13, 2024, from http://s.atcite.com/kt57_QZUp.

European Parliament. (2024, June 5). *Vulnerability of unaccompanied and separated child migrants* [Conference session]. European Parliamentary Research Service. http://s.atcite.com/REPfh58iZ.

Fonteneau, B., Neamtan, N., & Wanyama, F. (2010). *Social and Solidarity Economy: Building a common understanding* (1st ed.). The Reader. Retrieved December 11, 2024, from http://s.atcite.com/Bq6Pl_jl0.

Foti, C. (2024). *Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees* (1st ed.). Publications Office of the European Union, 2024. Retrieved November 6, 2024, from http://s.atcite.com/gNPN9lA2j (Original work published 2024).

Galera, C., Collet, O., Orri, M., Navarro, M., Castel, L., Galesne, C., Reed, C., Brandt, V., Larsson, H., Boivin, M., Tremblay, R., Côté, S., & Cortese, S. (2023, December). *Prospective associations between ADHD symptoms and physical conditions from early childhood to adolescence: a population-based longitudinal study. The Lancet Child & Adolescent Health*, 7(12), 863-874. Retrieved November 6, 2024, from http://s.atcite.com/xS_P2bjpl.

International Committee of the Red Cross. (2004). *Inter-Agency-Guiding Principles on unaccompanied and separated children* (1st ed.). International Committee of the Red Cross. (Original work published 2004).

International Labour Organization. (2020). *Mapping responses by cooperatives and social and solidarity economy organizations to forced displacement.* Ανακτήθηκε στις 12 Ιουλίου, 2024, από http://s.atcite.com/KEhbUGaYi.

King, A., & Hare, P. (2024). *Navigating hospitality: an analysis of the response to Venezuelan migration in Colombia* [Doctoral dissertation, Boston University]. Retrieved November 8, 2024, from http://s.atcite.com/jCT8jCzz1.

La Fageda. (2014). *What is La Fageda?* Fageda.com. Ανακτήθηκε 8 Δεκεμβρίου 2024, από http://s.atcite.com/M-v7NOgif.

Lintner, C., & Elsen, S. (2020, August 12). *Empowering refugees and asylum seekers in the Italian agriculture sector by linking social cooperative entrepreneurship and social*

work practices. International Journal of Social Welfare, 29(4), 356-366. Retrieved November 8, 2024, from http://dx.doi.org/10.1111/ijsw.12450.

Migliorini, L., Rania, N., Varani, N., & Ferrari, J. R. (2022, May 24). *Unaccompanied migrant minors in Europe and U.S.: A review of psychological perspective and care challenges. Journal of Prevention & Intervention in the Community, 50*(3), 273-285. Retrieved November 8, 2024, from http://dx.doi.org/10.1080/10852352.2021.1918613.

Moutsou, I., Georgaca, E., & Varaklis, T. (2023, March 22). *Psychotherapeutic and psychosocial interventions with unaccompanied minors: A scoping review. Healthcare, 11*(6), 918. Retrieved November 9, 2024, from http://dx.doi.org/10.3390/healthcare11060918.

Ntagka, K., & Cochliou, D. (2023, September 27). *Psychosocial and integration needs of unaccompanied children in Greece. International social work, 67*(3), 650-663. Retrieved November 9, 2024, from http://dx.doi.org/10.1177/00208728231196368.

Pantazi, M., Hale, S., & Klein, O. (2021, December). Social and cognitive aspects of the vulnerability to political misinformation. *Political Psychology*, *42*(S1), 267-304. Retrieved November 29, 2024, from http://dx.doi.org/10.1111/pops.12797.

Phillimore, J. (2020, March 12). *Refugee-Integration-Opportunity Structures: Shifting the focus from refugees to context. Journal of Refugee Studies, 34*(2), 1946-1966. Retrieved November 9, 2024, from http://dx.doi.org/10.1093/jrs/feaa012.

Rivna, A., & Gress, M. (2022, September 16). *Social entrepreneurship as a new business model. The case of refugee integration. Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 36*(1), 1-19. Retrieved December 4, 2024, from http://s.atcite.com/oyslFnEBo.

Robila, M. (2018, May 15–16). *Refugees and Social Integration in Europe* [Paper presentation]. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) Division for Social Policy and Development, New York, NY, USA. Retrieved March 15, 2024, from http://s.atcite.com/_-sxK0vjz.

Rodríguez-Espíndola, O., Cuevas-Romo, A., Chowdhury, S., Díaz-Acevedo, N., Albores, P., Despoudi, S., Malesios, C., & Dey, P. (2022, June). *The role of circular economy*

principles and sustainable-oriented innovation to enhance social, economic and environmental performance: Evidence from Mexican SMEs. International Journal of Production Economics, 248, 108495. Retrieved November 11, 2024, from http://dx.doi.org/10.1016/j.ijpe.2022.108495.

Straehle, C. (2020, March 26). *Associative solidarity, relational goods, and autonomy for refugees: What does it mean to stand in solidarity with refugees? Journal of Social Philosophy,* 51(4), 526-542. Retrieved November 6, 2024, from http://s.atcite.com/B31AlGJza.

Terzo, G. (2021, October). *Social capital, social economy and economic resilience of Italian provinces. Papers in Regional Science*, *100*(5), 1113-1136. Retrieved November 11, 2024, from http://dx.doi.org/10.1111/pirs.12618.

UNHCR. (2021). *Global trends report 2021. UNHCR*. Retrieved June 21, 2024, from http://s.atcite.com/0T8W6v2WQ.

UNHCR. (2022, September 1). *UNHCR's views on the detention of asylum seekers using international law to advocate against detention of individuals seeking protection in the U.S.* Retrieved March 16, 2024, from http://s.atcite.com/UKuwz52d3.

Yi, L., Jang, J., Lee, E., Lee, Y., Yi, J., Ahn, H., Jaramillo, M., Lee, S., & Utting, P. (n.d.). *Social and Solidarity Economy for the Sustainable Development Goals: Spotlight on the Social Economy in Seoul—Full Report. UNRISD*, 141. Retrieved July 20, 2024, from http://s.atcite.com/jOFf7pktJ.

Ziersch, A., Walsh, M., & Due, C. (2024, April 24). *Housing and health for people from refugee and asylum-seeking backgrounds: findings from an Australian qualitative longitudinal study. BMC Public Health*, 24(1), 1138. Retrieved June 21, 2024, from http://dx.doi.org/10.1186/s12889-024-18616-5.

Παραρτήματα

Παράρτημα 1

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΚΦΑΑ ΑΝΩΓΕΙΩΝ

Δημογραφικά

1. Θα μπορούσατε να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς; (διαμονή, οικογένεια, σπουδές…)
2. Εργασιακή εμπειρία/ εργασιακή εμπειρία σε σχέση με προσφυγικό (Ποια είναι η εργασιακή σας εμπειρία σε σχέση με το προσφυγικό;)
3. Ποιος είναι ο ρόλος σας κι οι αρμοδιότητές σας στο ΚΦΑΑ;

Λειτουργία και Πληθυσμός ΚΦΑΑ

4. Πείτε μου λίγα λόγια για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η δομή κι από τι ειδικότητες στελεχώνεται;
5. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που φιλοξενούνται στο ΚΦΑΑ; (ηλικία, φύλο, εθνοτική καταγωγή).

Ανάγκες Πληθυσμού

6. Ποιες είναι οι βασικές δυσκολίες κι ανάγκες του εν λόγω πληθυσμού που έχετε παρατηρήσει μέσα από την εμπειρία σας;
7. Ποια είναι η συμβολή του κράτους στην κάλυψη των αναγκών των Α.Α. και σε ποιον βαθμό οι ανάγκες αυτές καλύπτονται;
8. Πως αντιμετωπίζετε την ανάγκη των ωφελούμενων για εργασία;
9. Πως προετοιμάζονται τα παιδιά για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή;
10. Πως πορεύονται όταν φύγουν από τη δομή; Τι σας μεταφέρουν;
11. Ποια είναι τα βασικά προβλήματα-δυσκολίες που αντιμετωπίζετε στη δουλειά σας στη δομή;
12. Τι πιστεύετε ότι θα βοηθούσε στην αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων-δυσκολιών;

Ένταξη και Κ.Αλ.Ο

13. Πως θα βοηθούσε την ελληνική κοινωνία κι οικονομία η ένταξη του προσφυγικού πληθυσμού;
14. Έχετε ακούσει για το τι είναι η Κ.Αλ.Ο;

15. Ποια θα ήταν η συμβολή της στη γενικότερη ένταξη των Α.Α. στην κοινωνία;
16. Ποια εμπόδια πιστεύετε ότι υπάρχουν;
17. Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να εφαρμοστεί ένα εγχείρημα Κ.Αλ.Ο σε ένα πλαίσιο όπως είναι αυτό του ΚΦΑΑ Ανωγείων;
18. Αν εφαρμόζονταν η Κ.Αλ.Ο σε ένα πλαίσιο όπως είναι αυτό του ΚΦΑΑ πως θα βοηθούσε τα παιδιά και ποιες δυσκολίες θα αντιμετώπιζε;
19. Τι αντίκτυπο θα είχε στην τοπική κοινωνία μια τέτοια πρωτοβουλία/ Σε ποιον βαθμό πιστεύετε ότι θα ωφελούνταν η τοπική κοινότητα μέσα από την εφαρμογή της Κ.Αλ.Ο στο ΚΦΑΑ Ανωγείων;
20. Πως θα ωφελούνταν οι φιλοξενούμενοι μέσα από την δημιουργία μιας ΚοινΣΕπ στο ΚΦΑΑ Ανωγείων, τόσο κατά τη διαμονή τους στο ΚΦΑΑ όσο και στη μετέπειτα ζωή τους; Ή Αλλιώς τι εφόδια θα έπαιρναν οι φιλοξενούμενοι τόσο κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στο ΚΦΑΑ όσο και στη μετέπειτα ζωή τους; Τι διαφορά θα έκανε.. / τι αντίκτυπο θα είχε…
    Θα θέλατε να συμπληρώσετε κάτι ακομα/ διαφορετικό;

Παράρτημα 2

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕΛΩΝ ΚοινΣΕπ ΑΝΩΓΕΙΩΝ

Δημογραφικά

1. Θα μπορούσατε να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς;

ΚΟΙΝΣΕΠ

2. Θα μπορούσατε να μου πείτε ποια είναι η εργασιακή σας εμπειρία μέχρι τώρα;
3. Για ποιο λόγο και πότε ξεκινήσατε να είστε μέλος της ΚοινΣΕπ στην οποία συμμετέχετε;
4. Περιγράψτε μου το εγχείρημα Κ.Αλ.Ο στο οποίο συμμετέχετε.
5. Τι διαφορετικό έχει να προσφέρει από μια συμβατική επιχείρηση;
6. Ποιες είναι οι δυσκολίες τις οποίες έχετε αντιμετωπίσει και ποια είναι τα θετικά αποτελέσματα που έχει επιφέρει;
7. Πως έχει δεχτεί η κοινότητα των Ανωγείων το εγχείρημα στο οποίο συμμετέχετε;
8. Θεωρείτε ότι έχει κάνει κάποια διαφορά στα Ανώγεια η ΚοινΣΕπ στην οποία συμμετέχετε;

Πληθυσμός Α.Α.

9. Γνωρίζετε για το ΚΦΑΑ Ανωγείων;
10. Τι γνωρίζετε για τους Α.Α., τις ανάγκες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν;
11. Γνωρίζετε κάτι για τις ανάγκες και τις δυσκολίες του προσφυγικού πληθυσμού; Κι αν ναι, τι;

Ένταξη και Κ.Αλ.Ο

12. Πως θα βοηθούσε την ελληνική κοινωνία κι οικονομία η ένταξη του προσφυγικού πληθυσμού;
13. Θα μπορούσε μια ΚοινΣΕπ να βοηθήσει τα Α.Α. να ενταχθούν πιο εύκολα; Κι αν ναι, με ποιον τρόπο;
14. Τι δυσκολίες θα είχε κάτι τέτοιο;
15. Η τοπική κοινότητα θα το ήθελε και θα το στήριζε;

Θα θέλατε να συμπληρώσετε κάτι ακόμα/ διαφορετικό;

Παράρτημα 3

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΑΝΩΓΕΙΩΝ

<u>Δημογραφικά</u>

1. Θα μπορούσατε να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς;
2. Θα μπορούσατε να μου περιγράψετε τον ρόλο σας ως δήμαρχο των Ανωγείων;

<u>ΚΟΙΝΣΕΠ</u>

3. Γνωρίζοντας ότι στα Ανώγεια λειτουργούν δύο ΚοινΣΕπ, θα μπορούσατε να μου πείτε τι διαφορετικό έχετε εντοπίσει ότι προσφέρει από μία συμβατική επιχείρηση;
4. Ο Δήμος Ανωγείων έχει υποστηρίξει αυτά τα εγχειρήματα; Κι αν ναι, με ποιον τρόπο;
5. Πως έχει δεχτεί η κοινότητα των Ανωγείων τα δύο αυτά εγχειρήματα;
6. Θεωρείτε ότι έχουν κάνει κάποια διαφορά στον τόπο οι δύο ΚοινΣΕπ που υπάρχουν;

<u>Πληθυσμός Α.Α.</u>

7. Γνωρίζετε για το ΚΦΑΑ Ανωγείων;
8. Τι γνωρίζετε για τους Α.Α., τις ανάγκες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν;
9. Γνωρίζετε κάτι για τις ανάγκες και τις δυσκολίες του προσφυγικού πληθυσμού; Κι αν ναι, τι;

<u>Ένταξη και Κ.Αλ.Ο</u>

10. Πόσο σημαντική πιστεύετε ότι είναι η ένταξη των Α.Α. και κατά συνέπεια των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία;
11. Πως θα βοηθούσε την ελληνική κοινωνία κι οικονομία η ένταξη του προσφυγικού πληθυσμού;
12. Θα μπορούσε μια ΚοινΣΕπ να βοηθήσει τα Α.Α. να ενταχθούν πιο εύκολα; Κι αν ναι, με ποιον τρόπο;
13. Τι δυσκολίες θα είχε κάτι τέτοιο;
14. Η τοπική κοινότητα θα το ήθελε και θα το στήριζε;
15. Πως θα βοηθούσε ο δήμος στην υποστήριξη ενός τέτοιου εγχειρήματος;

Θα θέλατε να συμπληρώσετε κάτι ακόμα/ διαφορετικό;